העירה שבבסרביה

לוסר טלנשטי

רחל פלס

העירה הקטנה שבבסרביה

לזכר

טלנשטי – עירתנו

העירה שהבעל שם טוב שלח להביא משם יין כשר לפסח

ספר חנוכי רב תוכן

Digitized by Project Zikaron
Touro University-NY Libraries
www.zikaron.tourolib.org
2026

תשמ"א — 1981

בית־ספר לדפוס "יד החמשה", כפר־חב"ד

רבי ישראל בעל־שם־טוב

מחולל תורת החסידות שהפיחה רוח של אהבת ישראל והתלהבות רוחנית לאהבת ה' בכל לב ונפש. — הופיע אחרי הגזרות האיומות „גזירות ת"ח ות"ט" — רגיל היה להתבודד בין ההרים ובתוך היערות: וכשנשאל איך ילד קטן אינו פוחד להיות לבד מחוץ לעיר? ענה: בן 5 שנים הייתי כשנתיתמתי מאבי ומאמי, ודברי צוואתו האחרונים של אבי הקדוש היו

„ישראל אל תירא משום דבר רק מהקדוש־ברוך־הוא בעצמו".

חינך ילדים לבטחון בה', לאהבת החיים ולשמחת החיים, להרגשת

אל תירא עבדי יעקב!!!

מדבריו: יהודי אינו גלמוד אף פעם, כי היכן שהוא נמצא — **ה' עמו.**

ועל שאלתו למשיח „אימתי קא אתי מר"? — מתי משיח יבוא — קיבל תשובה: „לכשיפוצו מעינותיך חוצה" כשילמדו ויתנהגו כפי תורת החסידות.

אין ספק, כי תחת השפעת התנאים הפיזיים והרוחניים בהם חיו יהודי ביסאראביה, היתה צפויה להם טמיעה רוחנית־תרבותית, לולא קמה החסידות והפיחה בהם רוח חדשה.

[יצחק קורן: בספר יהודי ביסארביה]

המגע עם חיי הכפר, עם עבודת האדמה פיתח אצל היהודי הביסאראבאי פשטות וזיקות לטבע, היהודי הביסאראבי היה מטבעו אדם בריא ושמח בחלקו.

התוכן

רחל פלס : עם הספר 7
י. פלס : ליוצאי עירתי טלנשטי 9
י. פלס : הרבי שליט"א מליובאוויטש 10
י. פלס : טלנשטי עירה בלב בסרביה 13
אברהם פלדמן : עירתי טלנשטי 16
י. פלס : הרבנים 22
בית השחיטה והשוחטים 24
ה„חדר" ה„תלמוד תורה" 25
ואלה שמות המלמדים 26
בתי הכנסת 29
חזנים ובעלי תפלה 34
קבוצות לומדי תורה 35
חודש אלול והימים הנוראים 36
חנוכה, חג הפסח, תשעה־באב 37
הציונות — בעירתנו 40
יעקב קליימן : טעלענעשט אין דער ציוניסטישער באוועגונג 45
יעקב רבין : גורדוניה 49
עירתי טלנשטי — לעולם לא אשכחך ! 53
יעקב פלס : שלושת הטלנשטאים שחצו את הדינסטר 56

טפוסים

אהרן פלוסק 61
אהרן דוד שוחט 62
יוסף סגי נהור 63
הערשאלע פלימן 63
יקותיאל שלפיט (סופר) 64
אברהם פרסמן 64
משה פוקס 64
ברוך דימנט 64
ליבע די בעקערען 64
אסתר ברכה 66

	ה„ירידי	67
	פרנסה	67
	בעלי מלאכה	68
	מטעי הטבק	69
י. פ. :	קורות חיי	70
יעקב פלוסק :	מובילי המים והעכבר בתוך החבית	85
	אפית לחם כיצד ? והבישול	86
	שריפות ושטפונות	87
	חתונה בעירה	87
	עזרה לזולת	88
	הטשערידי	88
	הומור	89
י. פ. :	עם כניסת הרוסים לבסרביה	91
בן טובים :	גירוש משפחות לסיביר	92
	בשואה	93
פרוקופץ יעקב :	די מוטער רחל מיט אירע קינדער	96
	הנפטרים ז״ל	98
	שער ההמשך	101
י. פ. :	בעריל ודאבע גינזבורג ז״ל	103
י. פ. :	מחשבותיו של עולה חדש	104
י. פ. :	באזכרה של יוצאי העירה קפרשטי	106
י. פ. :	העולם לא נעצר	107
י. פ. :	מנהיגים	108
י. פלס :	עירתי טלנשטי שבבסרביה	109
יעקב פלס :	והימים ההם נזכרים	112
א.ב. ידור :	פולס נתיבות	119
י. נ. :	שלא שם חלקנו כהם	122
רחל פלס :	ועתה קורא היקר	124
	איגרת ממורה למורה	126
	שאר מראות	129—160

עם הספר

פעמים רבות שומעת אני מבעלי יעקב שיחי' כי כל ההתדרדרות המוסרית בארצנו הקדושה ובתפוצות — באה כתוצאה מרדיפה אחרי מותרות וחוסר הרצון להסתפק במועט.

נוהג הוא לחזור מדי פעם על מאמר חז"ל „אין ארי נוהם מתוך קופה של תבן, אלא מתוך קופה של בשר" [ברכות לב].

בזמן האחרון ראיתי כי הדבר נוגע לו עד למאד, מאחר שהנגע פשה גם בין שומרי תורה ומצוות וגורם לקלקול המדות.

והואיל וגם הרבי שליט"א מליובאוויטש התריע בימים אלו על הרדיפה אחרי מותרות, החלטתי להעלות על הכתב את כל אשר שמעתי מפיו וכן גם מאחרים הזוכרים אותו עדין מעירת הולדתו — טלנשטי, את כל אשר עבר עליו מילדותו עד עצם היום הזה.

כל סיפור מסתובב סביב הציר המרכזי אשר הוא חנוכו שספג בעירתו טלנשטי מיהודים טובים ועמלים, הגונים ומצניעי לכת, טובי־לב וישרי־לב ספוגים ורוויים חן יהודי, טעם יהודי וצער יהודי. הצד השווה שבהם — האמונה הבלתי ניתנת לערעור בתורת ישראל ודביקות עד כלות הנפש במסורת יהודית שורשית, בת־דורות... והשפעתם עליו היתה כה גדולה עד אשר הוא החליט, זה יותר מ־30 שנה — לנהוג כמותם, עד כמה שהדברים נתנים בדורנו, לחיות כמעט בדיוק לפי אורח חייהם בכל שטח משטחי חיו, הן בעניני הפרט והן בעניני הכלל.

השתדלתי לקצר עד כמה שאפשר, כדי שרבים וביחוד בני הנוער ירצו לעבור על כל הספר ולא רק יוצאי העירה.

ואני תפלה כי תצמח תועלת מרובה מהספר הזה ויתקבל בהבנה ובאהדה בין כל חלקי הצבור בארץ ובתפוצות.

העורכת

רחל פלס

י. פלס

ליוצאי עירתי טלנשטי

בודאי שמתם לב שספרנו זה אינו יוצא לאור בצורה ובתוכן של ספרי־זכרון כיתר העירות בבסרביה, ובזאת תפארתנו.

מפרסמים אנו את המעלות של מרבית תושבי עירתנו. ברם גם אין אנו מכסים על המגרעות של יחידים, כדי שתהיה לפנינו, ובעיקר לדורות הבאים, תמונה שלמה וברורה.

לאחר נסיונו המר של הנוער בעירתנו בחפושי דרכים, הגיע בהחלט הזמן לפקוח את העינים ולהגיע למסקנה חד־משמעית, שאין דרך אחרת לעם ישראל אלא דרך אחת ויחידה, מסילה שסללו אבותינו במשך אלפי שנים מאז אברהם אבינו ועד עתה. היא היא הדרך הבטוחה והיחידה שיש ללכת בה — ורק בה — היחיד, המשפחה והעם.

חזון הציונות וחזון הסוציאליזם, ששימשו תחליף לדת לשני הדורות שלפנינו וראו בהתגשמותם את „ימות המשיח" שניהם יחד חלפו. חזון הציונות — עם התגשמותו בצורת מדינת ישראל. וחזון הסוציאליזם — עם הסתאבותו במשטרים הסוציאליסטיים.

בהעדר כל חזון, גברה החמרנות ופשתה המתירנות החשופה לגירוי־היצרים.

לכן תמצית ספרנו זה הוקדש ללוחמה נגד המותרות, לגלות את הטוב והיפה שבמדת ההסתפקות וההרס והחורבן הנגרם ברדיפה אחרי מותרות.

ספר יקר זה שלעינינו, לא ננית אותו „כאבן שאין לה הופכין", אלא מדי פעם נקח אותו ביד, נדפדף ונקרא בו קטעים מקטעים שונים, והכמיהה הנפשית לחוויה טהורה תבוא על סיפוקה.

נשתדל כל אחד לפי דרכו והשפעתו, שגם ילדיו — וילדים אחרים — ימצאו ענין בקריאה בספרנו זה היקר לנו מכל. מתוכנו יקלטו בנפשם רשמים, חוויות וידיעות על מקור מחצבתנו. ישימו על לבם את הנובע מספורנו הספוגים אמת פשוטה על חיי הוריהם באחת מעירות גלות בסרביה.

הרבי שליט"א מליובאוויטש

מתריע על הרדיפה אחרי מותרות וחומרנות. „בית בזמננו אינו נחשב לבית בעיני הבריות אם אינו מרוהט ברהיטי ואביזרי לוקסוס מוזרים", כך אמר והוסיף שיש לעשות חשבון נפש מה מטרת החיים האמיתית.

דברי הרבי מליובאוויטש הרב יוסף יצחק זצ"ל ב„לקוטי־דבורים": העירות הקטנות אלו — הנקראות ערי השדה — מצטיינות עם הכנות ה־האמת המירבית שלהן בפרט בשנים קודמות כאשר המצב הכללי הי' לגמרי אחר במובן של האמת והכנות. אפילו לפני 40—50 שנה היתה העירה הקטנה נראית לגמרי אחרת. על כל פרצוף יהודי מן העירה הקטנה הי' ניכר בברור מוצאינו מזרע אברהם יצחק ויעקב יחוסינו בן 3000 שנה.

למרות שבעירה הקטנה היה ו„אל תתודע לרשות" במדה מרובה, חיו בפחד ומורא מפני קול עלה נדף, כאשר ראו גם אחד מפקידי הממשלה ללכת ברחוב, הלב פרכס ורעד. אבל מאידך גיסא חיי השקט והרוגע היו נעימים ביותר והם נבעו ממדת ההסתפקות...

בכל עירה קטנה היו מוסדות הצדקה הנערצים ביותר, כגון: תלמוד תורה, בקור חולים, לחם אביונים, מלביש ערומים, גמ"ח, מעות חטים וכיוצא באילו. כולם בלי יוצא מהכלל השתתפו במטבעות המעטות שהיו בידם בכל מוסדות הצדקה, היו אלו חיי טוהר המושתתות על מדות טובות.

לימוד העין יעקב שהיה נלמד יום יום בין מנחה למעריב ולמוד המדרש ופרקי אבות אשר היה נלמד בשבת הוו מעין מים חיים. היה זה מעין של מדות טובות ומורה דרך לכל היהודים הפשוטים כדי שאנשים ידעו לשם מה הם חיים בעולם.

אצל כל אדם ישנם דברים הנחרטים במחו ובלבו ושאינם נשכחים לכל ימי חייו. היכן שלא יהיה לאן שההשגחה העליונה לא הובילה את האדם בזרם החיים. באיזו מדינה שהוא רק לא יהיה ובאיזה סביבה שהוא רק לא יהיה — ואם הוא נזכר בזה, זכרונו מנתקו מחיי החולין שלו, מעמידו בחיי הילדות התמימים והמאירים ההם, ובהמצאו אחר כך בחיי הרעש והבהלה הסובבים אותו הוא חי את חויות החיים היפים והבהירים דאז.

„כל מה שרוצים יותר להשוות את ההווה עם העבר, רואים יותר את חסרונותיו של ההווה".

„ליהודי מוכרח להיות מזון רוחני, הוא אינו יכול להיות מאושר בגשמיות לבד, לכל יהודי יש הרגשה ברוחניות ורוחו הפנימי שואף למה שהוא יותר עליון מאשר לחיי בשר"....

„אוי, העירות הקטנות, לא יודעים בכלל מה שאנו הפסדנו"...

„כן בחיי הבהלה של היום קשה לתאר ולהבין דבר שכזה אבל בחיי טוהר ומתינות של העבר, הבינו וגם הרגישו את זה היטב".

כל הנ"ל מדברי נשיאי חב"ד.

„אך בעיקר סובל האדם מבולמוס התשוקה לדברים שאין בהם הכרח לחיי האדם, הבהילות לדברי מותרות — אף פעם לא תבוא על סיפוקה. כי זאת התשוקה, היא ענין אין תכלית לו..." מדברי הרמב"ם.

בשכבו על ערש דווי, אמר אחד מצדיקי הדור בהסתכלו על תכול השמים וירוק העץ המלבב „עולם עולם כמה מאיר אתה למי שמואס בך ומתרחק ממך — וכמה חושך ואפילה אתה מקרין למי שרודף אחריך וחושק בך".

בספר „משנת חכמים" המחובר ע"י משה חאגיז — ספר מוסר — כתוב „....וצריך לחנוך הנער שיהיה לימוד בטהרה ולהפרישו מהתענוגים. ועל טוב יזכר שם הרבנית המיוחסת אמי מורתי שרה ת.נ.צ.ב.ה. שהניחני אבא מורי המפורסם בעל מבקש ה' מוהר"ר שמואל בכמוהר"ר יעקב זצוק"ל כבן י"ג שנים, ובן הייתי לאבי רך ויחיד, ועם היות כי אבא מורי זצ"ל הניח ברכה אחריו שהיתה יכולת לפרנס אותי כבן מלכים, היא היתה מאכלת אותי לחם צר, כדי שלא אתלמד בגרגרנות כשאר תינוקות. והיא שעמדה לי כי אע"פ שבאתי בימים, לא הצר לי רוב ורוע המאכלים וזהו עיקר גדול.

דער ליובאוויטשער רבי (חב"ד) הרב יוסף יצחק, זצ"ל, שרייבט אין זיינע „לקוטי דבורים" אז די קליינע שטעטלעך — די אזוי גערופענע פראווינץ צייכנט זיך אויס מיט איהר מעהר ארעמסקייט און מער אמת. בפרט אמאליקע יאָרן וועו דער אלעמיינער מצב איז געווען גאנץ אנדערש אין דעם זין פון אמת און ערנסטקייט. אפילו מיט א יאָר 40—50 צוריק האט נאָך די קליין שטעטל גאר אנדערש אויסגזעהען. אויף יעדער קליינשטעטלדיקן אידישן פרצוף האט זיך דייטליך אָנגעזעהען אונזער דריי־טויזנט יאריקע יחוס'דיקע אָפשטאמונג, בני אברהם יצחק ויעקב.

הגם אין דער קליין שטעטל איז דער „ואל תתודע לרשות״ געווען במדה מרובה, מען האט געלעבט אין פחד ומורא פאר א קול עלה נדף, ווען מען האט געזעהען וועמען עס איז פון די פקידי הממשלה גיין אין גאס האט זיך די הארץ געטרייסלט. פון דער צווייטער זייט אַבער אוז געווען זייער געשמאק און מאראליש שיין דער זיכערער רויהיקער לעבן, וועלכער איז געווען אַ געוויסע פרוכט פון דער מדת **ההסתפקות.**

אין יעדען קליין שטעטל זיינען געווען די העכסט געשעצטע מוסדות הצדקה, ווי תלמוד־תורה, בקור חולים, לחם אביונים, מלביש ערומים, גמ״ח מעות חטים״. א.ד.ג. אלע אַן אוסנאם האבען זיך באטייליגט מיט זייערע קאַפיקס און צווערס אין אלע מוסדות הצדקה, עס איז געווען א ריינער מדות־טובות׳דיקער לעבן.

דער בין מנחה למעריב־דיקער עין יעקב וואס מען האט געלערנט יעדן טאָג בין מנחה למעריב און דער שבתדיקער לימוד המדרש ופרקי אבות זיינען געווען אַ מעין מים חיים. עס איז געווען א קוואל פון מדות טובות און אַ וועג ווייזער פאר אלע פשוטע אידן אז מענשן זאָלן וויסן צוליעב וואס זיי לעבן אויף דער וועלט.

בא יעדן מענשן זיינען פאראן זאכן וועלכע ווערן פארקריצט אין פארקארבט אין מוח הזכרון און אין הארצען וואס זיי זענען אומפארגעסליך אויפן גאנצן לעבן, אז וואו מען זאל ניט זיין, וואויהין די השגחה עליונה האט ניט פארפירט דעם מענשן און זרם החיים, און וואס פאר א מדינה ער זאל ניט זיין און אין וואס פאר אַ סביבה עס זאל ניט זיין, און וועו ער דערמאנט זיך אויף דעם, רייסט אים דער זכרון ארויס פון זיין חולין־דיקן — וואכעדיגן — לעבן און שטעלט איהם אנידר אין יענעם ליכטיקן תמימות׳דיקן קינדער־לעבן, אוו געפינענדיק זיך שפעטער אין דעם רעש׳דיקן טומעלדיקן לעבן, לעבט ער איבער יענע קלאָרע שיינענדיקע טעג.

טלנשטי עירה בלב בסרביה

אין בידינו מסמכים שיעידו על קדמוניותה של הקהילה ועל נסיבות ייסודה, ברם ידוע לנו שהיא כבת מאתיים וחמשים שנה.

פנקס הקהילה בטלנשטי שנכתב עוד בשנת תקנ"ד 1794 שימש חומר למחקר בידי ההיסטוריון הריאקציוני ע. פבלסקי במחקרו על ה„אוקונומיה" של החברות והאגודות במולדובה".

על פי מפקד שנערך ב־1887 היה מספר התושבים הכללי 4379 נפש, מהם 3876 יהודים.

הסטוריון צרפתי הכריז פעם וקרא: אשריכם אתם הדורות שאין לכם היסטוריה!

לפי ממרה זו נמנתה עירתנו עם המאושרות כי לא נתרחשו בה מאורעות מיוחדים הראוים להרשם.

אבות אבותיהם של תושבי העירה הגיעו כפליטי חרב מאוקראינה. בסרביה היתה אז ארץ גזרה, אף על פי שאדמתה שחורה ודשנה מאד היא לא היתה מנוצלת והורגשה הזנחה בכל פנה.

בשנת 1812 נספח חבל ארץ זה לרוסיה, הרוסים חפצו לעודד התישבות במחוז זה, לכן שחררו את תושביה משרות צבאי, אשר נמשך אז עשרים וחמש שנה. ברבות הימים התפתח הישוב ונוספו אליו עוד פליטי חרב רבים מעבר לגבול. כשראה הצאר אלכסנדר השני את נהירת היהודים אל המחוז המחרם, מרצונם הטוב, הטיל עליהם את השרות הצבאי בשנות — 1856. כמובן שהיהודים לא קבלו את הגזירה בעין יפה והשתדלו לפעול לבטלה.

הרבי מסודיגורה הרב פרידמן פנה אל השתדלן סר משה מונטפיורי איש הצבור ורב הפעלים למען יהדות העולם, והוא השתדל אצל הצאר אלכסנדר השני להעביר את רע הגזרה ובע"ה היא בוטלה.

תחילה התפרנסו היהודים מעבודת אדמה, נטיעת כרמים ובוסתנים. במשך הזמן שלחו את ידם במסחר ובמלאכה.

רוב רובם של תושבי העירה יהודים פשוטי עם וטובי לב היו „עמך", מסתפקים במועט ושמחים בחלקם. חייהם בריאים וטבעיים גם בלי הנוחיות שבאה בעקבות התפתחות הטכניקה בשנים המאוחרות.

החיים התנהלו בנח לאטם וזרמו כמי השילוח ההולכים לאט. לכן על אף הברכה שיש ב„חדש ובחדיש" שבחיינו היום, שמור בתוככי יחס חיבה וגעגועים לימים עברו.

כאשר עזבתי ונדדתי על פני ערים גדולות וארצות שונות היתה עירתי חרותה על לוח לבי ואת שמה העלתי באהבה על שפתי.

בחבורי „אחרי מלחמת יום הכפורים" שפכתי את לבי בהזכירי את עירתי.

טלנשטי — עירתי — הנה עירה טפוסית בסרבית של הימים ההם. רחובותיה מלאים אבק ואשפה בימות החמה ורפש עמוק בימות הגשמים.

משני צדי הרחוב בתים נמוכים בעלי קומה אחת וצורה אחת. הגגות עשוים שחיפי עץ — שונדעל — בחלקם והשאר מכוסים גגות קנה סוף וקש, עם „פריזבה" — מעין ספסל עשוי מטיט וחמר ע"י הבית.

לאורך הרחוב היתה חפירת ה„קאנאויס" — תעלת נקוז, — משני צדיו, כדי לאפשר להפשרת השלגים או לגשמים להתנקז.

בתים בעלי שתי קומות היו מעטים מאד, עד שאפשר היה לספרם על אצבעות כף יד אחת.

הבתים היו עשוים ברובם חמר, מגבלים היו אדמת המקום הדשנה ועשאוה טיט לבנות הבתים. גם קורות העצים שהיו משקיעים בקירות כדי לחזק את הבניה מגידולי המקום היו, שכן כרתו אותן ביערות הסמוכים.

סביב העירה מחד — מישור רחב ידים מוריק מקצה האופק ועד קצהו ומאידך — הרים שעליהם מטפסים כרמים, חרשות עצים, עדרי צאן ובקר, שדות מזרע ומרעה, האדמה דשנה, העירה שבעה ורחוקה מכל אמצעי תחבורה.

העירה נתברכה באוירה שקטה וחמימה שהשרתה על בניה אחוה ושותפות הגורל.

בדו"ח ראש גדוד הזנדרמיה בחוטין נרשם ב־19.8.1941 הרכוש שנמצא בעירה טלנשטי ע"פ פקודת הקולונל מנעקוצא:

692 בתים	5 כבשנים
11 טחנות קמח	1934 הקטאר אדמה חקלאית
5 בתי חרושת לשמן	73 הקטאר אדמת מרעה
1 בית חרושת לעיבוד צמר	595 הקטאר כרמי גפן.

הנה כי כן קטנה היא עירתי, מכורתי — על אף שלשת רחובותיה העקריים עם מספר סמטאותיה — ליקען — הצדדיים...

„הזמנים משתנים ויחד עמם גם אנו משתנים!" אומר הפתגם הלטיני. פתגם זה כחו יפה לכל מיני אומות ודתות פרט לעם ישראל.

היהדות החרדית יוצאת דופן מבחינה זו. מאורעות הסטוריים ותהפוכות הגורל אם השפיעו על מצבם ומעמדם — לשרשי מהותם, לאמונתם ומנהגיהם לא הגיעו.

קביעה זו נכונה גם לגבי יהודי עירנו קהילת טלנשטי. תהפוכות ההסטוריה השפיעו אמנם על גורלם אך לא על השקפת עולמם.

בכל התקופות, גם הקשות ביותר, שמרו נאמנה על גחלת ישראל ולא סטו כמלא הנימה ממסורת אבותיהם. קימו וטפחו מוסדות צדקה וחסד, ותמכו ברבנים ובני תורה וחלקו להם כבוד.

חלולי שבת בפרהסיה לא היו — לא היה מקרה של חנות יהודית פתוחה בשבתות ובימים טובים, או יהודי מעשן בשבת ברחוב — פשוט לא היה בנמצא.

עובדה מענינת הראויה לציון היא העובדה שהבעש"ט שלח להביא מטלנשטי יין כשר לפסח ואחרי מלחמת העולם השניה היו בכל רחבי בסרביה שני בתי כנסת רשומים מטעם הרשות.

האחד בקישינוב והשני בטלנשטי, שקיים עד עצם היום הזה.

אברהם פלדמן / חיפה

עירתי טלנשטי

בבקעה בצל הרים בצורת ד' שכנה עירתי טלנשטי.

למרות שפע הגנים, ירק ועצים שעטרו את הגבעות מצד אחד — חסרה העירה עצמה כל עץ הנותן צל פרט לעצים בודדים בחצרות הגבירים.

אדמתה, אדמת בור שחורה ופוריה מאד היתה טובה לשדות מרעה וכרמי גפן למיניהם. באמצע השדה עבר נחל צר, צ'לוק, שבגבר הגשמים בקיץ עבר על גדותיו והפיץ קדחת בסביבה.

זכורני שעקב זאת רק פעם בשנה היינו מגיעים אליו ביום ראש־השנה לתפילת תשליך עם אבא ואמא. בחדשי הקיץ עם גבר הקדחת ידיו של הרופא היחידי שבעירה היו מלאות עבודה. הרופא היה מקבל חולים גם בבית־החולים אשר היה תחת הנהלתו של משה הפלדשר. משה הפלדשר — האח — למד מקצע זה בצבא הרוסי. כמובן ללא אמצעים לא יכלו לנהל את בית החולים על הצד היותר טוב, לכן כל חולה נמנע מלהתאשפז בו. התאשפזו בו רק עניים מרודים, חסרי־בית ועוברי אורח. למרות שהבנין היה מוקף עצים גבוהים ומשך את תשומת לבנו התרחקנו ממנו כמתחוי קשת.

משה — האח — הי'ה אדם חביב מאד. בכל הזדמנות הי'ה מספר על מעשי גבורה ממלחמת רוסיה—יפאן. איך הגיש עזרה ראשונה לגנרל פצוע והציל חיו ממות ע"י סמי רפואה שהכין במו ידיו מעשבי המבצר.

בשבתות בני העירה יוצאים עם בני משפחותיהם לחלק העליון של העירה בדרך לכפר בפרבר העירה לגנים להשתטח על הדשא הרך וגם להנות מן הפרות והרגישו את עצמם כמו בגן עדן עד שבא האכר וגרש את האורחים הבלתי רצוים שחבלו בכל.

בימות החול היו עסוקים בכל מיני מקצועות, במשך חמש עשרה שעות ביממה, בבתים נמוכים ברחובות צרים ומאובקים.

משני צדי הרחוב הראשי היו מרוכזות כל החנויות, לכל ארך הרחוב הי'ה בנוי גג שהי'ה מאחד את כלם כמשפחה אחת וקראו לזה טרנוצין.

ביום שימש גג זה למסתר מפני קרני השמש והגשמים. בלילות הקיץ החמים שימש הטרנוצין לאכסדרת שנה. הבתים הנמוכים והצרים לא הכילו די אויר, לכן לא יכלו בלילה לישון בהם ונאלצו לישון על הטרנוצים כל אחד לפני דלתו. מחזה זה שוה לעירה מראה של משפחה אחת. בהופיע קרני השמש הראשונים כלם כאחד נחפזו עם מטלטליהם פנימה לדירותיהם.

היהודים בעירה היו גבוהי קומה מגדלי זקן ופאות ושומרי דת ומסורת. בכל הזדמנות, במוצאי שבתות ובחגים, היו מתאספים בבתי־הכנסת ומספרים מעשיות מרביים שונים שנהו אחריהם והוו חלק מחייהם הרוחניים.

האוכלוסיה היתה מורכבת מבעלי מלאכה, חנונים, סוחרי צאן, תבואות, פרות ויין. התושבים חיו באוירה מיוחדת במינה, סגורה ושמרה על צורת חיים פרימיטיבית נחלת דורות. רב אזרחיה נולדו שם התחתנו שם וסימו את חייהם מבלי לצאת מתחומיה אף פעם אחת.

כשהביאו חתן או כלה מחוץ לעירה כל אחד היה מתענין לראות את האורח החדש כאילו בא מעולם אחר.

הקהילה היתה שמרנית קפריזית ותקיפה ולחמה על כל נסיון לתקן לשכלל או לשנות את ההרגלים המקובלים.

לא מעט בדיחות וספרים נוצרו על חייה ומלחמותיה של הקהילה הזו.

בכל הזדמנות ספרו ושננו מעשים שקרו בימים ההם, למשל כשחלק מהעירה התנגד למנויו של ר׳ איצי שוחט שבא מאוקראינה, איש בעל תורה שנמצא בין בחורי העירה בעל כשרונות עלויים ללימודים ושכל חריף. רק חטא יחידי מצאו בו שהיה בן חיט. זה הספיק שחלק מן הבעלי בתים יתנגד למנויו כשוחט בעירה.

מלחמה היתה נטושה בין החסידים והמתנגדים שבעירה. זוגות נפרדו מפני שחלק מן ההורים צדד לחסידים וחלק — למתנגדים.

פעם בשמחת תורה פרצה מריבה כה גדולה שהיו פצועים בשני מחנות היריבים. לבסוף החלט להזמין את רבי דודל מטולנה שישלים בין הצדדים.

הרבי הוציא את פסק דינו שר׳ איצי צריך להשאר שוחט בקהילה והצדדים צריכים להשלים ביניהם כדי שישרר שלום בעירה.

כשבני העירה יצאו להפרד מרבי דודל מטולנה שעלה למרכבת הדואר הרתומה לארבעה סוסים ומוכן לזוז מן המקום יצא אחד מיהודי המקום בשם משה אברהם, יהודי חצוף, תפש ברסני הסוסים החזיק בהם והכריז שהרבי לא יזוז עד שלא יבטל

את החלטתו ויאסר את השחיטה של ר׳ איצי. הרבי קם ממושבו וגער בו, בזה הלשון:
„קוזק בלי זקן כבר ראיתי, אבל קוזק עם זקן עוד לא פגשתי! קחוהו הצדה!!!״

ר׳ משה אברהם סר בעלבון הצדה. הלך הביתה שכב לישון מרב כאב ובושה. כשקם משנתו התחיל להחליק את זקנו בידיו. ואיזה אסון. כל השערות מזקנו נשרו ונשארו בידיו. עד סוף ימיו הלך עם מטפחת סביב פניו כאילו חלה בכאב שניים תמידי.

או, למשל על הדבוק ברבי יצחק החיט שבכל לילה היתה קוראת לו החוצה ולא יכל לעמד נגדה עד שלא נסעו אתו לרבי, ובעזרתו השתחרר ממנו.

או, השד שהוביל את השמש מן הקלויז הגדול כשחזר הביתה בחצות משמחת שלום־זכר מבוסם כדבעי; ובמקום להגיע הביתה נמצא פתאם ברחוב הקצבים בכוון ההפוך לביתו. כשהרגיש פיק ברכים נפל וצעק: „שדים שדים מובילים אותי! הצילו!״ נרדם. אנשים התאספו סביבו והביאוהו לביתו. לאחר שהתעורר העיד בשבועה שטרם נפל ארצה קבל שתי סטירות מידי שד שבעצמו ראהו. שחור כזפת עם זנב ובצחוק חזק עלה למעלה; ויותר הוא לא זוכר כלום.

או, למשל, המקרה הבא. פעם בלילה נבהלו פחד מות לשמע צעקות הסטריות. תחילה חשבו שהפוגרום כבר התחיל. הבהלה היתה כה גדולה שכל אחד העיר את בני משפחתו והתחיל להתכונן מי לתפילה, מי למלחמה ומי להסתתר בעלית הגג או במרתף.

במהירות נודעו פשר הצעקות. לכנסי׳ה נכנסו שודדים וקוראים לעזרה כדי ללחם בהם. הרוחות קצת נרגעו והנער התחיל להתאסף ולהתכונן לעלות לעזרה. כל אחד הוציא את כלי זינו ממחבוא ונעו למעלה כשכל אחד רוצה להקדים את חברו.

כשהגיעו לחצר הכנסיה נעצרו; וכל אחד חכה שחברו יכנס תחילה, (כי יהודי אף פעם לא העז להתקרב אל הכנסיה). לבסוף נוכחו שהסכנה מהם והלאה, החליטו להתגנב פנימה אחד אחד. לחפש מקום מתאים להתערכות ולזנק על האויב המסתתר שם.

אין לקנא במסכנים ההם. בלילה בין קברים ועשב גבוה עד הברכים. מי יודע איזה רוח רעה, או נשמה תועה או סתם מת יכל לצאת מהקבר. הלוא בלילה הכל אפשרי בבית־קברות! כמעט שהתחרטו כבר על כל ענין הלחימה בשודדים. אך חיש מהר התאוששו התגברו על רגש הפחד והזעה הקרה שכסתה את גופם ובלחישה שאלו איש את רעהו אם לא נראה שום שודד באפק. לאחדים נדמה כי ראו אנשים מציצים מן החלונות לחצר. כך זה נמשך עד הבוקר ואז התברר כי כל הבהלה היתה לשוא.

אך מה באמת קרה? כשבא שומר הכנסיה בלילה לשמירה היה מבוסם כהגן.

שכח לסגר את הדלת על המנעול. כאשר קמה רוח סערה התחילה לטלטל ולדפק בדלת. הוא התעורר והחליט לא אחרת מאשר שארבעים שודדים נכנסו לכנסי״ה. מרב פחד ברח לרחוב היהודים וצעק לעזרה.

תארו לעצמכם את מצב רוחם של היהודים באותו לילה שכל יום א׳ וד׳ ימי השוק פחד הפוגרום רחף על ראשם.

היה זה בשנת 1905 בזמן התעוררות התנועה הסוציאליסטית ברחבי רוסיה. גם על עירתנו לא פסחה תנועה זו ומעשה שהיה כך היה. ברחוב הקצבים בקצה העירה עמד בית גדול וריק. אמרו שרבצה עליו קללה. בלילות שמעו צחוק מתגלגל של שדים וביום זרקו משם לפעמים אבנים על עוברים ושבים. ברור שאף אחד מבני הסביבה לא העז להתקרב לשער הבית ביום — כל שכן בלילה. רק גבורי התקופה נפלו על המציאה. הנער המהפכני נצל בית זה לטובתו. אספות והרצאות נערכו שם בלילות מבלי שירגיש בהם מי שהוא.

לא רחוק משם גר השוחט ר׳ בערל, שגם הוא שם את עינו על הבית הזה. באין רואים סדר על העליה אוזיה. בלילות כשדרי מעלה ישנו שנתם דרי מטה למדו ועסקו בבעיות שעמדו ברומו של עולם.

פעם בערב כשהחברים דרשו דרישותיהם, חבר תורן יצא להחליף חבר שכבר עמד על המשמר בכניסה לשער. ביצאו מחדר מואר לפרוזדור חשוך, לא הרגיש בסלם שעמד בדרכו שהשוחט שכח ביום לקחתו הצדה, בירידתו מן העליה, החבר נכשל ונפל על גבי הסלם. רעש הנפילה החריש אזנים וכל האוזים התעוררו לקול הסלם שנפל והחלו צווחים בקולי קולות. החברים והחברות המהפכנים נבהלו מן ההמולה בחשבם שהשדים הופיעו בצורת אוזים ויתחילו להתעולל בהם. אחת הבחורות התחילה לקרא קריאת שמע, השניה התחילה ליסר עצמה: „אוי ואבוי, לי! הן אבי אסר עלי ללכת בדרכם! הוא ידע כי הסוף יהיה כך. גם פני הבחורים חורו. רק בן השמש, החבר אליק שארגן את האספות החשאיות החזיר את הסדר על כנו. הוא עבר לנושא אחר והסביר שאסור להאמין באמונות טפלות. אמונות טפלות קימות רק במשטר קפיטליסטי ריאקציוני. פה אין שדים! אז קם הארי בחבורה, החבר שמשון שקראו לו „הנביא״. ממקצועו היה חיט ויצאו לו מוניטין בעד גסותו וידו החזקה. לא פעם כאשר היתה גנבה בעירה היו מחזירים אותה בהשתדלותו. הוא הרגיע את החבורה המבוהלת והאספה ננעלה.

כעבר זמן קצר נעלמו האוזים מן העליה. ספרו שבפלשנע אוכלים אוזים מפוטמים ושותים יין לשכרה זה כמה לילות.

בברור שהתקים במפלגה נשבע החבר שמשון, בראשו של קרל מרקס, שלא ידע אפילו מי נתן ידו לגנבה.

בתו של הסנדל, הרש הצועני, מרחוב בתי הכנסת התגאתה על טהרת הפרולטריות שלה שאפילו סבה שלה היה פרולטארי טהור ולא כמו יתר החברות הרבולוציונריות שהיו מורות, רוקחות או סתם בנות עשירים שהסמאות היפות קסמו להן כגון: חפש, שויון ואחוה. חלומות יפים על עולם חדש עולם שכלו טוב. הרבה מזמנן הן הקדישו לתנועה בערבים. בסתר היו מלמדים את הפועלים והפועלות קרא וכתב. היו מקריאים לפניהם ספורים מגורקי, דוסטויבסקי ועוד.

החברה שפריני לא הסתפקה בזה אלא דרשה כי כדי להוכיח את נאמנותם לרעיון הרבולוציוני מוכרחים להיות גם פעילים במאבק. דהינו: הם צריכים להכריח את ההורים שבחנויות או בעבודות בית לא להעסיק את העובדים יותר משמונה שעות ביום. היא ידעה הרבה שירים ליריים על סבל וניצול, והגאולה הקרובה העומדת אחר כתלנו ושתבא רק ע"י דם ואש!

בעצמה היא עבדה אצל פסי"ה־חנה, תופרת לבנים. פעם כאשר גהצה כתנת חדשה בלוית שיר לבבי פסיה־חנה הרגישה ריח של שרפה ועד שהגיעה לחברה שפריני הספיקה כבר להצהיב ולהכתים חלק מהכתנת. בעלת הבית תפשה אותה בשערותיה סחבה אותה עד הדלת וגרשה אותה הביתה.

כל אותו הערב החברים והחברות דשו באותו ענין והיא היתה גבורת היום. בערב באכלה ארוחת ערב עם אביה ואמה, החרשת, דפקה בחזקה ע"ג השלחן ואמרה: „מספיק לכם. או אני או הוא!..."

אביה הזקן הרים את גבות עיניו הגדולות אל בתו ושאלה לתומו: „האם גם שמריהו — בעלה של פסיה־חנה — מציק לך?" „לא אבא, את נקולאי אני חושבת! אנו הרבולוציונרים החלטנו שהוא מוכרח ללכת ולהסתלק ולא נסכים כי פסיה־חנה תמשך את הפועלות בשערות!"

אברהם הסטרוסטי שוחח פעם שיחה ידידותית על כוס יין עם ידידו הפרוסטב. כטוב לבם ביין רמז לו, בסוד, שקימת תנועה בין הסנדלרים והחיטים. על בעלי המלאכה בעצם לא אכפת לו אך הם מושכים אחרי־הם ילדים בני טובים שהורי־הם מתנגדים לכך.

הסטרוסטי יעץ לפריסטב שכדאי היה לאספם לאספה ולהסביר להם שדרכם אינה נכונה ובהשפעתו הם בודאי ימלכו בדעתם.

רעיונו של הסטרוסטי הי"ה יפה מאד אך לא כן חשב הגוי. הוא בקש את רשימת

יוצאי הדפן. מסר לממונים עליו שהוא גלה חבורה מסוכנת, אויבי המדינה והצאר ירום הודו, ומסר את רשימת שמותיהם.

היתה זו הזדמנות מצוינת לעליה בדרגה ולהוכיח לנתינים את נתח זרועו, כמושל. למחרת הוא שלח שליח מיוחד עם הודעה לעיר המחוז ובמשך עשרים וארבע שעות הגיעה פלוגת ז'נדרמים. הם אספו את כלם לפי הרשימה והתחילו בחקירות. כל העירה היתה כמרקחה. כמובן בהשתדלותו של הסטרוסטי שחררו את בעלי הבתים וחלק מבני הנער אך את הנחושים בדעתם העבירו לעיר המחוז לחקירות נוספות, ביניהם גם שפריני. כעבר זמן מה שחררו את כלם על תנאי שלא ישתתפו בשום פעולה מזיקה. בחזרה לבית אביה בארוחת הערב על יד השלחן נאנחה המסכנה ואמרה בקול נכאים: „מה אכפת לי בעצם מי ימלוך, ניקולאי או משהו אחר, העיקר שלא יאסרונו יותר!"

הרבנים

א) הרב ר׳ פנחס רבין — פנחסיל דיין — היה כפי הנראה מהרבנים הראשונים בעירה. הוא נטמן בבית הקברות הישן — שע״י הכפר אינעשטי — של טלנשטי והקימו אהל על קברו.

ב) אודות ר׳ מאוטיסיל דיין אין לנו ידיעות. רק זאת שמעתי ממורי ר׳ הירש לייב ז״ל, כי חתנו וממלא מקומו כרב העירה — אחרי פטירתו של ר׳ מאוטיסיל — ר׳ שלמה־לע דיין, היה יושב כל הזמן בבית המדרש ולומד, פעם נכנס חותנו ר׳ מאוטיסיל הנ״ל לבית המדרש ורואה אותו לומד בהתמדה, פנה אליו ואמר לו, „לערין לערין שלמה־לע, איך האב דיר שוין געבראכט אַן אייאַלע מיט ברויט ?״ ״למד למד שלמה־לע הבאתי לך כבר ביצה עם לחם !...״

ג) ר׳ שלמה־לע דיין — הרב ר׳ שלמה פלום — חתנו וממלא מקומו של חותנו ר׳ מאוטיסיל, היה ירא שמים וצדיק גדול. פעם באו אליו סוחרים מתושבי העירה ובקשו ממנו שיכשיר את תחנת הקמח שלהם כדי לטחון חיטה עבור מצות לפסח. ר׳ שלמה־לע ענה להם שיבואו אליו מחר בהשכמה בשעה 5 לפנות בוקר. למחרת הם הגיעו בשעה הקבועה. בחוץ שרר עדין חושך. הם נכנסו לחדר הראשון — דירתו היתה בת שני חדרים — וחיכו לו. בינתים שמעוהו לומר „מודה אני לפניך״, הם כ״כ התרשמו ונתעוררו שאחר כך הם ספרו למורי ר׳ הירש לייב, כי כאשר הוא אמר „מודה אני לפניך״ האט מען דערהערט ווער איז דר „אני״ און ווער איז דער „לפניך״...

ר׳ שלמה־לע דיין נולד ב־רשקוב עירה ע״י הדניסטר והיה חסיד של הרבי מצ׳ורטקוב. כאשר היה צריך להרחיב את בית הקברות נסע לרבי להתיעצות ולבקש את ברכתו.

מספר ר׳ אהרן שלפיט — נכדו של ר׳ יקותיאל סופר — כי כאשר בא הרב פישמן (מימון) לטלנשטי לנהל תעמולה עבור הציונות, נכנס קודם לר׳ שלמה־לע לבקש רשות לנאום בבית־הכנסת הגדול. לאחר שהרב הסכים נשלח ר׳ ישראל שרייער להכריז בעיר שביום פלוני בשעה זו יתאספו כולם בבית הכנסת, והרב פישמן ינעם

בהסכמת הרב דמתא. — היהדות הדתית התנגדה לציונות בגלל שדגלו בלאומיות ללא דת.

כאשר ר' ברוך דימנט, תלמיד חכם גדול, שמע את ההכרזה, והוא היה מעודכן במה שמתרחש בעולם וידע מה עתיד הרב פישמן להשמיע, בא במרוצה לר' שלמה־לע ושאל בצעקה: „רבי מה עשיתם?" הבין ר' שלמה כי טעה ודרש להודיע כי לא יתאספו.

איש אחד היה חולה בשחפת ומאחר שלא היו לו ילדים, באו הגיסים — אחי אשתו — לר' שלמה־לע ובקשו ממנו שהוא יכריח את הבעל שיתן גט לאשתו, היות כי יש לו אח בארצות הברית ואם הבעל ימות ולאח יקשה לבוא מארצות הברית, היא עלולה להשאר עגונה. אבל הרב דחה אותם מיום ליום כי לא רצה אף פעם לתת גט בנימוק שאולי הזוג ישלים. כאשר האחים הנ"ל ראו שאין תזוזה, שברו את החלונות בביתו של הרב. אז שלח מכתב להרב מדומברוביץ שהוא יתן את הגט.

בסוף ימיו חלה ועבר לגור אצל בנו הרב יחיאל בעירה „פילעשטי" ושם נפטר ונטמן.

מרדכי אלי שרמן — שתמיד אהב להתלוצץ — אמר כי כלתו הרבנית רחל אשת ר' יחיאל היתה כ"כ מסורה לר' שלמה־לע והיא רצתה באמת שיחי' עד 120 שנה, כי בין כה וכה לא היה לר' שלמה־לע מה להוריש...

ד) ר' ישראל דוד וועלווילס — הנקרא דער פי דיין — לפני שנתמנה לרב היה מלמד. היות שר' שלמה־לע דיין לא רצה לשאת לבדו באחריות ביקש את ר' ישראל שגם הוא יהיה רב העירה.

כאשר אשה אחת אמרה לשרה אשתו, הרבנית, כי שמעה שלא הולך לו טוב עם הפרנסה, היא ענתה לי לא טוב, יש לי בעל כזה שיושב יום ולילה ולומד, אז לא טוב לי?...

אשתו הרבנית שרה מתה עליו בגיל צעיר והוא נשאר אלמן כל ימי חיו עם שני בנים ובת. היה גר באותו הבית של ר' שלמה־לע, והריהוט — אצל שני הרבנים — הי"ה כולל ארון ספרים, שולחן ושני ספסלים בלתי צבועים.

מאז שאשתו נפטרה לא היה ישן במטה רק על קרשים, וכל לילה ולילה היה עורך תקון חצות. תפלתו היתה תמיד במתינות מילה במילה.

פעם מאוחר בלילה ביקשני שאלך אתו עד לבית המדרש כדי לקדש את הלבנה והיה לי לעונג לראות איך הוא מקדש את הלבנה.

כאשר נפטר א' דר"ח חשון תרצ"ו שלח אותי הרב ברוך צוקרמן — שנתמנה

רב העירה במקום ר׳ שלמה־לע — לשאול ממישהו סוס ועגלה כדי לנסוע לבית הקברות — אויפן פעלד — ולבחור קרקע ע״י מי להטמינו —, אז ביקשתי משכני ר ׳שמעון גלברג שיתן לי את סוסו ועגלתו. רתמתי את הסוס לעגלה, נסעתי עד לבית המדרש ושם עלו סנדר קיסיליו ועוד שני יהודים יחד עם הרב צוקרמן ונסענו לבית הקברות.

בעת הלוויה בכתה חנה רחל די פליקירין — מורטת נוצות התרנגולות בבית השחיטה — ואמרה שלא פעם לא היה לה מה לאכול אילו הרב המנוח לא היה עוזר לה. ממשכורתו הדלה שקיבל שלח כסף גם לנכדים.

הקימו אוהל על קברו.

אחרי פטירתו נשאר רק הרב צוקרמן רב העירה — פרטים אודותיו ראה במדור התמונות.

בית השחיטה

בית השחיטה היה בבית קטן בן שני חדרים ע״י ה„בוגאדעלניה״, „הכנסת אורחים שטיבעל״.

בית קטן זה היה בבעלותה של חנה רחל די פליקירין — מורטת נוצות.

השוחטים היו משלמים לה שכר דירה עבור הבית, ועבור מריטת נוצות התרנגולות.

את הנוצות מכרו לגויי הסביבה.

ה„טקסא״

בחדר השני הקטן יותר, של בית השחיטה, היה יושב ר׳ אברהם פרסמן — אברימיל חזן — בעל „הטקסא״.

כל מי שבא לשחוט עוף, נכנס אליו תחילה, שילם עבור השחיטה. כאישור לתשלום הוא קיבל פתק. עם הפתק הזה הוא פנה אל השוחט אשר עמד בחדר הגדול, הלה שחט את העוף וזרק אותו דרך החלון החוצה.

צבעים שונים היו לפתקאות ההן, עבור עוף גדול היה פתק בצבע שונה מאשר הפחם עבור עוד קטן.

מהכנסות אלו שילמו משכורת לרב ולשוחטים.

השוחטים

מוטי שוחט, אהרן קייסרמן, לוי פרסמן, הערשיל שוחט, אהרן דוד, בעריל קייסרמן, חיים קיסרמן.

מוטי שוחט נולד בנובגורוד שבאוקראינה, בא לטלנשטי וכיהן כשוחט. אביו היה חיט באוקראינה. לאחר שנודע לתושבי העירה כי אביו חיט פטרוהו אנשי טלנשטי מכהונתו. אז הוא קיבץ את ילדי העניים ולימדם תורה. בין תלמידיו היה גם מרדכי שמחה, שנתפרסם אחר כך כתלמיד חכם גדול וחב"ד'ניק.

אף על פי שפרנסתו היתה בדוחק רב מן המלמדות, הוא העביר את אחיו, איציק, מאוקראינה לטלנשטי. אחיו היה גר בסמטה שהיה בה מבצר עתיק מתקופת התורקים. לסמטה קראו „מאוער ליק" ומאז שאחיו של ר' מוטי שוחט היה גר שם נקראה הסמטה „איצי מוטיס ליק".

ר' אהרן שוחט בא מ„אנטשעשט". היה חסיד טאלנא, נפטר בגיל 88.

ר' חיים מנדל ביידר היה שוחט בעירה. אחרי פטירתו נותרו שני בניו ר' אהרן דוד ור' לוי, שניהם היו שוחטים במקום אביהם, כלומר היתה להם חזקה אחת, והתחלקו עם המשכורת, זה קיבל 3 ריביל לשבוע וזה קיבל 3 ריביל לשבוע.

שנים מספר לאחר היספחה של בסרביה לרומניה, החלו הפעולות למען אירגון קהילות, וגם בטלנשטי נתארגנה קהילה, שמתפקידה היה לארגן את כל החיים הדתיים, הציבוריים, הסוציאליים.

לפי השמור בזכרוני היו מיסדי הקהילה אברהם קליידרמן ודוד וקסלמן — נפטר בצרנוביץ.

ה„חדר" וה„תלמוד תורה"

עושרו של היהודי — אושרה של המשפחה היהודית — הם הילדים. לפני עידן ועידנים בתוככי אירופה הפראית, כאשר שבטי הגוים — שמהם צמחו עמי אירופה — התהלכו מחוסרי־בושה ביערות עד — כבר אז פרחו בכל קהלות ישראל רשתות של מוסדות־חנוך לתורה ולדעת.

כלל ידוע הוא מאז ומתמיד שראשית דאגתם של אחינו בני ישראל הוא חנוך הבנים. ה„יישובניק" — „ארענדאר" הבודד בכפר הנידח היה מזמין „מלמד ללמד את ילדו „אידישקייט". כן היה הנוהג בכל עירה שקבוצת הורים בעלי יכולת כלכלית היו מזמינים מלמד בשביל ילדיהם. אולם לילדי העניים לא היה דואג. ולעתים היו מוזנחים מלימוד תורה או לכל היותר הי־ה עליהם להסתפק בידיעת קרוא וכתב בלבד.

לכן התעוררה קבוצת עסקנים בראש של רבני העירה להקים תלמוד תורה. בתלמוד תורה למדו במשך כל היום וחזרו הביתה בשעות הערב המאוחרות. הולכים

בסך קבוצות קבוצות ובחורף בוססים בבוץ הסמיך עם פנסים מאולתרים ביד, מעשה הפחחים המקומיים. רק מעטים זכו לפנס עם מנורת נפט זעירה, מין פנס־פאר.

ואלה שמות המלמדים

ת) ר׳ ישראל מאוקראינה, רווק זקן, היה מלמד בתלמוד תורה תנ״ך בשנת תרפ״ה־1925, והיה נותן גם שעורים פרטיים.

2) גרינשפון: עלה ארצה עם שתי בנותיו ונקלט באחד הקבוצים.

3) ר׳ משה־לע ויסמן: הי־ה מלמד רק גמרא, תלמידיו היו סנדר קיסיליו, פסח שלפיט, אהרן שלפיט, ר׳ הירש לייב, יעקב פרסמן, ישראל זוניס, האחים פישר, יצחק פרסמן, שמחה שובר.

4) יענקיל המלמד: היה אוכל ארוחת בוקר אַ גיברענט שטיקעל מאמאליגע עם כוס מים, חי 86 שנים.

5) איציקיל מלמד.

6) משה וועלוועל.

7) ארקי לבונסקי (ארקי מלמד).

8) שמואל שיבר (ראשקיווער) בא לטלנשטי ב־1910 מראשקוב.

9) בעריש (פיפיק).

10) משה (הצלם) גם היה חזן בביהכנ״ס חב״ד.

11) בעריל סוצקי.

12) ר׳ הערש לייב.

13) וועלוויל קאפאגירודסקי (וועלוויל דער קרימער) הי־ה מלמד לכתוב שירה גריסליך.

14) ברלין — היתה מוסרת שעורים פרטיים.

15) קאופרוב ארי׳ גם בכפרים שבסביבה.

ארקע המלמד: היה חסר בוהן בידו הימנית.

כל הילדים למדו מפיו א״ב. ביתו היה בקצה העיר ע״י ה„שעס״, אחו למרעה צאן ובקר בירכתי העיר.

נסע לאמריקה בשנת 1923 אך החיים שם לא היו לפי רוחו לכן חזר לטלנשטי והמשיך להיות מלמד.

בשבתות היה בא לבחון את תלמידיו בבית ההורים; ולכבודו היו מכינים קוגעל טעים במיוחד.

איצאלע המלמד: בעל זקן לבן ארוך שהיה מגיע ממש עד למתניו. היה גר בחדר שע"י ההכנסת אורחים שטיבעל ולימד שם. נוסף לכך הוא גם היה שמש בבית הכנסת של מובילי המים „וואסערפירערס". ליצני הדור היו אומרים עליו שבעזרת זקנו הלבן, שהיה כ"כ ארוך היה מטאטא את ארון הקודש!

חתנו ר' משה וועלוועל היה גם מלמד בהכנסת אורחים שטיבל יחד עמו.

ר' שמואל רשקובר: היה מלמד חומש ותנ"ך. הוא נרצח בזמן השואה וקברוהו בחצר הכנסיה של הפאליפיס. כלתו חייקה שיבר־באוירסקי לא נחה עד שהביאתהו לקבר ישראל.

בעריש פיפיק היה מלמד תפלה וחומש. כל יום חמישי בלילה היה מספר ספורי תורה.

משה המלמד, שהיה גם צלם, היה גם חזן בבית הכנסת חב"ד והיה לו קול ערב כובש לבבות. הוא היה מלמדנו כתיבה בתלמוד תורה בכתה ב'.

בעריל סוצקי: היה מלמד בתלמוד תורה בכתה א'.

ר' הירש לייב: שכר חדר בביתו של ר' בעריל סוצקי ע"י ה„שעס" ולמד שם תקופת מה ואחרי כך שכר חדר בביתו של יענקיל שמש ולמד שם.— היה מפורסם כמלמד טוב — וילדי העניים שאין להם אפשרות לשלם שכר לימוד, הולכים לתלמוד־תורה. החליטו לעשות הכל ולהביא את ר' הירש לייב כמלמד בתלמוד־תורה כדי שילדי העניים גם יוכלו להנות מאופן לימודו.

אז היה צורך לבנות עוד בנין סמוך לבנין התלמוד תורה, ושלחו את מאטיל רויטמן — מאטיל וואסיענער — לגייס כספים בכל ערי רומניה עבור זה.

ה„חדר"

שיטת־עבודתו של הרבי היתה כך. לוקח הי־ה ששה תינוקות, מושיב אותם על ספסל ארוך ומלמדם „אלף־בית". היה מראה לילד הראשון צורת „אלף", צורת „בית" והילד היה חוזר אחריו „אלף בית". אחריו ילד שני, שלישי וכו'. אחרי שאלה גמרו באו ששה אחרים, ישבו במקומם וחוזרים על אותו פזמון ובאותו נגון. למחרת הוסיף הרבי עוד ועוד אות, וחוזר חלילה עד שעברו על כל האתיות שב„אלף בית".

כשנתים־שלוש שנים היו הילדים מבלים ב„חדר" וכשהגיעו לדרגת „חומש בחור" — תלמיד הלומד חומש — היו מוסרים אותו למלמד אחר שהיה לו חדר פרטי או לתלמוד תורה.

„קרישמע ליינען"

חג גדול ויום של שמחה הי־ה לנו כאשר אחת האמהות של ילדי ה„חדר" ילדה בן זכר. זהו יום ה„קרישמעליינען" — יום „קריאת שמע" ליולדות — מן ה„חדר" יצאנו מסודרים בשורות. שלושה־שלושה בשורה וצועדים קוממיות והרבי צועד בצדנו. רק נכנסנו לבית שבו היתה הוילדת, ומפי כולנו פרצה הקריאה: אגיטנאוונט, — ערב טוב — מזל־טוב! הרבי הי־ה קורא בקול רם „קריאת־שמע" ואנחנו חזרנו אחריו מלה במלה. ככלותו את „קריאת שמע" פרצנו שוב בקריאה: מזל־טוב! מיד קיבל כל אחד מאתנו שקיק. ובו אַ טורטעל — עגי־ה קטנה — סוכרי־ה בוטנים וצימוקים. אלה מהילדים שהי־ה להם אח קטן או אחות קטנה בבית זכו לשתי מנות ושמחתנו היתה גדולה לאין שעור.

ל"ג בעומר ב„חדר"

ל"ג בעומר, היום יפה, אנו תלמידי ה„חדר" של רבי הירש התאספנו חמושים ב„כלי־זין" מכף רגל ועד ראש על מנת ללכת „אויפן בארן סיני" — להר סיני — כלומר ל„שעס". שדה גדול רחב ידים מוצף ילדים, ילדי ישראל רוקדים, קופצים כ„בני אילים" וקולותיהם מגיעים למרחקים. השתטחנו על הדשא לקחנו את כלי־הזין שלנו, ב„קיסליך" — כלי יריה לל"ג בעומר — ונהנים מקולות הנפץ והרעמים החזקים היוצאים מ„הכלים שלנו".

בתי הכנסת

בכל דור ודור בכל תחנות הנדודים טרחו היהודים להקים לעצמם בתי כנסת. תחלה בכל מצב אפשרי אחר כך לאחר שהשתקעו כבר במקומם בנו בתי כנסת לשם ולתפארת. הם חסכו אוכל מפיהם ולא חסכו מממונם כדי לשלם במיטב כספם עבור „רשיונות", „זכיונות" ו„שטרי בטחונות" לבתי־תפילה.

היהודים בנו — והגוים השחיתו והרסו.

היהודים שקמו ובנו שוב ושוב. רבי חנינא בן תרדיון אמר לתלמידיו שעה שהרומאים שרפוהו כשהוא כרוך בגוילי ספר תורה: „גווילין נשרפין ואותיות פורחות". כך היה גורלו הרוחני של עמנו מידי פעם בפעם.

בית הכנסת הגדול היה הותיק, הראשון שהוקם בעירה ומפורסם בכל ערי רומניה ובסרביה בשל ארון הקודש שבו שהיה יפה להפליא.

הארכיטקטורה של ארון הקודש בבית הכנסת של האר"י הקדוש **בצפת הוא** מעין בבואה של ארון הקודש של בית הכנסת הגדול בטלנשטי.

ארון הקודש בטלנשטי היה הרבה יותר גבוה, רחב ומרשים, מכל פינות הארץ באו לחזות ביפי בית כנסת זה.

הגבאי לאבע שטיינברג היה מביא גם גוים להראותו להם.

בכניסה לבית הכנסת ירדו בשתי מדרגות בבחינת „ממעמקים קראתיך ה' " כדי שהמתפלל יכון את לבו בשברון לבב ממעמקים לאביו שבשמים.

גג בית הכנסת היה עשוי כפה עגולה, מעשה ידי אמן שלא יכלו לגמור עליו את ההלל. הציורים שבו הראו באמנות נפלאה את השמים וכל צבאם בשלל צבעי הקשת. השמים זרועים כוכבים, ירח ושמש.

סביב על הקירות סמלו שנים עשר השבטים, מזלות שנים עשר הירחים, הכתל־המערבי, קבר רחל ועוד.

ארון הקדש היה מחוטב בכל מיני חטובים נפלאים. עמודים, לוחות, אריות ונשרים, כתרים, ציצים ופרחים שבאמנות מיוחדת צפום בזהב טהור ובנחושת קלל. מנורות חשמל קטנות הפיצו אור סביב סביב בכל שטח הארון קודש.

בכניסה לבית הכנסת הגדול היו שני חדרים קטנים — קעשענע שולעכעל —

מפני מה נקראו כך ? כאשר תופרים כיס למעיל, הכיס טפל למעיל, אילו המעיל הנו העיקר. כך היו החדרים הקטנים טפלים לבית הכנסת הגדול. את הקעשענע שולעכל בבית הכנסת הגדול כנו בשם „שניידר שילעכל". בחדר שמצד ימין התפללו ובחדר שמצד שמאל היתה שריפה כנראה מהנרות הרבים שהדליקו ערב יום הכפור ולפי דעתי זאת היתה שאלתו של הרב צוקרמן לאביו ז"ל — ראה במדור התמונות — לבית הכנסת הגדול לא היתה מזוזה, לא היו אוכלים שם ואם היה למשהו יאר־צייט נכנסו ל„שניידער שילעכיל" כדי לשתות לחיים.

לבית הכנסת הגדול לצד ה„שעס", האחו, היה מחובר בית־כנסת קטן, בית הכנסת החב"די.

עזרת הנשים היתה משני צדי בית הכנסת ביציע למעלה ועלו אליה במדרגות רבות.

בבית כנסת זה הייתי מתפלל בשבתות ובחגים, בגדלו וביופיו עלה לאין ערוך אף על בית הכנסת הגדול שבקישינוב אשר ראיתיו בעיר התחתית.

כעשרים מטר ע"י בית הכנסת הגדול היה בית המדרש שאחד מן הרביים, שהיו מתארחים מידי פעם בטלנשטי, אמר עליו שהוא עומד מול אחד משנים עשרה שערי השמים.

בבית הכנסת הגדול היו מתפללים אנשים פשוטים „עמך", בעלי בתים, בבית המדרש היו מתפללים ולומדים הרבנים ויתר תלמידי החכמים כגון: יקותיאל סופר, אהרן דוד שוחט, הערשאלע פלימן, יוסף סגי נהור, סנדר קיסילוב ועוד.

בכניסה בצד ימין היה שולחן שעל ידו היה הרשל פלימן ז"ל מתפלל ולומד יום יום בבקר ובערב. בצד שמאל היה ארון הספרים שהכיל ספרים בלים וקרועים מרוב שימוש.

הייתי מאוהב בבית המדרש. רבצתי שם ימים שלמים. הרגשה והשראה עילאית אפפוני שם שלא ידעתי פישרם.

בכניסה לבית המדרש בצד שמאל היה חדר קטן אשר כונה „שמשים שילעכל". ר' משה וועלוועל המלמד חתנו של ר' איצעלע המלמד היה עובר שם לפני התיבה. ה„טולנר קלויז", הקלויז העליונה והקלויז התחתונה — די אובערשטע קלויז אין די אינטערשטע קלויז.

ע"י בית המדרש עמד בנין גדול וגבוה הנקרא „די קלויז", „די גרויסע קלויז" או „טאולנר קלויז". כנראה עקב תפלתו של הרבי מטולנא שהיה מתפלל בבית־כנסת זה בעת בקוריו בטלנשט.

גם כאן בכניסה בצד שמאל היה חדר קטן, הנקרא „בוקר שילכעל" שהיו מתפללים בו בוקר בוקר עם נץ החמה. בחורף כאשר צריך היה להסיק את התנור היה קל ונח יותר לחמם חדר קטן זה. פה למדנו גם בחורים מידי יום ביומו.

אל הקלויז התחתונה „די אינטערשטע קלויז", היתה כניסה מכוון ה„שעס" ובית השחיטה. שם התפללו האחים אהרן ודוד הקצבים, ר' אברהם פרסמן — אברימיל חזן — היה בעל־תפלה ובעל קורא שם. כאשר הרומנים סגרו את התלמוד־תורה למדנו עם ר' הירש־לייב המלמד בבית־כנסת זה כל החורף של שנת תרצ"ד. בית הכנסת „הכנסת־אורחים" — דאס בוגודעלניע שולעכל.

מרוחק במדת מה מיתר בתי הכנסת וממש סמוך לבית השחיטה עמד בנין קטן הנקרא „דאס בוגודעלניא שולעכל" שם היו מתפללים נושאי־המים „די וואסער־פירערס", בעל קורא לא היה להם. הרבה פעמים בקשוני לקרא בתורה, השמש היה איצאלע המלמד — אוי, רבונו של עולם מדוע לא זכו בני הנוער, לראות גם היום יהודים כאלה... — שזקנו הלבן ירד לו על פי מידותיו, בערב ימיו לא ראה כ"כ טוב, ראיתיו פעם לטאטא את בית הכנסת לכבוד שבת קודש, בכמה תמימות ופשטות הוא עשה זאת, באיזה שלוות נפש עילאית הזיז את המטאטא ממקום למקום. התבוננתי בו בשעת מעשה זמן רב וחשבתי — והנני חושב עוד יותר היום — למי היה יותר טוב, למי היו חיים טובים וקלים, חיים של שלוות נפש אמיתית, למי ?? לאיצאלע המלמד המטאטא את בית הכנסת במטאטא פשוט וצועד פסיעה ע"י פסיעה, שעל פניו ניכר שאין לו שום דאגות בעולם ומתענג מזה שנפל בחלקו לנקות את בית הכנסת לכבוד שבת קודש... או ? לעקרת הבית של היום, המנקה את ביתה בשואב אבק במהירות ובעצבנות — ההורסת את בריאותה — כדי שתספיק לשבת בבית קפה בככר דיזנגוף אשר בת"א ולהרוג את הזמן...

למרות שכבר עבר יובל שנים מאז שראיתיו לטאטא את בית הכנסת, איני מסיר אף פעם תמונה זו מנגד עיני ודמותו נחרת במוחי.

בבנין קטן זה היה חדר שר' איצאלע המלמד וחתנו משה וועלוועל היו מלמדים בו את הילדים. עוד חדרון היה ששימש כהכנסת אורחים — ובו שתים שלוש מטות — לעניים אשר באו לקבץ נדבות. לנקיון וסדר בחדר זה דאגו ר' איצאלע ובתו אסתר ברכה.

„סודיגערער קלאַויזיל"

בית הכנסת אשר היה רחוק מכל בתי הכנסת האחרים היה ה„סודיגערער־קלאַויזיל" ע"ש הרבי מסודגור שנמנה על מתפללי בית־הכנסת זה כשהיה מתארח

בטלנשטי. בבית כנסת זה התפללו משמנה וסלתה של פני העירה, הרבנים ר׳ ישראל דוד וועלווילס, ר׳ ברוך צוקרמן, ר׳ ברוך דימאנט ועוד... מתחת לבית הכנסת היה בנין מגורים של החייט שלמה ברויטמן.

בבית כנסת זה למדנו אנו בחורי הישיבה, לוי פרסמן, בעריל פלימן, מענדל רויטמן, אהרן קאסקובסקי ואני כאשר מורנו בישיבת קישינוב ר׳ יצחק מטרנסילווניה היה חולה, ואנו תלמידי הישיבה נשארנו בביתנו בטלנשטי. כי בית כנסת זה היה מול ביתו של הרב ברוך צוקרמן אשר למדנו יום יום שעתיים שלש ובשאר שעות היום חזרנו על החומר והתכוננו לקראת השעור הבא בכוחות עצמנו.

אחרי מלחמת העולם השני־ה תחת שלטון הבולשביקים נהרסו כמעט כל בתי־הכנסת, ואילו שנותרו נהפכו למחסני תבואה.

בשנת תש״ח הותקן בית־כנסת במחסן שבחצרו של לאבה שטייגברג. אבל הספיקו להתפלל רק שנה אחת מערב ראש השנה עד אחרי סוכות ומיד אחרי החגים גרשו השלטונות את המתפללים והפכו את המחסן לבית־המשפט.

אך קומץ יהודים ובראשם ר׳ אהרן פלוסק ור׳ משה סורוקער לא נח ולא שקט עד שקנו בכספם דירה ע״י טחנת־הקמח והתפללו שם יום יום במנין עד שנת תשל״ה־1975. אז הרסה הממשלה בנין זה עקב תכנון מחדש של פני העירה. תמורה זה הממשלה נתנה להם דירה עבור בית הכנסת ע״י ה„קלויסטר״ שברחוב הפאליפיס. עד היום מתקיים מנין בוקר וערב יום יום ברשיון הממשלה באופן רשמי. ברם כל המתפללים זקנים, וצעירים אינם מעיזים לעבור על מפתן בית הכנסת. הפחד בלב הצעירים הוא כה גדול עד כי אינם מתקרבים אפילו אל הבנין. עד כמה פוחדים הצעירים אפשר לראות מסיפור זה.

בן אחותי — היום נמצא כבר בארץ — נתבקש ע״י הסבתא, ליבא די בעקערין, להביא לה „טאבארעטקע״ שרפרף לבית הכנסת ליום הכפורים, כי אין שם מקומות לנשים, והיא עמדה כל התפילה על הרגלים, רק בהפסקות היתה מתישבת קצת לנוח. לשם — הוא הביא לה את השרפרף, אך בחזרה לא הסכים פן יראוהו וירשמוהו ברשימה השחורה.

חברי ד. פ. גר אחרי מלחמת עולם השניה בקישינוב. בביתו היה חובש כרגיל כיפה, רק כאשר שמע דפיקה בדלת והיה חושש מפני מבקר בלתי רצוי, היה מוריד את הכיפה כדי שלא ידעו שהינו דתי. והנה פעם ביקר אצלו שכנו מטלנשטי שלמה קרוויץ בעל בית מרקחת לשעבר, דפק בדלת ביתו וחברי שחשב כי אורח בלתי קרוא מאחורי דלתו, הוריד מהר את כפתו מעל ראשו, ואת מי הוא פוגש מאחורי

הדלת? את הרוקח שלמה קרוויץ שכנו לשעבר מטלנשטי. שלמה קרוויץ שהיה רגיל לראות את ד. פ., בחור ישיבה לשעבר עם כפה התפלא מאד ושאלו לפשר הדבר...

אלה תושבי העירה הממשיכים את שרשרת הזהב בזה שמתפללים גם היום יום יום בבית־הכנסת. יוסף ווייסנברג, — יוסיל קראסנישענער — הכהן הוא גם הגבאי. משה קריטנשטיין הלוי — משה ביידר — נחום קוצוק, יוסף ווינק, אברהם זאיקנר, יצחק שברצמן, אידיל זאקליס, ראובן לאקש, משה שוסטר — משה אייזיק לייב — דניאל שניט, שמעון ווינר, מרדכי רובנשטיין — בעל תפלה — חיים קיושניר, יעקב קיושניר.

רשימת המתפללים שכבר נפטרו

ד"ר זילברמן, משה סורוקער, אפרים זאקלין, אפרים פיכמן, מרדכי שטרכמן, שלמה ברמן, הערשיל געלשטיין, אברהם לוקש, ז"ל.

ואלה גבאי בתי הכנסת

בבית הכנסת הגדול היו גבאים לאבא שטיינברג, היה נוהג בכס הגבאות שלו ברוממות ובהוד מלכות. מקומו בבית הכנסת היה תמיד על הבימה.

היה רגיל לנסוע לכרמו על ה„ביומקה" — עגלה צרה וארוכה שהיו יושבים עליה רכובים כמו על גבו של סוס, וסוס היה רתום ל„ביומקה".

עזרא בעקער: עליו אמר הערשעל שוחט כי עזרא בעקער מתקוטט עם הבעלי בתים בבית הכנסת אבל משאיר מקום להתפייס...

יוסף לייב גאולדמן: הנגר מרחוב הצר (די שמאלע גאס).

וועלוועל וואליך (פון די נייע גאס) מרחוב החדש.

אהרן פלוסק ואשר שיכמן.

בבית המדרש: היו גבאים הערש בורמן (קאוליכניק) ור' פנחס רבין.

בטאלנר קלויז: היה גבאי ר' לייב ואסקובוניק.

בקלויז התחתונה: היה גבאי מאיר לרנר, אחיה של ליבע די בעקערעז.

בבית הכנסת חב"ד היה גבאי משה סירקוביץ ואביו של פישל צ'ערנעיר.

חזנים ומשוררים

אביגדור חזן יליד ברשד באוקראינה, בזקנתו — מאז שהנני זוכר אותו — היה חזן צרוד. החזנות שלו נמצאת לקויה, אך לא היה שני כמוהו שהמושג „ימים נוראים", יהיה לו מושג של ממשות, נורא ממש, ימי מאבק עם חוסר אונו בגרונו, תפלתו היתה אמנם בקול נשבר, אך יצאה מלב נשבר.

רבים מהמתפללים נחלצו לעזור לחזן זה ובעיקר כאשר היה שר „הס קטיגור וקח סניגור מקומו"...

היה חזן כל הזמן בבית הכנסת הגדול.

ואלה המשוררים:

לוי פרסמן, אברהם לוקש, חאַנע לוקש, ארקי ברוטמן.

דאַדיל חזן: היה חזן ב„טאלנער קלויז".

כדאי לציין כי טלנשטי היתה להוטה תמיד אחרי חזנות וחזנים. מפעם לפעם היו באים לשבתות חזנים מכל קצוי רוסיה — ואחר כך גם מרומניה. יהודי טלנשטי היו משלמים בעין יפה והחזנים היו מופיעים בבית הכנסת הגדול וכדאי להזכיר שני חזנים מפורסמים, דוד רויטמן, פרויקע פידל שהתפללו בבית הכנסת הגדול, ונתנו גם קונצרטים.

בבית הכנסת הגדול היה בעל תפלה מורי ר' הערש לייב. תפלתו כבעל שחרית היתה נעימה לאוזן, מסוגננת מאד במנגינתה המסורתית מלאות רוך ודבקות.

בעלי תפלה ובעלי תוקע בכפרים

היהודים שגרו בכפרים „ארענדארעס" היו מתפללים בכפריהם ואחד מהם היה משמש כבעל תפלה ובעל קורא. אבל לקראת הימים הנוראים היו מזמינים מהעירה שלנו, בעל תפלה ובעל תוקע.

שנים אחדות נסעתי עם ר' וועלוועל וואליך, הוא היה בעל תפלה ואני בעל תוקע.

חברת תהלים

אבי ז"ל שימש תקופה קצרה כגבאי „חברת תהלים".

מצאתי בבית את הפנקס של חברה זו, אשר בו היו מפורטים תנאי קבלת החבר לחברה.

כל שבת אחר הצהרים באו לבית הכנסת הגדול והיו מסימים בו את התהלים.

החזן שעבר לפני התיבה היה „יענקיל דער טויבר", „יענקל החרש", הוא היה

אומר את התהלים בקול ומסים כל קאפיטל בניגון ערב, מיוחד. נגון של יהודי תמים המרויח את לחמו בזעת אפיו בזה שהסתובב עם סל גדול מלא ככרות לחם ומרויח מזה פרוטות זעומות.

אהבתי להצטרף אל מגידי התהלים ובמיוחד כאשר הוא עמד לפני העמוד.

קבוצות לומדי תורה

בעירה היו קבוצות שישבו ולמדו יום יום תורה.

א) קבוצתו של אהרן דוד שוחט, יקותיאל סופר ויוסף משה זליקס, הסגי נהור, סקליאר, הם למדו יום יום גמרא בבית המדרש. ר' אהרן־דוד היה מקריא והיתר למדו בע"פ כי ראיתם היתה פגומה.

ב) קבוצה אחרת ובשעות אחרות מנתה את ר' ישראל דוד וועלווילס, יקותיאל סופר, מוטי הערש גימפילס, וואולקי ויסמן, ור' צבי פלימן. שעור זה נילמד בביתו של ר' ישראל דוד וועלווילס, ובביתו הם היו אוכלים שלש סעודות בשבתות.

ג) קבוצתו של ר' צבי פלימן, שלמדה בבית המדרש בערבים בין מנחה למעריב, מנתה את השו"ב חיים קיסרמן, יוסיל משה זליקס, הם למדו לאור נר שהיה נתן בתוך פמוט עשוי חימר — לעימעל.

גם בתקופתו של ראש הממשלה, גוגה קוזה האנטישמי בשנת תרצ"ח־1938, כאשר היה פקוח נפש ליהודי להסתובב בלילה, הוא לא שינה ממנהגו זה והמשיך ללמוד בבית הכנסת כמנהגו תמיד, ולא חשש לשוב לבדו לביתו, — כזה היה הערשאלי פלימן.

3) קבוצה של אנשים פשוטים ישבה בבית המדרש מסביב לשולחן בשבתות והמלמד ר' שמואל ראשקיווער ולפעמים דוד פיינזילבר — חתנו של יקותיאל סופר — היו מלמדים לפניהם חומש עם רש"י ומדרש.

חודש אלול בעירה

בהיותי ילד שמעתי את הנשים לדבר ביניהן ולשאול אחת את רעותה: „ביזט שוין געפארען אויף קבר — אוס"? „האם כבר נסעת לקבר אוס?" לא הבנתי את פרוש המלה „קבר אוס". לכשגדלתי הבינותי שהכונה היא לקבר אבות!

בחודש זה היתה כל העירה כמרקחה. מקרוב ומרחוק באו בחודש זה לקבר־אבות, מחוץ לעירה היה בית הקברות שכמעט לכל משפחה היה משהוא מבני המשפחה טמון בעפרה. בחודש אלול חודש הסליחות והתשובה נזכר כל אחד ביקיריו

שוכני־העפר, יצא לחוננם להתפלל ולבקש שיהיו מליצי יושר עבורם לפני שוכן מרומים.

יום יום במשך כל החודש היו נוסעים בעגלות רתומות לסוס או לשנים ואנשים ונשים מכוסות בצעיפים או מטפחות על ראשיהן יושבים בעגלות מכרבלים נרעשים ונפחדים עד עומק נפשם. הרצינות והאימה שהיו נסוכים על פני היושבים בעגלה ומחכים לנסיעה לבקר האבות הטביעו את חותמם על נפשי.

רעד חלף בעצמותי בראותי את כל ההכנות האלו.

בבית העלמין כל אחד התיחד עם יקירם. קולות „קל מלא רחמים" נשמעו מכל עבר, ועל מה לא התחננו ובקשו, על פרנסה טובה ובריאות, על שדוכים טובים עבור הבנים והבנות, על אריכות ימים ושנים. ככה התכוננו לקראת הימים הנוראים, ראש השנה ויום כפור.

הימים הנוראים

בראש השנה נהרו התושבים בהמוניהם לבתי הכנסת השונים. אחר הצהרים ל„תשליך" הלכו כולם בהמוניהם קבוצות קבוצות. העירה כולה השחירה מנוהרים אל הצלוק — הפלג — שזרם מאחורי ה„שעס", ונשפך לריאוט. לא היה אחד שהעלה על דעתו כי יש באפשרותו לותר על השלכת עוונותיו אל הפלג, יראת החטא וחרדת־הקודש מלאה את לב כולם וכאיש אחד בלב אחד רצו להטהר לקראת השנה החדשה.

יום הכפורים היה אפוף כולו מאימת יום הדין. כל תושבי העירה למקטן ועד גדול מלאו את בתי הכנסת עד אפס מקום. איש לא נשאר בביתו. העירה התרוקנה כלה מתושביה. כולם היו בבתי הכנסת והתפללו, לפנות ערב התגודדו המונים שהשחירו את רחבת בית הכנסת ונעו הלוך ושוב. כולם המתינו בצפיה דרוכה לסיום תפלת נעילה, ולתקיעה הגדולה.

סוכות ושמחת תורה

חג הסוכות בטלנשטי היה נכר בכל, כי כל אחד השתדל להקים סוכה בחצרו. אנו הבאנו מהשכן ר' שמעון גלברג „ליואסיס" משטח עשוי משחיפי־עץ.

שיבשו עליו אגוזים בחמה וזה היה משמש לנו קירות לסוכתנו.

ארבעת המינים: לולב אתרוג ערבות והדסים לא היו לכל משפחה, אלא כל בית כנסת רכש לעצמו את ארבעת המינים; והשמש היה מסתובב בבוקר בכל העירה ומביאם לבית בעלי הבתים שהתפללו בבית הכנסת שבו הוא שרת, כדי שגם אנשים והילדים יברכו עליהם.

לקראת הושענא רבא היו ילדים רבים קוטפים ערבות מן העצים שצמחו על גדות הצ׳ילוק ושטחום, בכניסה לבית הכנסת. הם מכרו ערבי נחל אלו למתפללים.

בשמחת תורה היו הולכים ישר מבית הכנסת לביתו של הגבאי. זכורני שפעם הלכנו לגבאי וועלוועל וואלעך ברחוב החדש — די נייע גאס — ואחרי הקידוש שהיה בביתו הובלנו אותו לבית הכנסת ל„הקפות״.

ההקפות

כל הגבאים היו עורכים — לאחר שנבחרו בליל שמורים — „קידוש״ בשמחת־תורה, ובערב אור לשמיני עצרת, היו מתאספים כל מתפללי בתי הכנסת אל בתיהם של הגבאים, אוכלים ושותים בין מנחה ומעריב — היין נשפך כמים, האגוזים הטריים של הסתו נפצחו ברבבותיהם, מאכלים קלים כמו „מאינה״ שהיא בעצם מין פאשטאט אפוי מכבד ו„פראקעס״ שהיה מעין בשר כרוך בעלי גפנים או בעלי כרוב ושרוי בחמיצה יינית — מתקתקה וכל מיני תרגימא כמו תופיני דבש מעורבבים בגרגרי שומשמין.

משהגיע זמן ההקפות, היה לוקח כל אחד נר דולק בידו וכך היו מובילים אחרי כבוד את הגבאי לבית־הכנסת. היו אלה תהלוכות רווית שמחה עממית, שהיו נגמרות בנקודת היעד שלהן בבתי־הכנסת שהיו צפופים מפה־אל־פה ל„הקפות״. היה זה הלילה היחידי בו ירדו הנשים מעזרת הנשים אל אולם בית הכנסת, נושקות את „ספר התורה״ ומאחלים לנושאו „תזכה לשנה הבאה״ — דערלייבט איבער אַיאַר — רק לאחר מכן היו נוהגים לפתוח בהלולה של סעודת חג פומבית בתוך בית־הכנסת.

חנוכה

חג החנוכה נחוג בשקט ובצנעה כאשר בחוץ משתוללת סופת שלג וקור עז מקפיא דם בעורקים, בפנים — חם ונעים.

לא היו לנו חנוכיות. כסף לקנותם לא היה. אז מה עשינו ? אבא ז״ל היה חותך תפוחי־אדמה לשנים, מוציא את תוכנו של המחצית וזה שימש כמנורת חנוכה שבהן הוא הדליק את נרות החנוכה.

אנו ילדי ה„חדר״ וה„תלמוד תורה״ שמחנו שבערבים הינו משוחררים מהלימודים ויכלנו לשחק בסביבון לאחר הדלקת הנרות.

חג החנוכה היה תמיד קרוב ללבי כי חג זה נחוג בשקט בצנעה ועם כל זה ברוממות רוח. חג זה שקף הרבה מהגיגי לבי.

פורים

בערב בעת קריאת המגילה רועשים ב„רעשנים" ולמי שאין, דופק עם כל דבר שידו משגת ע"ג השולחן.

ילדים מחופשים בתחפושות מגוחכות מאלטע זאכען המרוממים את המורל. הכלי־זמרים „קלעזימיר" מבקרים בבתים, נושפים בחצוצרה ומקבלים „האָמעַן טאשען" „אזני המן". למחרת מסתובבים ילדים רבים עם „משלוח־מנות" „שאולח־מאניס" ואחדים מסתובבים מבית לבית ומבקשים תרומות עבור מוסדות או סתם צדקה לעניים.

בפורים גם אופים „קוליטש" „חלה" מיוחדת שמכניסים לה צבע מאכל ירוק.

חג הפסח

הואיל כביש ומדרכות טרם היו בעירה, ואדמתה שחורה ודשנה לכן עם הפשרת השלגים בראשית האביב הפכה העירה לאדמת בוץ טבענית ודבוקה.

למרות הכל שקדו בעלות הבית על הנקיון המדוקדק בכל פנות ביתם. אזי מפורים ואילך כבר היתה מורגשת תכונה רבתי לקראת חג הפסח המתקרב. הפחד שמא פרור חמץ יותר בבית ובכלל כדי לעשות נקיון יסודי אחרי שבחורף היה הכל סגור ומסוגר בפנים הבית, עודדה להוציא החוצה את השולחנות והכסאות וכל מה שנתן היה לטלטל לחצר או ממש לרחוב.

חודש שלם עבדו קשה ע"מ לנקות את הבית באופן יסודי ביותר. הכינו את צרכי החג, העמידו „בורשט" חמיצה כשבועים לפני פסח כדי שיספיק להחמיץ במועדו. כשכבר היתה פנה נקיה בבית, קנו מצות במאפיה המיוחדת לכך, לאחר שבעל הבית היה משלם עבור מצותיו ועבור מעות חטין, היו שמים את המצות בסדין לבן נקי. קושרים את קצות הסדין בשני קשרים חזקים, בין שני הקשרים היו מכניסים מוט ארוך ושני אנשים היו שמים את המוט על כתפיהם והעבירו את המצות אל בית הקונה.

עקב הקור היו מרבים לאכול שומן. את השומן לפסח החלו להכין כבר בראשית החורף. קנו כמה אוזים, או ברוזים, נתנו להם להסתובב בחצר ופטמום כדי שישמינו כמה שאפשר יותר, אחר כך היו שוחטים עופות אלו ועוגרים את שומנם בצנצנות.

קרה פעם מקרה שאוז, שהיה מיועד לפסח, פרש כנפיו בצריחות איומות, התרומם, טס באויר במהירות רבה והגיע עד לטלנשט הישנה — אלט־טלנשטי — אבי ז"ל רדף אחריה והביאה בחזרה.

תשעה־באב

את ימי האבל והחורבן חשנו באויר במשך שלושת השבועות. אנשים היו רציניים, עגומים ולא העלו צחוק קל על שפתיהם. בתשעת הימים התנזרו ממאכלי בשר ושתית יין והתחליף מאכלי חלב כבש את מקומו בתפריט המשפחה.

תשעה באב הווה השיא ברגשי האבל והעצבות. יכלת למשש את האבל באויר.

האבל היה מוחשי כ״כ עד שיכלת למששו בידים.

בכל בתי הכנסת, השלחנות והכסאות היו הפוכים, חושך שרר בכל פנה, רק כמה נרות דלקו והחזן הקריא את „איכה״ בערב בנעימת תוגה, ולמחרת בבקר את הקינות.

אחדים נצלו את היום, הלכו לבית הקברות „אופן פעלד״. אנו בחורי הישיבה שכבנו לנוח על הספסלים ב„קלויז התחתונה״ ור׳ הירש לייב המלמד ספר לנו איך שפעם ב„תשעה באב״ הוא הלך לבית הקברות הישן דאס „אלטע פעלד״ וראה את המצבות של הרבנים הראשונים שכיהנו בעירה.

בשובי מבית הכנסת ראיתי ממולינו בביתו של דאדיל יושבות על הרצפה אשתו שרה „שאַרקי דאודיל קאוציבס״ והשכנות „מאיקע וועלוועל סטאלירס״ ו„חייקה קלמן שוסטירס״ ושאַרקי היא ה„פירזאגערען״ מקריאה את מגילת „איכה״ מ„הצאינה וראינה״ באידיש ועיני כולן זולגות דמעות ונושאות קולן בבכי.

הציונות — בעירתנו

הנוער התפלג לשני דרכים. חלק החליט שהסוציאליזם יעזור וחיכו לרוסיא וחלק פנה לציונות.

שניהם מכים על חטא אחרי נסיון של עשרות שנים ואנו נביא בספר זה רק את העובדות כמו שהם התרחשו ואתה הקורא היקר פקח עיניך וראה כמה קרבנות מאחינו ואחיותינו נפלו על מזבחות זרים וכמה בתים נהרסו עקב זאת.

הנוער שפנה לציונות וחשב שאין צורך בתורה ומצוות ומספיק להיות עם ככל העמים, התאכזב לאחר שרואה היום את התוצאות... כי עולמו מתמוטט וכי התהום פעורה לרגליו...

החלק שפנה לסוציאליזם וחיכה לרוסיא, התוצאות ידועות ומפורסמות ואין צורך להרבות במילים.

אהבתי לארץ ישראל

מאז ומתמיד אהבתי את האגדות שבתלמוד, במיוחד מה שקשור לעם ישראל ולארץ־ישראל, לכן נהנתי כ״כ כשהמלמד ר׳ בעריש היה מספר לנו בערבי החורף הארוכים אודות אבות האמה והשבטים.

מה מאד התרגשתי כאשר למדנו את ה„רש״י״ על הפסוק „ואני בבואי מפדן מתה עלי רחל״ בנגינה משתפכת ויוצאת מן הלב.

כאשר הרומנים סגרו את תלמוד התורה, נאלצנו ללמוד בקלויז התחתונה. יחד אתי למד אז זליק פרוקופץ שחזר יחד עם הוריו מארץ ישראל. הוא סיפר לנו, כי הערבים מסתובבים עם כדי חלב על חמוריהם ומכריזים חלב... חלב... ואני כ״כ התגעגעתי לארץ...

בשנות תרצ״ה—ת״ש למדתי בישיבת קישינוב ומאחר שנודע לי כי בבית הכנסת „יבנה״ אשר ברחוב ניקולאיבסקי תלויה על הקיר מפת ארץ ישראל הלכתי מדי פעם לשם כדי להשביע את עיני בשמות „ירושלים״ „צפת״ „יפו־ת״א״.

ככה עמדתי הרבה זמן ע״י המפה וקשה היה לי להינתק ממנה.

הציונות

בגלות הארוכה והמרה, שבה היה שרוי עם ישראל מאז חורבן בית־המקדש השני הקהתה בו את תחושת המעשה לגאולה עצמית ולתקומתו בארץ מולדתנו.

כסופי העם לציון מצאו בטוים בתפלה, בחלומות ובצפיות משיחיות, לתנועת הגשמה, התגבשו רק במחצית השניה של המאה התשע־עשרה ובסופה.

בקבוצים יהודיים ברומניה, בסרביה, רוסיא, גרמניה, צרפת ועוד התארגנו אגודות ציוניות שקבעו להן כתכלית לגאול את אדמת ארץ־ישראל ולהתישב בה.

אגודות אלו הטיפו להתישבות בארץ ישראל, ארגנו חברים נאמנים לרעיון הציוני ואספו כספים לקנות אדמות.

התנועה גדלה לאחר הפרעות ביהודי רוסיא. בראשית שנות השמונים של המאה התשע־עשרה עקב הפרעות ברחו יהודים רבים למערב אירופה ולאמריקה.

חלק קטן מאד עלה לארץ ישראל לנסות להתישב בה על אף אזהרותיהם של ארגונים ומנהיגים יהודים שטענו כי ארץ ישראל אינה מתאימה להתישבות.

עם שוך הסערה נסו היהודים להשאר במקומות מושבותיהם תוך חפושי דרך להקל על חיי היום יום של הפרט ושל הכלל ולשכללם.

במדינות רבות הפריחו סיסמאות המכוונות להשיג חופש ושויון אזרחי במדינות הזרות, סיסמאות אלו כבשו את לב הנער בכלל ואת לב הנער היהודי בפרט.

הצעירים התלהטו לכל קריאה ולכל סיסמה והיו מוכנים להקריב את חייהם להגשמתם.

הם רק לא הבחינו, בלהט חזונם, כי האנטישמיות כה פשה בין העמים עד שאין ביכלתם לעקרה מליבם.

האנטישמיות היתה בבחינת מחלה ממארת בנפש העמים. מקורה בפחד מפני העם היהודי אשר הולידה שנאה עמוקה אליו עד כדי שלא יכלו להשתחרר ממנו.

הפתרון היה על ידי שחרור עצמי של עם ישראל, עם ישראל צריך לזנוח את כל סיסמאות השחרור של כל עמי העולם ולחזור לארצו. שם עליו לבנות את מולדתו מחדש ולחיות בה ככל העמים. העיקר שיהי־ה שוה בין שוים במשפחת העמים.

פה היתה השגגה הפטלית, מצד אחד נכון מאד שאסור יותר לעם ישראל להיות נע ונד ומפוזר בין העמים, עליו לחיות בארצו שלו בפינתו, אך לא ככל העמים, עליו לבנות את ארצו על פי אמונתו ורק לפיה ללכת ולפיה לכוון את מעשיו.

הציונות צדקה מצד אחד, תחת דגלה היתה התעוררות עצומה, היא הפיחה תקוה וחזון לא יתואר בלב העם כאשר כמעט נפל אל זרועות היאוש. ברם משום מה הטיפו

מנהיגי הציונות נתוק מוחלט מכל אשר היה מקובל וקדוש בעיני העם בטרם שבאו לחסות בצל סיסמאות הציונות החדשה. הם לא הסתפקו בנתוק מן המקום בלבד, לא די היה לעזוב את ארץ המוצא, להסתופף תחת דגל הציונות ולהעלות לארץ ישראל את מורשת האבות ולבנות לפי זה את ארץ המכורה.

אלא — הם דרשו נתוק טוטאלי מן העם והארץ שבה ישבו. לזנוח את חיי האמונה הטהורה והתמימה שבה האמינו, ואת כל המצוות והמנהגים שלפיהם חיו לזרוק מאחורי גוום.

זו היתה הרוח אשר הלכה בקרב מחנה הציונות וכל מי אשר רצה להתקבל אל שורותיה חיב היה לחיות לפי תכתיב זה.

כל עוד לא נבחנה שיטת חיים זו לאור המציאות לא ראו בה פסול. אף על פי כן התריעו רבנים רבים מבין אלו אשר רצו להסתופף תחת דגל הציונות אך בתנאי אחד שיבנו את ארץ־ישראל על יסודות התורה והאמונה, בשעה שהבילוים הראשונים חרתו על דגלם את הפסוק „בית יעקב לכו ונלכה" ביקש אדמו"ר הרבי המהר"ש — מורנו הרב ר' שמואל בן הצמח צדק מליובאוויטש לצרף לסיסמה רק עוד שתי מלים אשר תשפכנה אור יקרות על תוכן חיי המתנחלים בארץ הקודש ; והם : „באור ה' ".

אמנם בית יעקב חיב לעזוב את ארצות פזוריו ולהתלכד יחד ולבנות מחדש את ארץ אבותיו אך, באור ה' וברוח התורה.

את זאת לא הסכימו מנהיגי הציונים לישם וכן כל הנוהים אחריהם.

אחרי מלחמת העולם הראשונה כשהאנושות עיפה, שותת דם ומלקק את פצעיה ביגון קודר, התחוללה ברוסיא המהפכה הגדולה והמוני פועליה ואיכריה נשמו לרוחה לעתיד וורוד.

באותה עת ממש פקד נחשול אדיר של פרעות דמים את יהדות אותה ארץ.

השליטים לא רצו להשלים עם המהפכה ועם המצב החדש שנוצר, התיצב בראש תנועת הקונטרבולוציה ברכזו סביבו כחות פליליים רבים. אויבי המהפכה פתחו במלחמת אזרחים על מנת להחזיר את השלטון לידיהם ולמגר את המהפכה.

אך בטרם שהצליחו להוציא את מטרתם העקרית מן הכח אל הפעל החלו בינתים לרצוח יהודים לשדוד ולבז את רכושם. ברחבי רוסיה כלה ובאוקראינה עברו כנופיות מוסתות תחת מנהיגותם של הגנרלים פטלורה, דניקין ורנגל ואחרים כשהם שודדים רוצחים ושורפים יהודים, ישובים יהודים שלמים עלו באש הפורעים.

כאשר כחות המהפכה לחמו בכנופיות הרבות פלשה רומניה לבסרביה וכבשה אותה.

ב־1918 עם כבוש בסרביה ע״י רומניה נותקה היהדות המקומית מן היהדות הגדולה שברוסיה. הקשר היחידי שנותר היה זרם הפליטים העצום, פליטי חרב הכנופיות מן העבר המזרחי של הדניסטר.

עיפים ומזי רעב, בערום ובחוסר כל הגיעו יהודים אלו לבסרביה וגם לטלנשט עירתי ונתקבלו בחמימות ובזרועות פתוחות, בכל בית יהודי מצאו עבורם פינה חמה. אך רבבות הפליטים לא יכלו להסתדר בבסרביה, ממשלת רומניה סרבה לאשר לרבים זכויות אזרח. לכן הם שאפו להגר אל מעבר לים, אל העולם המערבי ומתי מעט גם לארץ־ישראל.

עם שחרור ארץ ישראל מן הטורקים והכבוש הגרמני כשגדודים יהודים צעדו בראש חוצות לצד גדודים אנגלים בפקודו של גנרל אלנבי, מיד אחרי זה פורסמה „הצהרת בלפור״ ולורד הרברט סמואל היהודי נתמנה כנציב ראשון בארץ־ישראל.

יהודי התפוצות הושפעו השפעה עצומה ממאורעות אילו והיו כהלומי יין, הם חשו לראשונה כי גם להם זכות קיום עלי־אדמות, והחלו לזקף את גום הכפוף.

יש לעם ישראל מולדת עתיקה ושוממה אך אפשר לחונן את עפרה. חדשות אילו הרגינו והלהיבו את הדמיון היהודי פרצו את גדרות הרחוב היהודי והגיעו לאזני הגוים.

אז הם התחילו להתיחס אלינו ביתר כבוד, דאגות יום יום נדחקו לקרן זוית ופינו מקום למחשבה מהפכנית, התחילו לדבר על אפשרות מעשית לעליה לארץ־ישראל. קבוצות קטנות התחילו לעלות מיד מבלי לתת דין וחשבון לעצמם. אך אחרים בכל זאת לא נחפזו כה, רק התחילו להתכונן לעליה ע״י הכשרה חלוצית. בני הנוער עזבו את בית אבא והלכו ללמד עבודה חקלאית או כל עבודה אחרת ע״מ להכשיר את עצמו לעליה לארץ.

הם התארגנו בתנועות הנער של השומר הצעיר גורדוניה ומזרחי. למדו עברית, למדו על בעיות מדיניות, כלכליות וחברתיות שנסרו או בחללו של עולם.

הנושאים אשר עסקו בהם היו תולדות האדם, כלכלה מדינית, תנ״ך, הסטוריה וספרות עברית.

לנושא תולדות האדם הקדישו תשומת לב מיוחדת, הרבו ללמוד את „דרוין״ שתורתו היתה חידוש בימים ההם. המטרה העיקרית היתה לחנך את האדם מחדש. לעקור מן השורש את היסודות השליליים, כדי ליצור את הטיפוס האידיאלי ביותר של האדם הנעלה, אדם בריא בגופו ובנפשו, החי ומתפרנס מעבודתו. אדם אשר ישאף

ליצור תנאים של חיי אושר עלי אדמות לעצמו ולזולתו ולמנוע מלחמות ושפיכות דמים בין העמים.

הצעירים נדרשו למסירות נפש ולדבקות בדרכם כדי להמרות את פי הוריהם ואת פי חוקי הממשלה אשר היא התנגדה לפעילות זו. ברם בצורה אחרת תרמו המבוגרים את חלקם לטובת גאולת הקרקע. בכל בית היתה קופסת קק"ל שתרמו בה ביום ששי לפני הדלקת נרות.

משפחת קופייגירודסקי העניה, בנותיו של וועלוועל דער קרימער עסקו בתפירה והרויחו בקושי את לחמן, אך תרמו משכרן הדל בקביעות לקופת קק"ל.

מידי פעם הגיעו שדרים שהתרימו את תושבי העירה וכולם נענו לקריאתם, ע"י כבומי **כסף גדולים.**

נשים התפרקו מתכשיטיהן ותרמום לבנין הארץ.

על מנת לשתף את כל תושבי העירה בפעילות מתמדת, למען הרעיון הציוני נערכו מידי פעם קונצרטים, הצגות בחנוכה ופורים אשר תרמו תרומה חשובה לטובת הישוב **בארץ.**

שני אירועים שנחרטו במוחי

א. ביום קיץ אחד בערב שבת קודש, עמדתי ברחובנו די שמאלע גאס ולפתע רואה אני יהודי גבה קומה, לבוש בגד שחור ארוך וגרבים לבנות לרגליו, על ראשו שטריימל, פניו אציליים, כולו אומר הוד והדר, יוצא ממשה לייב'ס סטאלירס ליק — מהסמטה של משה לייב הנגר — וחוצה את רחובנו, נכנס לנחום יאנקיל סטאולירס ליק — לסמטה של נחום יאנקיל הנגר — והולך לכיוון בתי הכנסת.

נשארתי רתוק למקומי והרגשתי הרגשה עילאית ואני אז כבן 10 שנים. אחר כך נודע לי שזה היה הרבי מסקוירא ר' יעקב יוסילי שגר בקלרש ואחר כך עבר לגור ליאסי.

ב. בין המשולחים הרבים שבאו על פי רוב מטרנסילוואניא, הגיע פעם משולח מפולין שגיס כספים עבור ישיבת לובלין.

זכורני שדיבר 3 פעמים בבתי הכנסת של העירה ובכל פעם בית הכנסת היה מלא מפה לפה.

מה שהפליאני אז היה, שאחרי נאומו היו כולם כה מלאי התרשמות, שנעמדו בתור כדי למסור תרומות למען הישיבה.

יעקב קליימן
אסיר ציון

טעלענשט אין דער ציוניסטישער באוועגונג

הגם דאס שטעדטל איז נישט געשטאנען אינם צעטל פון די גרעסערע שטעדט און אפילו, געווען ווייט פון אזא נאמען. נישט געהאט קיין אייזנבאן פארבינדונג מיט איין אפגעשטאנענע קאמוניקאציע האט עס געהאט זייער אגרויסע וורקונג אויף דער געזעלשאפטליכער ענטוויקלונג אויסשליסלעך אויף דער אידישער. איז עס אדער געווען אריין אידישער יישוב וואס האט דאמאלט געציילט אן ערך פון 600 אידישע משפחות, זיך באוואוינט ווי מעזאגט טיר און טיר מיט די נישט אידן פאליפעס מאלדעוואנעס. אינם סאמע ארץ פון בעסאראביע ארומגערינגלט מיט אגאנצע רייע דערפער פונם רומענישן אפשטאם. (מאלדעוואנען פון די אמאליגע וואלאכן).

אצייט פון יארן האט דאס באפעלקערונג זיך פארנומען מיטן פארהעלן די וואונדען וואס האט מיטגעבראכט די ערשטע וועלט מלחמה. זיך זייער אנגעשטרענקט צו שאפן איין פארזארגטער חיונה אינם טאג טעגליך לעבן, ארבעטן אויף אלע שיכטן וויאזוי צו שאפן אבעסערע צוקונפט פארן קומענדיקן דור וואס וואקסט אונטער.

אבער אין די דרייסיקער יארן זייענדיק אונטער דער רומענישער ערשאפט מיט א מערווייניקער דעמאקראטישער פירערשאפט, האבן זיך אנגעהויבן ביי דער יונגער געזעלשאפט ערשינען פארשיידענע נייע פראגרעסיווע אנשויאונגען, א דראנג נאך א מער פראגרעסיוו לעבן. צוריסן מיט דער גילטיקער עקזיסטענץ. אז דער פשוטער צובראכענער פאטער זאל אלץ בייגן זייענ פלייצעס און שפייזן זיין גאנצע געערענדע משפחה. באזונדערס קינדער אנגעאדעוועטע מיט חומש און רש״י געלערנטע אינם לשון קודש דערעפענדיק אביסל די אויגן. וועז זיי זענען פון צייט ארויסגעפארן אין די גרעסערע שטעדט און געהאט צופייליגע באגעגענישן מיט איין אנדר מער פרא־גרעסיווער יוגנט, האבן זיי זיך אנגעהויבן אנשטעקן מיטן געדאנק צו וועלן מערער

זעלבסטענדיק. א טייל פון דער יוגנט האבן זיך טאקע אנגעהויבן ציען אייגער דעם צווייטן דורך פאסט פארבינדונגען און זיך אריסגעריפן אין די גרויסע רומענישע שטעדט ווי בוהוש און בוקארעסט צום פארדינען זייער לעבענס מיטלען ערלעך מיט זייערע צען פינגער. אצווייטע גאר היפשע טייל איז פארכאפט געווארן בייאיינפלוסט פון דער ציוניסטעשער באוועגונג וועלכע האט זיך זייער ענטוויקלט איר אקטיוויטעט נאך פון טייקעף נאכן ערשטען ציוניסטישן קאנגרעס אינם יאר 1897 די ארץ ישראל שליחים געשיקטע פונם קעשענעווער מרכז הציונות האבן געפירט איין אקטיווע אגיטאציע מיט אויסנעמליך קולטורעלן מאטעריאל פון ארץ ישראל.

די יוגנט איז אזוי פארכאפט געווארן אז זי האט באקומען איין מאראלישן חוב לגבי דער צוקונפט פונם אויפבוי פאר איין אידישער היים. באקומען איין ציוויניס־טישע ערציהונג האבן זיי געשאפן פארשידענע ציוניסטישע און אויך ציונ־סאציא־ליסטישע ארגאניזאציעס ווי: „גורדוניה, פועלי־ציון, השומר הצעיר, א.א.וו.

סאיז פארוואנדלט געווארן און אנויטוועדיקייט א מאראלישער חוב צו שאפן פאנדן און שפענדן געלדער פארן בויען פון ארץ ישראל. און יעדער שטוב איז געווען די קרן קימת פושקע ווי מפלעג אריינווארפן די מטבעות סיי פאר אגרויסער פרייד סיי פאר איין אויסלייזונג אדער אנדר א.א.וו. מהאט געפונען פארוואס. אידיש טעאטער בעלער צונויפנעמען זאכן וועגן אויספילן לאטערעיס און די אלע הכנסת זענען געגאנגען און איין ציל אויף קרן קימת. דער אויפקאם איז געווארן אויף אזויפיל אז סהאבן זיך געשאפן פאלן וועז פרויען פלעגן אויסטוען זייערע גאלדענע טייערע אויספוצונגען ווי פענגערלעך גאלדענע אוירינגלעך און אוועקגיבן אינם פאנד פון קרן קימת אדער קרן היסוד. דער דראנג מוסרנפשדיקייט און אפענונג צו שאפן איין אידישע מלוכה האט זיך וואס מערער ענטוויקלט. סאיז געווארן איינע פון די צענטראלע אפענונגען אז סוף כל סוף וועט קומען א צייט און דאס אידישע פאלק נאך א וואנדערונג א צושפרייטונג פון צוויטויזענד יאר אויף דער גארער וועלט קומען צו איין זעלבסטענדיקער מדינה. דערצו האבן צופיל די אידן מקנה געווען די נישט אידן ווי רוהיג זיי לעבן אויף זייער ערד אן שום פחד אז פארשידענע אויסערליכע פאקטארן וועלן שטערן זייער רוה. לעבן פון שאפן זייער טאג טעגליכע באדערפענישן פון דער טרחה מיט זייערע צען פינגער. דאס אלעס האט פערופן די טעלענעשטער יוגנט צו פארן אין דער הכשרה מיטן ציל אדורכצוגיין דעם פעריאד פון לערנען פעלד ארבעט די פארפליכטונג און באדינגונגען וועלכע האט געשטעלט די ענגלישע מאנדאט אלטערס אויף פאלעסטינע. נאר דאמאלט האט מען געקענט

באקומען איין סערטיפיקאט צו אריינפארן קיין ארץ ישראל און שאפן קאלעקטיוועי יישובים. טעלענעשטער יונגטליכע האט מען דאמאלט געקענט געפונען ארבעטן אויף פארשיעדענע פעלדער פון ערד אייגענטימערס פון בעסאראביע און רומעניע. דער שוונג און דראנג נאך דער אידישער מדינה האט זיך פארגרעסערט מיט יעדן טאג. דאס זענען געווען דער אוואנגארד פונם טעלענעשטער ציוניסטישער יוגנט אינם פרוזדור פון עולה זיין קיין ארץ ישראל. די עלטערן זייערע האבן געמוזט צו זיי האבן געוואלט צו נישט משלים זיין מיטן געדאנק זיך מיט צו צושיידן ביז אין דער גאולה. אסוף צו דער ענטוויקלטער ציוניסטישער באוועגונג האט געבראכט דאס קומען פון די פארכאפענדע סאוועטישע מאכט די פייערדיקע שונאים פונם ציוניזם.

אגרויסער טייל פון אונדזערע איבערגעגיבענע חברים האבן זייער לעבן אפגעגיבן און די טיפע סיבירעשע זעלבסשטענדיקער מדינה, טעלענשטער, מיט גרויס צופריידענקייט און שטאלצקייט דריקן אויס די פאלקאמ דאנקבארקייט די אלע חלוצים וולכע האבן מיט זייער איבערגעגיבענקייט מוסרנפשדיקייט מיט זייערע פייערליכע ציוניסטישע ערצער איבערלייבענדיק פיעלע שוועריקקייטן, אריינגעטראגן זייער חלק פון טעלענעשט אינם אויפבוי פון אונדזער לאנד. מיר וועלן אויך ווייטער מיט אלע כוחות עלפן מיט אלעמען מיט וואס מיר זענען אומשטאנד.

מיר קענען נישט און טאר אויך נישט פארגעסן די אלע אונדזערע ברידער וועלכע געפונען זיך נאך אין גלות און וואַרטן אויף דעם טאג פון פאראייניגן זיך מיט אונדז.

משפחת ברלין הציונית בלב ונפש

משפחת ברלין היתה גרה ברחוב תלמוד־תורה אשר בטלנשטי. האב לייב (אריה) היה סוחר ובעל בעמיו. האם, בתיה, היתה עקרת בית נעימת הליכות וטרודה בגדול בניה שלש בנות ושלשה בנים.

היתה זו משפחה טפוסית יהודית שרשית אשר שמה את הדגש על החנוך לציונות. כל הבנות למדו בתיכון הרוסי באורהיוב ובבית באפן פרטי — עברית. כלם הצטעצעו בשפה העברית. אף על פי שהיתה משובשת ובלתי מהוקצעת בכל זאת הניעו בה את לשונם. האבא לייב (אריה), ז״ל היה אומר: „אף אם אתן מתקוטטות — עשנה זאת בעברית!״

האב היה מסור מאד לחיי משפחתו ולתקומת ארץ־ישראל. מרב מאמץ נדם לבו בגיל צעיר ביותר ונפטר בשנת ארבעים ושתים לחיו.

האם בתיה, ז"ל, נשאה בדומיה את אלמנותה עם יתומיה, היא לא נשאה אף פעם בשניה, היה לה מעט רכוש ובסיוע אחיה מפלדלפיה גדלה את ששת ילדיה.

כשהבן, עוזר־אוסקר, התבגר מכרה את רכושה ובכסף זה אפשרה לו לנסע לקרקס, בירת ונצואלה. הוא הגיע לשם בערום ובחסר כל. עבד קשה מאד והתבסס היטב, אך כל זה לא מנע המנו לזכר את כור מחצבתו ושלח תמיד סיוע למשפחתו.

רוח החלוציות מצאה הד חזק בלב בנות המשפחה. פרומה, עלתה ארצה כחלוצה מקישינוב, בשנת תרצ"ב 1932. ממשלת המנדט לא אפשרה לכל העולים באניה ההיא לרדת לנמל חיפה. אך רוח העולים לא נשברה. הם המתינו כמה ימים בנמל. אחר כך יצאו אל הים הפתוח והסתובבו בו כמה זמן ללא מטרה, בתקוה לשדל בינתיים את פקידי המנדט ולהפעיל למרות הכל ארצה ; אך כל מאמציהם היו לשוא והאניה נשלחה חזרה מחיפה לקונסטנצה שברומניה למגינת לבם של כל העולים.

כעבר שנה התחתנה בטלנשטי ונסתה שוב את מזלה כדי לעלות ארצה. הפעם עלה הדבר בידה והיא נשארה בה עד עצם היום הזה. היום היא מתגוררת בתל־אביב.

שרה, אחותה, עלתה ארצה בשנת תרצ"ד 1934.

הואיל ולא נתנו סרטיפיקטים, רשיונות עליה לבודדים, נאלצו להתחתן בצורה פיקטיבית ואח"כ כשעלו ארצה נפרדו. זה היה גורלן של בנות ישראל רבות אשר רוח החלוציות פעמה בלבן ; ואף עליה — לא פסח.

למדה באורהיוב בתיכון הרוסי, בבולוור עד הכתה השביעית. הפסיקה את למודיה והתחילה לעבד באריגה בבוקרשט. אך הואיל וממשלת רומניה חשדה בכל נתין רוסיה בקומוניזם, היו כל יהודי בסרביה נתיני רוסיה לשעבר, חשודים בעיניה ולא אפשרה להם מקורות תעסוקה. על כן נשלחה חזרה לטלנשטי.

בבית הוריה היא עבדה כמורה פרטית לעברית. היתה פעילה בפועלי־ציון. הדריכה קבוצות קבוצות של ילדים מספר שנים עד לעליתה ארצה. היום היא גרה בפתח־תקוה עם משפחתה.

ממש לפני פרוץ מלחמת העולם השניה, נסעה האם והאחות הצעירה אל האח הגדול לונצואלה. היו שם עשר שנים ועלו ארצה. חיתה בחיפה עד סוף ימיה ונטמנה בפתח־תקוה.

כשהאחים האחרים יהושע ומשה התבגרו והיו חיבי גיוס, לא רצו להתגיס לצבא הרומני. הם רצו לעלות גם כן לארץ ; אך השערים היו נעולים, כי ממשלת הוד מלכותו לא ספקה סרטפיקטים ביד נדיבה, לכן נאלצו בדלית ברירה לנסע לקרקס, אל האח הגדול.

משה׳לה, שהצטין באהבתו הלוהטת את ארץ־ישראל, לא רצה להתאקלם בנכר. אע״פ שעשה עסקים טובים והתעשר. הוא לא חדל מלשאף לעלות ארצה. בשנת תשל״א ימים אחדים לפני פסח הוציא את משאלתו מן הכח אל הפעל. בח׳ בניסן תשל״א בדרך במטוס, בהיותו מלא צפי׳ה, שמחה והתרגשות עוברת כל גבול, התפלץ לבו בקרבו והגיע ארצה ללא רוח חיים.

זכרונות ווי אזוי ס׳איז געשאפען געווארן אין די־30 יארען די הערשטע ציוניסטישע ארגניזאציה „גרדניה״ אין אונזער קליין שטעטעלע טלנשטי!

פאן יעקב בן פנחס רבין

ס׳מאכט זוך אייניקע הערציילונגען, וואס ס׳פאדעכט זוך א פארווארט — אזוי ארום וויל אייך צום הערשטן אין קערצן אייך ליינער, אין מיין פאכווארט באקענען מיט דעם קליינעם שטעטעל טעלענעשטי, גופה אין מיט אירע אביקטיווע־סובייקטיווע שטריכן אין אויך מיט דער אידישער יוגנט אין יענער צייט.

טעלענעשטי — א קליין באסאראביש שטעטאלע, וואס אירע איינוואוינערס האבן געציילט כמעט גאנצע 50% אידן. באי דיירגרענעץ פון קאדריע, מיט אירע רויכע פרוכטן און בעסטע וויינען, 75 קילאמטר פון דער סטאליצע קעשענעוו. ווייט פין אייפענבאן, פין אייזנזייט דער וועג קיין קאלאראש מיט די הויכע בעכע בוצעי בעטשולע אין אויך דער גרויסער וואלד צובריקע, מיט זיינע שטענדיקע בלאטעס וואס דער בעל עגלה חיים בושטאק מיט זיין וואגען אין פיער פערד האט זיך געשלעפט דיע 38 קאלאמטר ביז דער סטאנציע קאלאראש מערער ווי 12 שעה.

פין דער צווייטער זייט, דער סטאפישער ווייג קיין אריעוו, וואס שטענדיק בא פורים צייט פלעג זוך דער רעווטע צוינויפגיסן מיט דעם שטעלאק אין זייערע וואסערן האבן פארפלייצט דעם גאנצן סטעפ אין פעמאכט אזוינע בלאטעס וואס ביז העכער א האלבען זימער פלעגען דיע קאבאקיס (אזי האט מען געהויפען דיע דריי ברידער — לייב, חיים, מנשה — בעלי עגלות וואס פלעגן פארן נאר קיין אריעוו) זוך צושלעפן דיע 18 קלאמטר ביז צום שאסע — בעלץ — אריעוו, כמעט א 10 שעה.

טעלענעשטי, מיט אירע עטליכע גאסן, וואס האט אין יענער צייט געציילט א אידישע בעפעלקערונג, פין אריבע טויזינט פאמיליעס. שטיב טוטע זוך.

דיע שטיבעלעך זענען געווען געבויעט אזוי, אז אלע זענען געווען צונויפ־געגאסן צו גאטילעט איינע צום צווייטן ווי זיי שטייען אין א׳דבן זוך.

מ׳האט אפילו געזאגט, אז דער שכן פעכט אין זעפעט וואס ביים צווייטן אין יעדער שטיב איז געווען געבויעט אזוי — פאכאוויס די קליט אין דיע ווינונגען אונטער דער קלייט. אין אויב די קלייט איז געווען קליין פאר דיע סחורות, האט מען דיע גאנצע שטיב פארווייגדלוט אין א קלעט, ווי ביי משה באטישאטסקי, חיים מענדל ביידער, משה פוקס אין אנדערע.

פארויס די קלעטען איז ג׳וען א גרויסער גאניק, וואס און טעלענעשטי האט מען דאס גערייפן — „טאראצען". אין האט דיע טארנאצען זענען ג׳וען געשלאסן איינער אין צווייטן כמעט די גאנצע גאס, ווי איין בריק. אין שוויץ דיע טארנאצען איז געווען דער בעסטע שבאדיער פאר דער טעלענשטער יוגנט, אין צייט פין רעגינס אין בלאטעס: אין אזוי ווי בלאטיס האבן אין טעלענעשטי נישט אויסגעפעלט דריי פערליט יאר, פלעגען זוך די יוגענט יעדען פארנאכט צוזאמען קומען אויף האט דיע טארנאצען, און ביז שפעט און דער נאכט געפיכט דיסקוסיעס, געבויעט אין געחולעמט זיסע חלומות, אז האט קומט שוין דאס אידיאלנע שיינע לעבן פין יענער זייט נעסטער...

אין אזוי איז צוביסלעך ווייז פארפירט געווארן די מערהייט טעלענעשטער יוגנט פין האט די פאלשע נביאים, וואס האבן זעהער ווייניק געלליסט, נאר געקענט מאלען מיט זייער שיינע פארבען אין דערציילט פיל לעגענדעס פין דעם אידישען לייבען דאכטען... ווי אזוי אידען האט מען געגובן קרים. אין עס איז פאר זיי דאכט פושעט א גן עידען.

פאכשוואגט צי דערציילען, אז די קרימער זענען צוריק געקומען אין מען האט דיע אידן פין צארט ארויסגעטריבן אין זיי פארפיכט הערגעץ אין דער וויסטער טייגע, ווי קיין מענטשנס פיס האט נאך ניט געטהאמן אין דארטען אונטער דעם נאמען בירבידושאן געשאפן א אידישע אבטאנאמנע רעספובליקע, האבער מיר אלע ווייסן, אז די אידן זענען, זוך אין אקערצע צייט צולאפן פין דארט, אין פארבליבן איז בלויז דארטן שוין בירבידושאן נעמען פין אידישע גאסן, אידישע שריפט אויף די שולדען אין גוישע איינוואוונערס אזוי זעהעט אויס פיינט דיע אידישע אבטאנאמנע רעס־פובליק בירדיזשאן...

אין האט שיין איינעם פין דיע נאך פסחדיקע טעג איז פין דעם מרכז גרדוניה דעלעגירט אין אראפגשיקט געווארן דער חבר גיניכאוויטש צו אונז קיין טעלענעשטי.

צו ארגאניזירן אין שאפען די יוגנט ארגאניזאציע „גרדוניה". הער האט זיך געווענ־
דעט צו דיע ברידער געצאווסקו, אין צו ישראל גלייזער (ז"ל) זיי זעלען גיבן הילף.
מ'האט תיכף ארויסגעשיקט ישראל שרייער הער זאל היפען די יוגנט אויף א לעקציע
אויף — 7 — דעם זייגער: עס געדענקט זוך ווי ישראל שרייער האט צום גראם
אויסגעריפען — אז היינט אויף דער נאכט ביי שמחה פיכמאן און מאגאזאן וועט
רעדען א יונגער מאן פון ציוניסטישע זאכען וואס מ'וועט וויינען נישט לאכען.
אויף דער נאכט זענען קעגומען אפיל פעהאקטע זאל מיט יוגנט, דאס מערהייט
אזוינע וואס זענען בעקומען אויף צו שטערן דעם רעדנער נישט דערלאזען, אז עס
זאל געשאפען וועכען און טעלענעשטי א ציוניסטישע יוגנט ארגאניזאציע. זיי האבן
זיך צו טיילט אויף צוויי גריפעס איינע האט ג'רעדט געזינגען, דיע צווייטע האט
געשריגען שא, שא שטיל.

אין עס איז נישט גיווען קיין שוק מעגליכקייט אז דער חבר גיניכאוויטש זאל
רעדען.

כדי צו וויזען אז די יוגנט וואס האט געשטערט, זענען געווען פארפיכט
אין אומבאווויסטזיניקע, מוז איך איך איבער גיבן דעם עפיזאד וואס געקנקט זוך גיט
ביז היינ צו טאג...

עס האט גענעמען דאס ווארט הערץ געדאווסקי אין פער האט זיי דערדיילט
דעם משל — פון דעם סאלאוועי דער האן אין דער חזיר. פון קרילאווען און זאל
איז ג'ווארען שטיל אלע האבן אויסגעהערט אפילו ווען דער חבר גערצאווסקי האט
פער הענדיקט מיט דיע ווערטער וואס דער סאלאוויי זאגט „אז פער ווייגט ניט פאר
וואס מ'האט אים ארויסגענעמען דאס אויג, נאר אויף דעם ווער איז געווען דער
מבין אויף זיין זינגען א חזיר" — האבן זיי לאנג אפלאדיכט נישט פארשטאנענדיק
דערביי אז מעמאכט זיי פאר חזירים.

האבער ווען הער האט נאך אמאל געגיבן דאס ווארט דעם חבר גיניכאוויטש
האבן זיי ווייטער נישט געלאזט אים רעדן! דעמאלט זענען ארויף געגאנגען אויף
דער בימה פעסע פעטרושקין, דער שרייבער פין די שורות, קליימן יעקב קאדא־
שעוויטש, שמואל ראזענפעלד, ישראל אין האבן געזאגט דעם חבר גיניכאוויטש, אז
דער היינטיגער אומענד האט אונז געוויזן אז דיע טעלגנעשטער יוגנט איז פארפירט
אין טומאנישע און פינצטערע ווייגען, וועליכע נעמט זיך דאס רעכט נישט לאזן
רעדען א ציוניסטישען כעדנער, אין ניט קוקענדיק אויף דערויף וואס אייניקע אונזערע
חברים זענען נישט קיין גרדוניסטן, דאך נעמען מיר זיך אלע אונטער, אז היינט אויף

דער נאכט זאל געשאפען ווערען דיע ארגאניזאציע „גרדוניה" אין מיר אלע זאגן זיך נישט אס פין ארבייט ביז עס וועט אונטערקימען נייע חברים, וואס וועלען אונז פארטרעטען.

אין נאך אין דעם אויף דער נאכט איז בא פעסע פעטרושקין אין שטיב ארגא־ניזירט אין געשאפען געווארען דיע יוגנט ארגאניזאציע גורדוניה אין טעלענעשטי.

דער ועד פין דיע אויוועז דערמאנטע חברים אונטער דער אונפירערשאפט (יושב ראש) פון פעסע פעשטרושקין.

המזרחי נוסדה ב־תרצ"ג ע"י לייבקה רפפורט, ברוך גולדנשטיין ז"ל, ובומה אברהם ביידער כעת בחיפה.

רבים מחניכי גורדוניה פזורים בקבוצים ובמושבות. ליובה מוצניק בחולדה, יהודית קליימן במסדה, קליימן שמואל בשרונה.

קופרוב אריה / פתח־תקוה
מורה לעברית בעירה

עירתי טלנשטי — לעולם לא אשכחך!

מידי פעם בפעם עולה במחשבתי ומנקרת במחי השאלה: במה שונה עירתי טלנשטי משאר עירות בסרביה? מדוע זכו רב העירות והערים שבמקום כי שמם יתפרסם בספרים ובעתונות — ואילו טלנשטי, איתרע מזלה, ושמה אף לא מופקד?

אוירת העירה היתה רווייה ברוח היהדות והתסיסה לעלייה, משפחות יהודיות רבות לא חדלו מלהגות ולספר בארץ־ישראל ומעלותיה. על עקיפת חוקי ממשלת המנדט ובמאמצים אל אנושיים לחדר לארץ ולהאחז בה.

האסון המחריד אשר תקף את יהודי אירופה, בזמן השואה, לא פסח גם על יהודי טלנשטי. על כן שומה עלינו להעלות את זכר עירתנו, בה נולדנו, חונכנו ובה עצבה דמותנו הרוחנית.

שנים רבות חלפו מאז נעקרתי מעירתנו, תוך מסכת של נדודים וסבל נשאתי בלבי געגועים ודאגה לגורלם של בני עיר מולדתי. גם היום, לאחר הגיעי אל ארץ כיסופי והתערתי בה, נושא אני בקרבי את דמותה של טלנשטי.

בזכרוני חרותים מראה רחובותיה, בתיה, סביבה, מוסדותיה ואנשיה. אני רואה אותם בעיני־רוחי בכל פרטיהם ומנהגיהם.

יהודי העירה, מרביתם היו פשוטי־עם, לבושים מעילי פרוה לגופם וכבע של עור טלה, קוטשמע, לראשם, לרגליהם מגפי עור גבוהים, שטיבל. טיב העור לפי השג ידו של כל איש; או נעלים נתונים בערדליים עשוים גומי, באוטין.

אנשים אלו בעלי השגות מצומצמות היו. דרישותיהם מן החיים היו מוגבלות לדאגות פרנסה לעניני משפחה וחינוך הצאצאים.

מה שנוגע לחנוך עצמו, לא היו שאיפותיהם מרקיעות שחקים. מספיק ודי היה לדעת להתפלל, להבין קצת בחומש ורש״י, לכתב מכתב ביידיש ואם אפשר גם בשפת המדינה. וכל זה למה? כדי שלא להמנות, חס וחלילה, על עמי הארצות...

חלק נכר מן האוכלוסיה התפרנס מעבודת האדמה. מהם שהיו חוכרים מן הפריץ שטחי קרקע ומגדלים תבואה או מקשאות של אבטיחים ומלונים. מהם שנטעו כרמים על מדרון ההר ממזרח העירה. כן היו כאלו אשר גדלו עצי פרי בבוסתנים רחבים.

כמעט שלא הי״ה בעל בעמיו אשר לא גדל פרה, כבשים או לפחות כמה עזים ותרנגולות.

אבל רב מנין ורב בנין של תושבי טלנשטי היו בעלי מלאכה, חנונים וסוחרים אשר התפרנסו מאיכרי חמש עשרה הכפרים שבסביבה. אכרים אילו הזדמנו אל העירה כל ימות השבוע עקב עניני משפט, שרותים ומשרד הדואר. במיוחד הגיעו בהמוני׳הם בימי השוק, היריד, ביום רביעי.

שתי רחובות היו בעירה וסמטאות מספר. הרחוב הראשי הארוך שבהם, רכז סביבו את מרבית החנויות. הוא הגיע בקצהו הדרומי עד לגבולו של הכפר הישן של טלנשטי ; ואילו קצהו הצפוני נמשך לכוון הכפר מיכאלאשא.

מאחורי רחוב זה, בצדו המערבי, היו כמה סמטאות, כמו „די שמאלע גאס״, „די פאליפישע גאס״. מאחריהן הי״ה מגרש רחב־ידיים, ה„שעס״. באמצע זרם נחל הצ׳לוק אשר נשפך אל הרהוט. ממימיו השקו את הצאן והשובבים שבבני הנער, ערכו בות תחרויות שחיה.

בכל יום רביעי נערך שוק הבהמות על פני המגרש בקצה העיר אחרי הפלעשנע. מקום זה המה מאלפי איכרים שנהרו אליו ללא חסך.

אל יום זה, יום ה„יריד״ השבועי, נשאו עיניהם כל תושבי טלנשטי, מקטן ועד גדול. ששון שמחה שררו אז בעירה. כבר ביום שלישי בלילה לאור הפנסים, היו הרוכלים, החנונים ובעלי המלאכה מזדרזים לתפס לעצמם „מגרש״ לארך הרחוב ומציגים את מרכולתם לראוה.

[על על פי רב כל אחד הקפיד שלא להסיג גבול, ולא לתפס מגרש השמור לבעליו מיריד ליריד.]

על המגרשים צצו בין לילה כמו באורח פלא, סככות מיוטה או ברזנט, ובהן סדר כל אחד והציג את סחורתו לראוה, כך שעם בא האכרים הראשונים ליריד עם נץ החמה אפשר הי״ה כבר למצא כאן את כל הדרוש להלבשה, להנעלה, למשק הבית, לחצר ולשדה.

בימות החרף הקרים היו המוכרים מצטידים בסיר מלא גחלים לוחשות כדי לחמם את ידיהם הקפואות האוחזות במדה ובמשקל.

לא עברה שעה קלה והרחוב כלו הי״ה כמרקחה. רעש והמולה נשאו מכל עבר.

קריאות וצעקות מחרישות אוזניים מפי החנונים והירקנים המכריזים בקולי קולות על מרכולתם. קולות הקונים העומדים על המקח. מריבות שכורים וצחוק מתפרע של הילדים. על כלם קרקורים של בני הכנף: תרנגולות, אווזים, ברווזים ותרנגולי הודו שהובאו לשוק במיוחד כדי להעלותם על שלחן היהודי בסעודת־שבת. איכרי וכפרי הסביבה הועידו ליהודים את כל צרכיהם לכבוד שבת מלכתא.

ואם בשבת עסקינן, אפשר לומר בלא שמץ של גוזמה שזו היתה גולת הכותרת לטרדות כל ימות השבוע. נדמה כאילו כל הטרחה בימות החול לא באה אלא כדי לכבד את השבת.

ביום חמישי על פי רב תכפו צעקותיו של ישראל הכרוז אשר הכריז על הארועים החשובים העומדים לקרות באותו יום. על בית המרחץ שיסיק את התנור וקיטורו יעלה אדים ביום ששי, ערב שבת. שהקצב חיים קבל בשר טרי. על הופעתו של התאטרון באולם זיסי פיכמן.

אורחי האכסניה שהגיעו מן הערים הגדולות ממרכז בסרביה או מערי רומניה השונות, שלא אתרע מזלם לשמע כרוז מימיהם, לא הבינו במהומות הללו דבר, עד שבעל האכסני׳ה הסביר להם את חשיבותו של הכרוז ושבלעדיו אין לקים קשר תקין בין האוכלוסיה לבין מוסדות התרבות וחיי המסחר במקום.

יום שישי הוא היום שבו עוסקות הנשים בבישול, באפי׳ה, במירוק ובניקיון הבית. עם התקרב היום לקצו חוזרים היהודים מבית המרחץ כשצרור לבנים מתחת לבית שחים. ילדים חפופי ראש ולבושים בגדי שבת נחמדים, מתכוננים ללכת עם אבא לבית־הכנסת. בעלת־הבית מדליקה נרות שבת ואורות נצנצים מבעד לחלונותיו של כל בית. באה שבת, באה מנוחה.

לאחר סעודת השבת יוצאים נערים ונערות לטיל ברחוב הראשי לכל אורכו עד לכפר.

לעירה מקום חשוב בתנועה הציונית משלהי מלחמת העולם הראשונה. הנער הציוני זורם אל אולם הגורדוני׳ה, השומר הצעיר, לשיחה, לערב שאלות ותשובות, למשחקים, לשירי עם ולרקודים.

נער זה היה פאר העירה והדרה. תנועות הנער חנכו את הילדים לאהבת ארץ־ישראל. עסקו באסוף כספים למען קרן הקימת לישראל. הם הוו את הגורם לכך שמספר נכר של צעירים יצאו להכשרה ועלו ארצה.

שלשת הטלנישטאים שחצו את הדניסטר
חשבו שנכנסו לשערי גן עדן ונקלעו לשערי גיהנום...

שמואל וואלך — נולד בטלנשטי לאביו ר' וועלוועל, ולאמו עטיל. למד בחדר המקומי ובישיבת קישינוב בשנות 26־1925. משום מה הפסיק את למודיו שם ונאלץ ללכת לעבוד. אך סדר העבודה בימים ההם היה שונה לגמרי בהשוואה לסדר העבודה שבימינו. היתה אז אקספלטציה — לחץ המעביד על הפועל. המעביד יכל היה לחיב את הפועל לעבוד שתים עשרה שעות רצופות ביממה.

אם כן, שמואל וואליך התחיל לעבוד בחנות הגלנטריה של שלמה עטיס בטלנשטי. הוא נאלץ לעבוד בה למעלה משתים עשרה שעות ביממה, לכן עזב ולמד אריגה בעיר יאסי אצל משפחת שור. אחר כך עבר לעבוד לקישינוב, עבד כמה זמן בבוקארשטי ומשם חזר ליאסי.

המצב החברתי היה בכי רע, לפי הפרוגראמה הלניניסטית והמרכסיסטית צריך להיות שויון אחים בין כל העמים. אסור שתהיה הפליה גזעית או לאומית או כל הפליה חברתית כל שהיא!

הנער הצעיר והתוסס חשב לתומו כי שנוי פני החברה תלוי בו. הוא צריך להאבק ולעמוד בתוקף על מלוי תוכן הפרוגרמה.

הקומוניסטים היהודים היו מלאי התלהבות ומרץ, הם לחמו עבור חפש לכל עמי העולם וקוו כי ע"י זה האנטישמיות תעלם.

מאבקי הקומוניסטים היהודים התנגשו עם מדיניות הממשלה הרומנית. היא ראתה כל פעולות קומוניסטיות כפסולה לכן רדפה את נושאי דגלה, עצרה ואסרה אותם למשך שנים.

המשטרה הרומנית, סיגורנצה, התיחסה אל הקומוניסטים היהודים ביחס מחפיר מאד, היתה מכה אותם, משפילה אותם עד דכא.

לא טוב היה מצבו של שמואל וואליך כאשר נתפס ע"י השלטונות. הוא עונה בענויים אכזריים במרתפים חשוכים עד שהצליח להמלט מידיהם. ב־1931 ברח מרומניה ועבר ע"י העיר סורוקה, את הדניסטר. בסוף החדש בדמי הליל כאשר

היתה חשכה מוחלטת הוא צלח את הדניסטר רגלי. המים הגיעו עד צווארו ובמאמץ על אנושי הוא זכה להגיע לגדה המזרחית.

רטוב עד לשד עצמותיו אך מאשר ומתמוגג משמחה. הוא התמלא גאוה ובטחון. סוף סוף הגיע אל אמא רוסיא הארץ אשר למען עקרונותיה סבל כה רבות.

מלא גאון וגאוה התיצב לפני שוטר הגבול. הזדהה לפניו וחשב כי יריעו לקראתו ויובילוהו אחר כבוד מיד למפקדה אשר תתן לו מיד צל"ש בעד פועליו למען רוסיה המעטירה. — להתגנב בחשאי למולדת רוסיה לא נאה ונוסף לכך עלולים לתפשו להוקיעו כבוגד במולדת ולירות בו.

לא כן חשבו אנשי המשטרה. ראשית לא האמינו לספוריו הנכונים, חשדו בו בריגול ואסרוהו. במשך חצי שנה הוא נחקר יומם ולילה. לאחר שלא נמצא כל חשד מבוסס כנגדו שוחרר ונשלח לעירה קטנה ע"י הפלג קמה הנופל לוולגה. שם הוא היה עד פרוץ מלחמת העולם השני"ה. הוא עבד בכל מיני עבודות פיזיות קשות והחזיק מעמד בהם בקושי.

כשהרוסים נכנסו לבסרביה ב־1940 חקרו אודותיו בארכיון המשטרה המקומית בטלנשטי. שם נודע להם כי הוא היה קומוניסט שרוף ולחם למען האידיאולוגיה הזאת לבלי חס. אז טוהר עברו וערכו עלה בעיני השלטונות הרוסיים.

לכן אפשרו לו לקבל עבודת סוכן נסיעות, קומנדירובקה ועקב כך היתה לו אפשרות להסתובב בכל רחבי רוסיא בחופשיות.

היות שבסרביה כבר שייכת לרוסיא, היתה לו הזדמנות לשוחח עם בני משפחתו באפן טלפוני. כאשר בני משפחתו ברחו מבסרביה לרוסיה בעת מלחמת עולם השניה, הוא חפש אחריהם ובקרם כמה וכמה פעמים.

ב־1944 הוא התחתן עם אסתר שוחט ילידת טלנשטי. ב־1945 הוא חזר לבסרביה היה לו זמן להרהורי תשובה.

פה הוא התחיל לתת דין וחשבון לעצמו על מעשיו במשך כ"כ הרבה שנים. אילו מאבקים הוא נהל למען שיוון זכויות הפרט והכלל, למען הקומוניזם ואחות העמים. כל התכניות הללו מנוסחות בכתב בצורה פשוטה ומפורטת, אך שום דבר לא מתרגם לשפת המעשה.

הלכה למעשה שוררת איבה, אנטישמיות וגזענות בכל פנה ופנה בברית המועצות, ברומניה ובכל מדינות אירופה. עבור כל מעשה הפעוט ביותר מתלהטים היצרים השפלים ביותר שבנפש הגוי והוא מוכן להרוג את היהודי ; וכל האידיאולוגיה המרקסיסטית והלניניסטית היא ממנו והלאה.

אם כך למה לו לשמר אמונים לגויים ? הן יהודי הנהו. יש לו תורה נעלה ונשגבה מכל תורות עמי העולם! אם כן למה לו ללמוד את תורתם ולהרים תרומה לעמי העולם, בשעה שתורתו מחוללת ועמו מתבוסס בדמו.

באין אומר ודברים הוא חזר לצור מחצבתו. עתה הוא הרגיש את עצמו כבן השב אל חיק אמו, אע"פ שהוא גרם לה עגמת נפש ולא צית לה במשך זמן כה רב, היא קבלתהו בזרועות פתוחות.

מטלנשטי הוא עבר לקישינוב, משם לצרנוביץ והצליח לעלות ארצה.

כשהנשיא ניכסון ביקר בברית המועצות היא הראתה רוחב לב כלפי היהודים ואילו שביקשו התרי יציאה נעתרו. לכן הוא זכה ב־1972 לעלות ארצה. פה הוא גר בבני ברק.

שני בניו נשואים והקימו משפחות. חיו נעים בין התפלה ולמוד גמרא שבבית־הכנסת וחיי הגשם בביתו. הוא חרד ונזהר מאד לא להחסיר אף תפלה במשך היום. בנו בכורו הוא אברך בכולל ויושב כל היום על התורה ועל העבודה.

חנה פינקלמן

ב־30.3.1932 עברה קבוצה של ששה אנשים את הדניסטר ע"י אורהיוב בכפר ציבילובקה. ביניהם היתה גם חנה פינקלמן. הם עברו את הדניסטר בחשכה ובאו לחסות תחת כנפי הקומוניזם, אך דא עקא, במקום להגיע לגן־העדן הפורח, כפי שהם קוו, הם הגיעו אל הגיהנום הבלתי צפוי.

מיד עם הגיעם בדמי הליל הם הכנסו לבית־הסהר המקומי. אחר כך הועברו לבית הסוהר שבעיר טירספול למשך חדשיים. משם נשלחו למחנה עבודה במור־דובסקי אובלסט סרעדני וואזינסקי קראי סמוך לוולגה. היא ובעלה ברוך כץ עבדו שם בכל מיני עבודות קשות ומפרכות. עם כל זאת הקימו משפחה ונסו להשתלב בתנאי החיים המקומיים.

ב־30.10.1937 באה ה־נ.ק.ו.ד. לקחת את בעלה לאי שם. הוא בבהילתו יצא מיד מן הבית ע"מ ללכת עמם ואז שאל אותו אחד השוטרים האם אתה לא מנשק את הילדים... לפני צאתך ? מובן שהוא חזר, נשק את הילדים, לקח עמו חבילה קטנה עם חפצים אישיים. הוא נאסר וישב בבית הסוהר בקזן ונשפט לעשר שנות מאסר. כאשר הוא נאסר היו לו בז ובת. הבת היתה בגיל שנה ושמונה חדשים והבן בן חמש־עשרה יום.

שבועים אחרי כן באו לקחת אותה למאסר. היא התנגדה בתוקף ואמרה כי היא אמא לשני תינוקות ועל מי היא תטוש אותם? אף אם יירו בה היא לא תלך. אז הם עזבוה אך החתימוה על טופס שאם יקראוה היא תבוא מיד. היא הוסיפה שהיא תופיע עם הילדים לשם.

כשהיא נשארה עם התנוקים לבדה עזר לה החבר שמעון מאירוביץ בזה שהוא העבירה לביתו ע"מ לעזור לה בגידול הילדים. וכדי שלא ירגנו אחריו הוא הלך לישון למקום עבודתו. חדשיים אחרי כן אסרו גם אותו.

כאשר הרוסים נכנסו לבסרביה, באו משם רבים לעבוד בקאזן ולפני פרוץ מלחמת עולם השני"ה — חזרו לביתם שבבסרביה.

הילד הקטן חלה בשחפת ונפטר. עכשיו היא חרדה לגורל הבת. היא פחדה שמא יקראוה ל־נ.ק.ו.ד., יאסרוה באופן פתאומי ואז מה יקרה לילדה?? לכן היא העדיפה לשלחה אל אחיה אשר בקישינוב, גורלו ודאי יהיה יותר טוב מגורל בעלה. היא שלחה את הילדה בת החמש לאחיה. הוא חשב לתומו כי בעיר הגדולה סכנת התפוצצות יותר גדולה מאשר בעירה טלנשטי, לכן העביר את הילדה אל הוריו אשר בטלנשטי.

כאשר הגרמנים הגיעו לטלנשטי רצחו את ההורים הקשישים ואת הילדה יחד עמם. כך יוצא שהיא נותרה עירירית וגלמודה ללא בעל וללא ילדים.

היום היא מבלה את שארית ימיה בבית אבות אשר באשקלון.

בוקה רבין

באפריל 1936 עברה את הדניסטר קבוצה בת תשעה אנשים ע"י העיר חוטין שבבסרבי"ה אל קמיניץ פודולסק שבאוקראינה, שכללה גם את בוקה רבין.

העוברים דמו בנפשם כי הנה הגיעו אל המנוחה והנחלה. עתה ייטב להם לאחר שנות הסבל והיסורים שהיו להם בבתי הכלא הרומניים עקב דבקותם ברעיון הקומוניסטי. אך דרכו על אדמת רוסי"ה, רטובים עד לשד עצמותם, כי הם צלחו את הדניסטר בגופם ללא כל כלי שיט. יצאו בשירה ובמחולות בהתלהבות כדי שאנשי משמר הגבול שבצד הרוסי יגשו עליהם. מרחוק הם ראו אור מנצנץ, התקרבו לשם וראו חייל נרדם בעמדתו בעמידה. הם רקדו וצעקו העירו את החייל, הם התיצבו לפני שומר הגבול וחשבו שהוא ודאי יובילם הישר אל בית מלון אחד ויתן להם סעודה דשנה כיאה וכנאה, במקום זאת אמר להם שומר הגבול כי לא יזוזו ממקומם עד אשר הוא יברר גורלם.

לאחר הבירור הם נאסרו וישבו כמה חדשים בקמניץ פודולסק, אחר כך שולחום ל־אלמא־אטא חבל קזכסטן. הם עבדו שם בכל מיני עבודות מפרכות, אך הסתובבו חופשיים.

ב־18.11.1937 אסרו את שניהם בשעה אחת בלילה. לא הועילו שום בקשות ותחנונים, גם מציאותה של תינוקת בת שמונה חדשים בבית היתה ללא הועיל, את שניהם שלחו לבית הסוהר ואת התינוקת — למעון ילדים.

כעבור שנה שוחררו, אך נשלחו לעבוד עבודת כפיה במחנה יורגה ע״י העיר טומסק.

עשר שנים עבדו שם. בשנת 1947 שוחררו וחזרו לאורהיוב. שם גרו שנה וחצי, מנסים להתאושש מכל אשר עבר עליהם; והנה פתאם ב־19.5.1949 אסרום שנית. תחילה הם ישבו תשעה חדשים בבית הסהר שבקישינוב, משם נשלחו בנפרד, הוא לסיביר לקראסנוירסקי קראי והיא לקזכסטן. שם היא עבדה בסובחוז כשנה וחצי ואחר כך עברה אל בעלה לקרסנוירסקי. שם הם עבדו שוב בעבודת פרך שש שנים.

בשנת 1955 שוב שוחררו וחזרו לאוריהוב. שם הם התמהמהו עד 1974. אז הם קבלו היתר יציאה לארץ ישראל ועלו ארצה, קיבלו שכון בעיר כרמיאל וגרים בה עד עצם היום הזה.

טפוסים

אהרן פלוסק ז"ל

בקצה העיר היה גר ב„פלעשני", בהמשך של רחוב פרדיננט. הוא היה יהודי מתון ונעים הליכות, אציל רוח ונקי־דעת, היה גבאי בבית הכנסת הגדול. בשבתות, בהתפללי שם לא גרעתי עיני מהתנהגותו המרשימה. לא חדלתי מלתהות על קנקנו. יהודי פשוט זה אשר כל ימיו נמצא במכלאת הצאן — סטינע — ולא היתה לו כל אפשרות ללמודים, אף לא ללמודי קודש, אם כל זאת היתה התנהגותו האישית כה מרשימה ומרתקת.

הוא סיפר לי כי בהיותו ילד, חפץ אביו כי יקבל חנוך ישיבתי ושישב וילמד אך הוא נמשך ל„סטינע" — ל„מכלאת הצאן" של אביו. לכן כבר בהיותו בן עשר עזב את ספסל הלימודים והלך לעבוד במכלאה. ניתן להבין שמאז ואילך לא היתה לו כל אפשרות ללמוד. אף על פי כן עדינתו ושלותו כבשה לבבות.

מקרה מענין נחרת בזכרוני. בהיותי ילד ישבתי לצידו בשבת בתפלת שחרית, משום מה לא קמתי לתפילת „ברוך שאמר". מעשה זה לא מצא חן בעיניו, והוא שאלני בצנעה לפשר הדבר. עניתיו כי תפילת „ברוך שאמר" נפלה רשומה על פתק מן השמים. אם כן הוא ענני אז ודאי חשיבותה גדולה ויש צורך לקום כשאומרים אותה, ולא לאמרה בישיבה. כל זאת הוא אמר לי בנחת ובמאור־פנים ואני אז כילד התרשמתי כ"כ מאופן דבורו שעד עצם היום הזה לא משים מלים אלו מזכרוני.

הוא היה חשוך בנים, אך הסכים לקבל כל ילד ולו גם הקשה ביותר תחת חסותו.

ישעיה בער פלוסק החליט בשנות השלושים להגר לארצות הברית עם אשתו וילדיו. בין ילדיו היתה בת אחת מפגרת בהתפתחות שכלית וגופנית ומראה כמראה טלה. לכן קראו לה „לעמאלע", וכל רואיה הזדעזעו למראה.

כאשר המשפחה רצתה להגר לארצות הברית לא נתנו לה רשיון כניסה. לכן השאירוה בעירה, אך מי הסכים לקבלה תחת חסותו? הן כולם התערטלו ממנה.

ר' אהרן פלוסק — שלא היתה לו כל קירבה משפחתית אליהם — נאות לקבלה תחת חסותו וטיפל בה באהבה רבה.

כאשר בזמן המלחמה עזב את העירה ונדד לרוסיה, מתה בדרך.

נוסף לנפש עלובה זו הוא גדל גם בן, שהיה יתום מאב ואם ואיש לא אספו לביתו. עם פרוץ המלחמה הוא נדרש לשלוח עגלה טעונה צמר לריזינה, למאמץ המלחמתי. את העגלה הטעונה הוא שלח בידי הילד שהיה אז כבן שש עשרה ועקבותיו נעלמו.

במלחמת העולם השני׳ה הוא גויס לעבודה בקוקז, לא הרחק מן הקולחוז שבו אני עבדתי.

בשובו מן המלחמה לטלנשטי ב־1945 היתה הקמת בית הכנסת ראש מאויו. במסירות נפש ללא גבול הוא פעל אצל השלטונות כי יאפשרו לו להקים מקדש מעט. כמובן שהדבר עלה בדמים מרובים תרתי משמע, אך הוא לא נרתע מכל קשי והצליח לקבל רשיון ממשלתי להקמת בית הכנסת.

כך היה שבכל בסרביה היו שני בתי כנסת מורשים מטעם הרשות. האחד בקישינוב הבירה, והשני בטלנשטי.

אך הדבר היה בעכריו. בשנת 1949 גרשוהו לסיביר קרוב לגבול המונגולי, לאולן אודע, דאלי וואסטוק. בשנת 1953 חזר שוב לטלנשטי. אז הוא ההין להגיש בקשת עליה לארץ־ישראל. בגיל שמונים נעתרו לבקשתו והוא עלה התישב בעפולה. באתי להקביל את פניו. לפני עמד יהודי נמוך קומה, צנום וחלוש עד למאד. חפצתי שיבקר בירושלים עיר הקודש ולראות במו עיניו לפחות פעם אחת בחיו את ירושלים והכותל המערבי, אך כחותיו עזבוהו והוא לא יכול היה לעמוד במאמץ של נסיעה זו מעפולה לירושלים וחזרה.

הוא חי למעלה משנה בעפולה, כחותיו כלו, חלה ובאסרו חן סוכות תשל״ז השיב את נשמתו בטהרה.

טעמא בת אחיו, שטלגרפה אלי כי אבוא ללויה לא קבלתי את הטלגרמה, לכן לא באתי. דבריו האחרונים היו שאגיד קדיש אחריו — כך עשיתי, ושומר גם היום את היארצייט שלו — הוא נטמן בעפולה, תחנת נדודיו האחרונה. ת.נ.צ.ב.ה.

אהרן דוד שוחט ז״ל

גר ברחוב הצר, מראהו הפטריארכלי עם זקנו הלבן היורד על פי מדותיו לא איפשר לכ:ל רואהו לנתק את מבטו ממנו. היו לו שני בנים שחיו לא הרחק ממנו. כל שנה בערב פסח הלכתי אליו לקבל חרוסת לליל הסדר. ממשכורתו המצומצמת היה נוהג לתת גמילות חסד לכל דורש באור פנים ובלב רחום.

יוסף סגי נהור

קראו לו יוסף דער בלינדער — יוסף העיור כי לא ראה ממש כלום. אשתו היתה מביאתהו יום יום לבית המדרש. שם היה יושב ע״י הריבה, תנור חמום ואומר משניות בעל פה. פרנסתו היתה על רסוק גושי מלח לאבקה.

היתה לו מכונה מיוחדת שהיה מסובבה בידית וע״י כך גורסת את גושי המלח הדק היטב לאבקה כשר לפסח.

היה עני ואביון עד כדי כך שהעוני שוע מכל פנות ביתו. פעם אחרה אשתו לבוא לקחתו, הוא בקשני להביאו אל ביתו, לא הייתי אמון על מותרות או תפנוקים, אך עוני משוע זה שראו עיני החרדני ממש.

למרות הכל חיו הוא ואשתו בנעימים, העוני והדלות לא העיבו על מצב רוחם ויכלת לפגשם בחיוך על שפתיהם. איש עניו ושתקן היה.

ר׳ הערשאלע פלימן

הערשאלע פלימן היה בעל בעמיו בזכות הירושה אשר ירש מאביו זיידע פלימן. היתה לו חנות למנופקטורה וכמה בתים שהשכירם לדיירים.

יום יום קבע עתים לתורה, היה לומד בבוקר ובערב על יד השולחן בכניסה לבית המדרש בצד ימין.

בעירה טרם היה חשמל, אך הוא למד בהתמדה לאור הנר שהוכנס לתוך „לעימיל״, פמוט עשוי מטיט בצורה עגולה וחור באמצעיתו שיובש בשמש.

היה זה פמוט שמושי ומקובל מאד בבתי הכנסת. בליל שבת קודש היה עובר על כל המשניות שבמסכת „שבת״.

עם כניסת הרוסים לעירה, לקחו ממנו בין לילה כל רכושו ושברו את מטה לחמו. הם השאירו לו ולמשפחתו פינה קטנה בתוך ביתו, על מנת להתפרנס הוא בקע עצים לכל דורש.

אף מלת תלונה או אנחה לא נשמעה מפיו, אי אפשר היה לראות כל שנוי על פניו. הוא לא עבר כל משבר נפשי ע״י חלופי הגברא שבשלטון, כאילו לא רכושו היה זה אשר החרם!

עם פרוץ המלחמה נמלט עם אשתו ובנו לאוקרינא, בדרך ירד בנו לקנות לחם בשוק המקומי והרכבת נסעה הלאה, מאז לא נפגש אתם. אני כן פגשתי את ההורים בעיר באקאו ע״י הים הכספי בערב יום כפור תש״ג ואחר כך לא שמעתי יותר עליהם.

ר' יקותיאל שלפיט (סופר)

ר' יקותיאל סופר היה אדם בעל שעור קומה נשגב. מה מאד התבשמתי מתורתו ומנועם הליכותיו. קלסתר פניו האצילים לא משו מנגד עיני.

קראו לו „איקותיאל סופר" כי הוא היה הסופר היחידי בעירה. זכורני כאשר למדתי בתלמוד־תורה אצל בנו ר' הירש לייב פתאם הוא הופיע והחזיק בידו מזוזה שזה אך גמר לכתבה מסרה לבנו לבדיקה אם לא נפלה בה איזו טעות הואיל וראיתו כבדה עליו לעת זקנתו.

וכך היה נוהג. בנו, ר' הירש לייב, היה קורא מן המזוזה בקול־רם ואביו ר' יקותיאל סופר חזר אחריו מלה במלה, כך בדקו את כל המזוזה.

פעם לפני חג הסכות בקשני לבא לביתו ולהקריא לפניו מתוך הסדור את קטע ה„הושענות" השיך ליום המחרת, כדי שהוא ישננו בעל פה ולאפשר לו ע"י כך להתפלל למחרת עם כולם יחד בבית הכנסת, מבלי להסתכל בסדור.

כאשר נפטר וגופתו עדין היתה מונחת על הרצפה בביתו והנרות דולקים למראשיתו, ראיתי תמונה שנחרתה עמוק עמוק בנפשי.

בנו, מורי ר' הירש לייב שלח לקרא לר' חיים מנדל ביידר, כאשר הוא בא הוציא מורי הנ"ל פיסת ניר מכיסו והכריז בנוכחות כלם את המלים דלקמן: „טאטע מיר האבן אומגעקערט דעם גאנצען חוב צו ר' חיים מנדל ביידר, כדי די זאלסט קומען אויף דעם עולם האמת ריין אַן קיין חובות!" „אבא, החזרנו את כל החוב שלקחת מר' חיים מנדל והנה אנו קורעים לפניך את השטר כדי שתבוא לעולם הבא נקי מכל חובות". ואני כילד עומד מזועזע מתמונה זו שהגני עד לה.

ר' אברהם פרסמן

קראו לו „אברימיל חזן" — כי היה חזן ובעל קורא ב„קלויז־התחתונה" — די אינטערשטע קלויז.

זכורני, שהיה אומר כי תפלת העמידה נמשכת אצלו לא פחות משבע דקות.

הוא נולד בסלופקוביץ שבאוקרינא, ובא לטלנשטי בשנת תרנ"ו בהיותו בן 11. היה בעל ה„טקסא" קופה, שממנה ממנו את התשלומים לדיין ולשוחטים.

אביו ר' לוי בן אברהם, נשלח ע"י הרבי מאיסוטין לבסרביה, הוא לא השלים עם תפקידו החדש שהוטל עליו, כי חשש שזה ירחיקנו מעל רבו האהוב והנערץ, שאליו היה בא מידי שנה בשנה ושהה במחיצתו מתקופת הסליחות עד אחרי חנוכה.

לכן נכנס אל בן הרבי והתלונן על כך. ענהו הבן מה אפשר לעשות? כך אמר

אבא !... אם כן שואל ר' לוי — איך אבא לרבי ? ענה לו הבן : קבע לך מועד קבוע פעם אחת בשנה !

מיני אז קבע ר' לוי את הנר השביעי של חנוכה להצטופף בצל רבו. כעבור שנים נפטר בז' דחנוכה.

ר' משה פוקס

בעל לב רחמן. היה מגבירי העירה. היה לו בית וחנות למנפוקטורה ברחוב הראשי. ידע לגמול חסד עם דלי האמצעים.

כשבא בחור ישיבה, או עני אחד לקנות אצלו היה מתחשב אתם. לא היה למדן גדול, פעם כשעבר מורי ר' הירש לייב ליד ביתו בשבת, קרא לו משה קופס ע"מ שיסביר לו פסוק ברש"י, כזו היתה אישיותו של ר' משה.

ר' ברוך דימאנט

תלמיד חכם גדול, חריף ובקי בכל מכמני התורה. היה גר ברחוב שבו היה התלמוד תורה, היה חשוך בנים, וטפוס מיוחד במינו.

הרבה פעמים בלכתי לתלמוד תורה, היה קול התורה בוקע מתוכו. היה בא מידי פעם לבחון את תלמידי התלמוד תורה. העריץ מאד את המלמד ר' הירש לייב. היה חסיד צ'ורטקוב ומתפלל ב„סודיגערער־קלאיזעל". אשתו דבורה היתה לו עזר כנגדו שיוכל לשבת וללמוד.

ליבע די בעקערען

הנני מעלה זכרונות מאשה אשר דומה לה לא ראיתי בימי חיי. אצילה, ואור רב שופע מתוך האור שבנפשה. היא גרה ברחוב הצר — די שמאלע גאס — ממולנו והיתה לי הזדמנות להכירה היטב היטב. הצלחתי לראות בהתנהגותה בין אדם למקום ובין אדם לאדם. היא היתה אישיות רמת דרג שהתעלתה לדרגות רמות. היתה לה מאפיה „פעקארני" ועבדה יומם ולילה. לא יאומן כי יסופר שאשה נמוכת קומה וצנומה זו היתה מסוגלת לעבוד כה קשה. אך המציאות הוכיחה זאת, את אשר ראיתי במו עיני.

כאשר רוסיה נכנסה לבסרביה וכל בני הנוער נאלצו לצאת לעבודה, חפשתי עבודה שלא אצטרך לחלל שבת בגללה. חפשתי ומצאתי כי שומר לילה יכל לעבוד מבלי לחלל שבת.

כך שמרתי על מחסן עורות מידי לילה.

בחורף כשהלילות ארוכים וקרים נכנסתי כמה פעמים למאפיה ע"מ להתחמם קמעא.

בכל פעם כאשר נכנסתי פגשתיה לעבוד. כאן היא עשתה את הבצק, אחר כך הכניסה את הככרות לתנור, כעבור זמן הוציאתם מן התנור. איני יודע מתי היא בכלל ישנה. תמיד פגשוה לעבוד. למרות כל זאת היה בה כח מיוחד, כח רוחני פנימי.

אהרן פלוסק ז״ל היה מספר לי כי אחרי המלחמה היא היתה גרה בצרנוביץ אבל לקראת ראש השנה ויום כפור היתה באה לטלנשטי, אל בנה מאיר פרידנטל. היא היתה באה לבית הכנסת ע״מ להתפלל ועמדה במשך כל זמן התפילה על רגליה. גופה היה משועבד לרצונה וצרכיה הגשמיים לא העיבו על רצונותיה הרוחניים, כמו אצל צדיק גדול. זה מוכיח על שאר רוח ונשמה עילאית מיוחדת שיש בקרבה.

היא זכתה לעלות ארצה יחד עם כל משפחתה וגרה בנצרת עילית.

אסתר ברכה

קובעת ברכה לעצמה. בתו של איצילע מלמד, היתה אשה צדקנית מאין כמוה, פניה האצילים קרנו מעומק נשמתה הטהורה, עדינת נפש וטובת לב.

היא היתה ממונה על „הבוגדלניא״ — „הכנסת אורחים״ — עבור עוברי אורח העניים.

הואיל ופרנסת בעלה ר׳ משה וועלוועל היתה מצומצמת כ״כ, היא סיעה לו בפרנסה ע״י שהיתה מלמדת ילדות קטנות קריאה, תפלה וכתיבה תמה — שירע גריזלעך — היא היתה דואגת גם לצרכיו של הרב ר׳ ישראל דוד וועלוועלס לאחר שנתאלמן ולא התחתן עוד פעם. אך במיוחד היתה מטפחת את חדר הכנסת האורחים, שיהיה נקי ומוכן לקבל כל עובר אורח.

פעם נעלו חדר זה ולא שמו את המפתח במקומו. באו אורחים ואסתר־ברכה לא יכלה לפתוח את החדר למענם. היא באה לרוץ בערב **בכפור** לבית המדרש איפוא שישבנו ולמדנו ושאלה אותנו תלמידי הישיבה אם לא ראינו את מפתח החדר. הסתכלתי עליה ברחמנות ובהערכה.

דמותה קרנה בכל פנות העירה. אזנה היתה כרויה לכל מבקש עזרה. תמכה בו עד שהתמלאה משאלתו. ליבה מלא רחמים לכל יצורי אלוקים.

כל האנשים הנ״ל טפוסים שהשמחה בלבם ואור אהבת חסד זורח בנפשם. נחרתו במוחי וספוגים בדמי. כולם קורנים כולם זכורים לי, חקוקים על לוח לבי. בגלל מדותיהם התרומיות והעיקר עקב מידת ההסתפקות, המביאה ברכה ללא גבול.

אשרי למי שההשגחה העליונה זימנה לו בשחר ימיו לחיות בין יהודים כאלה...

העירה

כשהגני חוזר ופונה אל העירה בהרהורי, מיד היא מצטירת לנגד עיני על ממדיה הקטנים על בתיה הנמוכים, על מעטה השלג החרפי עם הבוץ הטובעני בין פורים לפסח, עם האבק המתרומם אחרי כל עגלה עוברת בימי קיץ שרביים.

מעל לגגות התנוססו ארובות, שפלטו את העשן והפיח מהתנורים, אשר חיממו את הבתים בחודשי החורף. הללו הוסקו בעצים, בקליפות חמניות, שנקנו מבתי־הבד לתעשית השמן. בחזיתות הבתים היו לרוב, מרפסות עשויות עץ ומדריגות, מאחורי רוב הבתים היו חצרות, שבהן נמצאו פרות חולבות, עזים, לולים לעופות ושובכי יונים. בירכתי החצרות היו מחסנים — אמבאריס — להחזקת תבואות שונות, שחלק גדול מהתושבים קנו מחקלאי הסביבה.

ה„יריד"

ה„יריד" השבועי בעירה — ביום רביעי — היה אחד ממקורות הפרנסה החשובים ביותר.

המון אנשים הגיעו מכל הכפרים והביאו מתוצרתם למכירה ואחרי שהספיקו למכור את תוצרתם, לטחון את הגרעינים שהביאו, לסדר את חשבונותיהם עם לקוחותיהם הסוחרים, היו מתפזרים בין החנויות ובתי־המלאכה וקונים ומזמינים בעיקר: בדים, כלים, נעליים, דברי מתיקה, צעצועים, כלי עבודה. כן מוסרים לתקון: כלים ובגדים. כמו כן היו נפגשים עם עמיתיהם, מהכפרים השונים ומוציאים בבתי־האוכל והמרזח חלק ניכר מהכנסתם.

ה„יריד" שביום שני, היה נערך בכפר קוזינעשטי, ביום שלישי — בכפר טשוקאלטן, ביום חמישי היה בעירות קאפרעשטי ודומברוביץ.

פרנסה

המצב הכלכלי בטלנשטי בשנות השלושים היה ירוד מאד מצד אחד — ומצד שני התרבו המוסדות והצרכים, לכן צריך היה לחפש גם עזרה מבחוץ. יחידים שהיו זקוקים לתמיכה, נעזרו על־ידי קרוביהם יוצאי טלנשטי שהיגרו לארצות הברית.

חלק ניכר של הטלנשטאים היה עוסק במסחר זעיר, בעיקר בתבואות, תירס, חמניות. היו גם סוחרי ביצים, עורות כבשים — שמוישליך. החנויות היו מכל המינים: מכולת, אריגים, בדים, הלבשה, הנעלה, כלי בית ומטבח, חמרי בנין וברזל, צבעים, כובעים וכומתות, חביות ודליים. היו גם כמה בתי־מרזח.

בעלי מלאכה

ברור שהיו חייטים, סנדלרים, נפחים, קצבים, רצענים, אופים, נגרים, בנאים, פחחים — כל אלה היו יהודים שעשו מלאכתם למען תושבי העירה. אבל פרנסתם העיקרית היתה על איכרי הסביבה.

קיים היה גם בית־חרושת לסבון כביסה, היתה זו בעצם מעין יורה שהותקנה מתחת לגגון ובה היו מבשלים את הסבון. „בית חרושת" בודד מרוחק מן העירה בגלל הריח הלא נעים.

גם בית חרושת לגאווז בבקבוקים „צילענדער", בית־בד קטן לשמן־חמניות, טחנת קמח.

מפעל חרושת נוסף היה מקצצת־קש — סיטשקע — היה זה בנין עשוי עץ שבתוכו היה מקצצה והיא הופעלה בעזרת סוס מסתובב במעגל ומניע תמסורת שהפעילה גלגלי שיניים.

בימות החורף היו חוצבים קרח מן הנהרות, האגמים והנחלים שבסביבה, מובילים אותו גושים־גושים עמוסים על גבי עגלות־חורף, מטמינים אותם בתוך בור רחב־ידים ועמוק, מכסים בתבן; ומעל לבור היה גג משחיפי־עץ למחסה מפני השמש.

הנגרים שגרו ברחובנו — די שמאלע גאס — היו מכינים „טרימביס", ארגזי־עץ באורכו של גוף אדם — שהגוים איכרי־הסביבה שמו בו את מתיהם. הם באו עם כל המשפחה כדי לקנות את הטרימביס, נוסף לשולחנות וכסאות.

שכננו ממול, וועלוויל דער סטאוליר, היה מתחיל את עבודתו בשעה 2 בלילה וממשיך במשך כל היום עד שעות הערב המאוחרות. בשבת היה עולה על התנור החם במאפיה — פיקארני — של ליבא די בעקערין וישן עליו כל היום.

גדליה שניידער — החייט: עבד כל השבוע בתפירת בגדים, חליפות וכו'. בשבת קודש היה רגיל ללכת לבית הכנסת ואחרי הצהרים ישב עם בני ביתו בבית ופצח גרעינים.

נפטר בבית החולים היהודי בקישינוב לאחר שהביאוהו לשם עקב מחלה אנושה.

מטעי הטבק

ענף מטעי הטבק היה החשוב שבין יתר ענפי החקלאות בבסרביה. רוב היהודים שעסקו במטעי הטבק התרכזו בעיקר במחוז סורוקה ואורהיוב.

העבודה בשדה העסיקה את עובד הטבק במשך שנה תמימה. החל מהזריעה בחממה או במשתלה, שתילה, השקעה, עידור פעמים מספר במשך הצמיחה, הפריחה, קטיף העלים, השחלתם על החוט, ייבושם במחסנים מיוחדים לכך.

כל הפעולות הללו נעשו בדרך כלל מתוך כפיפות הגב והתיש את כחו של העובד עד למאד.

לאחר זאת ארזו את העלים היבשים בחבילות, עבודה שהיא גם קשה ביותר.

היה הכרח, איפוא, לעבוד לא פחות מ־16—18 שעות ביום ולנשום את ריח הטבק בעבודה. מזה נהיו העובדים שבורים ורצוצים, קבלו רגלים נפוחות ופרצופים יגעים וחוורים. עם זאת עבדו הטבקאים במרץ ומסירות כי היה זה להם מקור הפרנסה היחיד.

לייב מיכל זיסלס מהרחוב הצר „די, שמאלע גאס", התעסק בגידולי־טבק, כדי להתפרנס מזה איך שהוא. בגיל 93 עדין עבד בשדה, חי יותר מ־100 שנה.

כתבה זו בא להראות לנוער את ההשגחה העליונה על כל צעד ושעל, בכל מצב שאדם נמצא אין להתיאש, וכי הסבל והעבודה הקשה רק מחשלים אותו ומעוררים בו כחות נרדמים העוזרים להתגבר על כל המכשולים ולמלא את שליחותו כאן בעולם הזה.

י. פ.

קורות חיי

„חובה איהו על בר נש לאשתעי תדיר קמי קוב״ה ולפרסומי ניסא בכל אינון ניסין דעבד״ (זהר, חלק ב׳), חובה על כל אדם לספר תמיד לפני ה׳ ולפרסם, את כל הנסים שהקדוש ברוך הוא עשה.

אבי טוביה ז״ל היה מתוך בהמות בירידים השונים שבסביבתנו. עקב זאת היה משכים קום עוד לפני עלות השחר ובלילות החורפיים כאשר הכפור והשלג היו משתוללים בחוץ ומכסים את האדמה, צמרות העצים וגגות הבתים, היה הוא יושב ע״י עששית נפט קטנה עטוף בטלית ותפלין ומתפלל תפילת שחרית. נוטל ידיו ואוכל פרוסות לחם אחדות מרוחות בריבה (פאווידלי) ואחר כך הולך ברגל ליריד —, לעתים היה גם נוסע בעגלה, — שהתקים כל יום חמישי בעירה דומברוביץ או קאפרשט, מרחק של 20—15 ק״מ מטלנשטי. בימי השבוע האחרים היה הולך לירידים שבכפרים הסמוכים לעירתנו. בכלל פרנסתו מן התווך היתה זעומה ביותר, לא פעם היה חוזר בערב בידים ריקות כי לא הרויח באותו יום מאומה.

כשם שדאגתו היתה נתונה לנו, לבני ביתו, כך הוא גם דאג לזולתנו הנצרך. לבעריל שוחט היתה, בלי עין הרע, משפחה ברוכת ילדים, הוא היה מתפרנס מן השחיטה ואחת מבנותיו, פריידע, נהלה חנות לצרכי מזון. כמובן כל ההכנסות הללו היו כה זעומות שלא הספיקו לכלכלת בני ביתו.

בימים שבהם אבא הרויח, ולו גם מעט, היה בא בסוף השבוע עם סכומי כסף ומלוה לבעריל שוחט כדי שיכל להסתדר.

מקרה אחר נחרת בזכרוני: פעם חזר אבא ז״ל עם יהודי עני שהיה גר ברחובנו

— די שמאלע גאס —, לקח את ככר הלחם שאמא ז"ל אפתה לכלכלתנו למשך שבוע ימים, בצע ממנו שלשת רבעי הככר ונתנו לו, כך זכור לי אבי המנוח, שנספה במחנה טרנסניסטריה בזמן מלחמת העולם השניה.

אמי מרת פרומה ז"ל נולדה בסניקטוב קופייגירוד שבאוקראינה, בתקופת הפוגרומים שהיו באוקראינה בזמן מלחמת העולם הראשונה עברה את הדניסטר והתחתנה עם אבי טוביה פלוסק מטלנשטי.

תחילה גרו בביתה של חנה פערל פרוקופץ, אשר בקצה העיר, שם גם נולדתי.

אמי ז"ל היתה מספרת כי בהיותי תינוק חליתי וכאשר פנו לרופא אמר שאין לו מה לעשות כי הוא חשבני כבר למת אז הלכו לקנות נרות כדי להדליקם למראשותי. פתאם התעוררתי, התנערתי מן המחלה, וב"ה הבראתי. בזה אנו רואים כי ה' הכל יכל — יכל לעשות הכל. כנראה שהוא קבע כי יש לי שליחות כל שהיא למלא בעולם הזה.

שנים אחדות אחר כך עברנו לגור לרחוב הצר — די שמאלע גאס — עד גיל אחת עשרה למדתי אצל ר' ארקע מלמד, אחר כך אצל ר' בעריש כפי שזכור לי הייתי שובב מאד מאד.

כאשר נכנסתי ללמוד בתלמוד תורה אצל מורי ר' הערש לייב השתנתי מן הקצה עד לקצה. יכלתי לשבת במקום אחד במשך שעות ולהקשיב לכל מלה היוצאת מפי הרבי, כאן עליתי במהירות בדרגות הלימודים. המשנה הראשונה שהתחלתי ללמוד היתה „מצא כלי ולפניו פרות"... (בבא מציעא). בבית הורי לא היה אוכל לשובע, רק לחם שאמי אפתה במו ידיה ביום ששי הספיק למשך כל השבוע.

ביצה או כוס חלב היו מצרך רב חשיבות שלעתים רחוקות נראו בבית. עוגה — לייקח — אמי היתה אופה רק לחגים ובצמצום וכאשר גבר עלי יצרי ונפשי חשקה בעוד פרוסת עוגה נאלצתי להתגנב למטבח, באין רואים, כדי לקחת עוד חתיכה.

בתלמוד תורה חילקו בחורף ארוחת צהרים במשך זמן קצר אבל התבישתי לאכול שם.

בגיל בר מצווה נסעתי ללמוד בישיבת קישינוב וגם שם רעבתי ממש ללחם. המשכתי ללמוד עד שנת ת"ש וב־ה' חשון שנה זו כמה חדשים לפני כניסת הרוסים לבסרביה,קבלתי היתר הוראה.

עם כניסת הרוסים התחלתי לעבוד יחד עם חברי לוי פרעסמן ובעריל פלימן — בכל מיני עבודות קשות ופשוטות כדי לא לחלל שבת. כגון: לחטוב עצים, ועוד.

עלי לציין כי גם בזמן הרומנים ובגיל צעיר כאשר חזרתי מהישיבה בתקופת

בין הזמנים — לפני ראש השנה, עבדתי ביקבו של בעריל שוחט. דרכתי ענבים מכרמו לעשית יין והרוחתי עבור זה כמה לעי ליום כדי שיהיה לקנות לעצמי איזה בגד.

כאשר פרצה המלחמה ב־22.6.41 כשהגרמנים התקיפו את ברית־המועצות, התחילו הרוסים — כעבור כמה ימים — לגייס את הנוער לעבוד בעורף. לצבא לא לקחו אותנו כי לא האמינו לנו שאנו כבר פטריוטים נאמנים לברית המועצות, במשך זמן כה קצר. רק לעבודה — טראדאוואוי פראנט — לקחו אותנו. בשבת בבקר באו אלינו הביתה ומסרו לי צו קריאה. לקחתי חבילה שאמי ז״ל ארזה לי בה מעט צידה לדרך ומספר חפצים אישיים והתפלין.

במשך שלשה ימים הלכנו ברגל ביום ובלילה עד שהגענו לעיר רזינה. שם ראיתי מחזה שהבהילני עד עמק נפשי.

אנשים רבים עם סוסים רתומים לעגלות ובהמות בית, פרות ועזים, הצטופפו ע״י הגשר כדי לחצות את הדניסטר לריבניצה. אבל אוירוני הגרמנים זורקים פצצות ע״מ להשתיק את התנועה ולמנע מן ההמונים את המעבר.

כאשר העבירוני את הגשר והייתי באמצעתו שמעתי אזעקה וב״ה הספקתי לעבור לצד השני של הדניסטר ונכנסתי לריבניצה. שם ראיתי בפעם הראשונה איך מובילים בעגלות רתומות לסוסים את החיילים פצועי החזית.

מריבניצה הלכנו הלאה ברגל, עברנו את העיר פערווא־מיסק ושם לפנות ערב הפציצו אוירונים את העיר. ברחנו אל מחוץ לעיר ונשארנו כל הלילה סרוחים על הארץ. ככה הלכנו ברגל בערך 500 קילומטר. בתחנת הרכבת של העיר ג. ראיתי שעומדים — אשלונים — רכבות עם קרונות משא או פלאטפאורמיס והרבה יהודים מבוגרים שברחו מבסרביה ומערי אוקראינה ממלאים את הקרונות. אז גם אנו הצעירים עלינו על הפלאטפאורמיס והמשכנו לנסוע הלאה מזרחה עמוק לתוך רוסיא.

באחת מן התחנות ירדתי מן הרכבת כדי לקנות דבר מאכל בשוק והשארתי את חבילתי הקטנה ברכבת. כאשר חזרתי והגעתי כמעט אל הרציף שבו עמדה הרכבת, התחילה היא לזוז בטרם שהיה ספק בידי להכנס אליה. צעקתי ואותתתי אותות שונים בידי כי ישליכו לי את חבילתי הקטנה החוצה מן הרכבת, אך הרעש היה כה גדול שבלי ספק לא שמעו את צעקותי ולא הבינו בכלל את רמזי. כך נותרתי ללא כלום ואפילו חבילתה הקטנה של אמי האהובה אבדה לי.

לאחר זאת עליתי על רכבת אחרת שהגיעה בינתיים. פגשתי שם את דוד קיסילוב — הנמצא היום בארץ — ועוד כמה צעירים מטלנשטי וככה נסענו כולנו דרך ראסטוב־דון עד קוקז אורדז׳וניקדזיסקי קראי איפאטובסקי ראיון.

עבדנו בסובחוז בכל מיני עבודות שדה והגה מתקרבים הימים הנוראים של שנת תש״ב ומוסרים לי בראש השנה עגלה עמוסה תבואה רתומה לשני שוורים כדי להביא את התבואה לחוטר אחד הרחוקה מהמרכז כמה קילומטרים.

לשם — נסע אתי גוי שהדרך נהירה לו, אבל בחזרה הייתי לבדי. איני מכיר את הדרך ובינתים הלילה ירד. לא היתה לי ברירה אלא לתת לשוורים ללכת לבדם לפי חושיהם דרך שדות ושבילי עפר והם הביאו אותי עד המרכז, מקום שממנו יצאתי.

כאשר דוד קיסילוב שמינוהו לבריגאדיר ראה שחזרתי, הוא שמח עד למאד, יצא לקראתי לעזור לי להתיר את השוורים מהעגלה ושאלני איך ידעתי את הדרך בחזרה ?...

עבדתי בשדה מעלות השחר עד צאת הכוכבים. דרכתי יחף על קנים וקש שנשארו אחרי הקצירה ולא הרגשתי את הדקירות. אכלנו אבטיח לרוב ולנו בביקתות קש.

מעשה בקצור דרך.

פעם קבלתי צו קריאה, גרתי אז בחוטר שהיה מרוחק מן המרכז כחמישה קילומטר. חפצתי לקצר את הדרך ולהגיע למרכז יותר מהר. מה עשיתי ? במקום ללכת בדרך המלך שארכה חמישה קילומטר ומעלה, החלטתי ללכת דרך השדה ולחסוך שני קילומטר. אבל באותו בקר — ביוצאי מן החוטר לכיוון המרכז — היה ערפל כבד מאד. יצאתי עם תרמיל גב על השכם והלכתי שעתיים שלש.

מרחוק הנני רואה בית ושמחתי לקראתו בחשבי כי הנה הגעתי אל המרכז, אך מה רבתה תדהמתי בראותי כי חזרתי אל אותו הבית שהמנו יצאתי...

עד היום איני תופס כיצד יכל להתרחש דבר כזה...

אחרי כמה שבועות נודע לי כי אהרן פלוסק ומשפחתו נמצאים לא רחוק מכאן, החלטתי ללכת לשם להיות אתם בצותא.

אומר ועושה. הנני חולף על פני כפרים ועירות ומגיע לעיר בשם דאוסאן מקום מושבם של יוצאי גרמניה. הואיל והחזית התקרבה ואזרחי גרמניה אשר בקוקז לא היו נאמנים דים לסוביטים, העבירה הממשלה הרוסית אזרחים אלו לפנים הארץ.

שם נפגשתי עם שני השוחטים מעירה קפרשטי, נפתלי גרינברג ופינחס פינקובסקי ז״ל, שנפח נשמתו בנוכחתי מקור ורעב. מאחר שלא היו שם יהודים נוספים נפל עלי לבדי התפקיד הקדוש לכרות את קברו. באמצע החורף כאשר האדמה קפואה ומכוסה שלג. נאלצתי להשתמש — בלאום — ברזל גדול שבקצהו אחד הנו חד. ואני מחליט להשאר עם משפחות אלו עד אחרי פסח.

לחג הפסח השגנו קצת קמח ואפינו מצות על גבי ברזל מלובן מעל האש שבתנור

חמום. חלקתי את מנות המצות כך שהכמות הזעומה תספיק לי לכל ימי החג. שלש מצות ליום, בבקר מצה אחת ובצל אחד וכן בצהרים ובערב.

אחרי חג הפסח אני נפרד מהמשפחות הנ"ל והולך ברגל למקום מגוריו של ר' אהרן פלוסק. כאשר באתי אל ביתו שבקולחוז מצאתי רק את אשתו חייקה כי הוא היה מגויס ועבד בבית חולים — רחוק משם. נשארתי במקום ועבדתי בקולחוז יחד אתם בעבודה חקלאית ובכל מיני שרותים.

היתה אז עונת הקיץ והזבובים הטורדנים הציקו לכל, לבני האדם ולבהמות הבית. באחד מימי הקיץ החמים נשלחתי להביא מים לקולחוז בחבית גדולה ע"ג עגלה רתומה לשוורים. בהתקרבנו לבאר הטרידו הזבובים כ"כ את השוורים עד שהם גרשם בזנבם בהצלפה יתרה וע"י כך התרופפה מעט הרתמה. אני התכופפתי ע"מ להדק את הרתמה ולהחזירה למקומה — פתאם נתן לי שור אחד בעיטה כזו שהוא העיפני ע"י כך למרחק של כמה מטרים. למזלי קבלתי בעיטה זו בכתפי ולא בראשי.

מי יודע מה יכל היה לקרה לי אילו הייתי סופג בעיטה זו במקום רגיש אחר. לא היתה שם נפש חיה שיכלה לטפל באיזה שהוא נפגע. עקב נחילי הזבובים העצומים היינו מושחים את השוורים במשחה מיוחדת ע"מ להגן עליהם מפני עקיצותיהם.

כאשר החזית התקרבה לכאן נתנה פקודה לצאת מן המקום יחד עם הבקר וכך המשכנו ללכת לכיוון באקו, בדרך לבאקו פגשתי את דודתי צ'רנה — אחות אבי — עם בעלה מסקורן וכאשר היא ראתה כי אני לבוש רק בכתונת אחת והכנים אוכלים אותי, היא מציעה שאחפש מעט עצים והיא תרתיח את הכתונת. אבל אני הסתובבתי בכל הכפר ולא יכולתי להשיג גזר עץ אחת וחזרתי כלעומת שבאתי.

בבאקו התרכזו הרבה פליטים ע"י נמל הים הכספי, ביניהם פגשתי גם את הערשאלע פלימן ואשתו, היה זה בערב יום כפור תש"ג. כרגיל רעבנו שם ממש ללחם. באחד הערבים התקיפו מטוסים גרמנים את באקו והמהומה היתה גדולה. הפליטים לא ידעו מתי יאפשרו להם לעבור את הים. בינתים הודיעו שאפשר להתנדב לעבודה באחד מבתי החרושת ואז מעבירים מיד את הים הכספי. אני גם עשיתי כך, התנדבתי לעבודה ועברתי בספינה את הים. נכנסתי לעיר קראסנאובודסקי, שם לא היה אוכל וגם מים לשתיה. הייתי צריך לשלם תבין ותקילין עבור כמה טיפות מים שטיפטפו מאיזה צינור חלוד. מקראסנובודסקי הסיעו אותנו ברכבת דרך סמרקנד טשקנט עד קראסנאוירסקי קראי הנמצאת 700 קילומטר אחרי נובוסיבירסק. שם עבדתי תחת כפת השמים בקור הכי גדול בהקמת בתי החרושת שהעבירו אותם ממרכז רוסיא לירכתי סיביר, קבלתי כל יום 800 גרם לחם. הרעב העבירני ממש על

דעתי, נכנסתי חרש למסעדה אחת, גנבתי משם קליפות של תפוחי אדמה, שטפתים היטב וצליתים ע״ג הברזל המלובן של התנור שהיה בחצר.

עבדתי ב„צח״, בית חרושת לחומרי מתכת ומדי פעם היו משתמשים בשמן למשוח את המכונות. כאשר אף אחד לא ראה. גנבתי מעט שמן, טבלתי את פתי בשמן הזה וכמעט שנשרפתי, ואם לא קרה לי כלום עד היום הזה מאכילת שמן כזה, זה נס מן השמים.

התמימות

תמימותי היתה לי לרועץ. יחד עם הלחם חולק גם סוכר, שלא השתמשתי בו כ״כ לכן נשארו לי כמה ק״ג סוכר שלא הייתי צריך אותם כ״כ. יחד עמי עבד בחורון צעיר גוי והוא ראה כי אני מתלבט ואיני יודע מה לעשות עם הסוכר. הוא הציע לי כי אתן לו את הסוכר והוא יחליפנו לי בקמח. הסכמתי לדבר, נתתי לו את הסוכר והוא נעלם מן האפק ולא חזר יותר. כך לא נותר לי — לא סוכר ולא קמח.

אנשים גועו מרעב וקפאו מקור והרגשתי שעוד מעט גם אני אתמוטט. לכן החלטתי שיש לברוח מכאן מיד. אבל איך עושים זאת ? תעודת זהות לא היתה לי, רק תעודה מהצבא — וואויען קאומט — ועל שני עמודים בפינקס הזה היתה חותמת מבית החרושת שהנני עובד בו ואם בעת הבריחה חזרה לכיוון נובוסיבירסק ישאלו אותי על תעודה ואראה להם תעודה זו יראו את החותמת ויבינו שברחתי מבית החרושת, לכן הוצאתי את שני הדפים מהפנקס וחיברתי חזרה את יתר הדפים עם חוט הברזל כמו שהיה מקודם וזה לא היה ניכר, כי בפינקס היו עוד כמה דפים. הכנתי לי צידה לדרך, ביסקויטים אחדים, ויצאתי לדרך בבחינת „ויברח יעקב״. נסעתי עד קראסנאוירסקי, שם הייתי צריך להמתין עד למחרת, כי רק אז תהיה רכבת הנוסעת לכיוון נאובוסיבירסק ובינתיים אני מסתובב באפס מעשה, מן הצד בתחנת הרכבת אני רואה איך שאחד ללא מדים ניגש למישהוא ומבקש תעודה — דאוקאמנטי — וכנראה שהשני שאל אותו מי אתה ? אז הוא מראה לו מאחורי דש בגדו אות שהוא שוטר חרש מ־נ.ק.ו.ד. וכאן ראיתי נס גדול בפועל ממש, הרי בודאי ראה אותי להסתובב כל הזמן בתחנה — בזמן שכמעט אין נפש חיה בתחנה — בגדי קרועים ובלויים, רזה וכחוש וכל זה העיד כמאה עדים כי אני ברחתי מאיזה מקום ואעפ״כ לא ניגש אלי לבקש את תעודותי. למחרת עליתי לרכבת שכללה — בס״ה שני קרונות — בלי לקנות כרטיס, כי כרטיסים מוכרים רק למי שיש רשיון — פראופוסק — ולי הרי לא היה רשיון. הרכבת זזה בשעה הקבועה וכאשר היא עצרה

בתחנה הראשונה ירדתי, העמדתי פנים כאילו אני צריך לצאת והנה נגשה אלי חילת ששמרה בתחנה — בכל תחנה ותחנה שומרים חילים — ושואלת אותי על תעודותי — דאוקומנטי — מיד הוצאתי את התעודה מהצבא והיא מסתכלת ומסתכלת, הכרתי על פניה שהיא לא מאמינה למראה עיניה, תעודת זהות אין לי אבל תעודה מהצבא יש לי וזה כבר סימן שאיני דיזרטיר — עריק — הבורח מהצבא והיא טרם יודעת מה לעשות ? כאשר שמעתי את צפירת הרכבת, אות שהיא מתחילה לזוז — עליתי על 3 המדרגות של הקרון והוצאתי את התעודה מידיה. היא לא אמרה אלי מילה ונשארה לעמוד על עמדה כנציב מלח. ככה ראיתיה דרך חלון הקרון עומדת במקומה מבלי לזוז. הגעתי עד לעיר אצ'ינסק, 250 קילומטר ממקום עבודתי בבית החרושת הקודם. ירדתי בתחנת הרכבת ונכנסתי העירה. שם פגשתי פליטים יהודים מפולניה, מרביתם שומרי תורה ומצוות, מתפללים במנין בבית פרטי. שמחתי לכך מאד מאחר שהחבילה ובתוכה התפלין אבדה לי ברכבת. כאן קבלתי תפלין ויכלתי להתפלל גם במנין בשבתות ובחגים. נכנסתי לעבוד בקולחוז יהודי בשם סטלינדארף. המנהל והבריגאדיר היו יהודים שגורשו לסיביר עוד בזמן הצאר והם רחוקים מיהדות, לא באו אפילו ביום כפור לתפלה. רק אחד מהם בא ביום כפור וכל היום ישב מעטף בטלית ולא פתח את פיו להתפלל ; ובדרך כלל כל הימים היה מרבה בשתיקה, אינו מוציא הגה מפיו.

פעם ביום חורף קר חזרתי עם מזחלת רתומה לסוס. התרתי את הסוס והכנסתיו למקומו המיוחד בארוה. יצאתי מן הארוה אך חזרתי על עקבותי כדי להוכח אם אכן קשרתיו למקומו. לפתע פתאם הפנה את ראשו אלי בבהלה ונשכני בחזי. לא הבנתי את פשר המעשה. הסוס היה רגיל אלי אם כן למה נשכני ? אלא היות שלבשתי אנפילאות על רגלי שאפשר היה להלך בהן מבלי להקים כל רעש, והסוס כנראה חשב שסוס אחר מתכוון לחטוף את מזונו אשר באבוס, לכן הוא הגיב כך ברוגזה שכזו.

פעם אחרת נסעתי עם עגלה רתומה לשני סוסים למקום מרוחק כדי להביא משם תבואה לקולחוז. בהגיעי לשם התרתי את הסוסים מן העגלה. חפצתי לקשרם לאיזה יתד או עמוד כדי שיכלו להסתובב במרעה ולאכל כאות נפשם.

לא היה כל עמוד או יתד בכל האיזור סביב. מה עשיתי ? קשרתי את שני רגליהם הקדמיות ביחד וכך חשבתי יכלו הסוסים להסתובב מעט באחו ולאכל לשבע. אך מה קרה ? סמוך לאחו זרם נחל עמוק, סוס אחד היה כה צמא עד שלא יכל להתגבר על רצונו לשתות ודדה על רגליו עד שהגיע אל שפת הנחל. אדמת שפת הנחל היתה כה רכה עד שהסוס שקע בה ברגליו הקדמיות הקשורות יחדיו עד שהוא אבד את שווי משקלו והתהפך לתוך הנהר תוך כדי שתיה. דקות ספורות הוא צלל מתחת לפני המים.

לבי עמד מדפק מה יהיה עכשיו ? כיצד אשוב עם סוס אחד אל הקולחוז ? הרי ודאי יוקיעני כבוגד ומורד במולדת ! מי יודע באיזה משפט ישפטוני ואיזה עונש יתנוני ?

בעמדי כך על שפת הנהר אכול יאוש וחרדה, צף ועלה הסוס ע״ג המים, החבל שקשר את רגליו נקרע ; ולכן יכל להתגבר על זרם המים. הוא המשיך עוד קצת לשחות ויצא בשלום מן הנהר.

פעם שלחוני שוב עם עגלה באחד המקומות הנידחים בסיביר ששום אמצעי תחבורה לא הצליח להגיע אליו. במשך שנים היתה כמות עצומה של חטה כאבן שאין לה הופכין. התבואה שהיתה מונחת תחת כפת השמים במשך שנים כה רבות העלתה עובש ונרקבה. פתאם נזכרו בתבואה זו ע״מ להציל את אשר ניתן, שלחוני עם עגלה רתומה לשני סוסים. לשם הגעתי ב״ה בשלום. אך בחזרה, כל הדרך חזרה היתה רצופה נסי נסים. צריך הייתי לעבר עם עגלה עמוסה לעיפה בתבואה בשביל צר ביער שזה היה כרוך בפקוח נפש ממש. מצד אחד היה נהר ומצד שני עצי היער. צריך הייתי להוביל את הסוסים כך שלא יסטו סטיה קלה ביותר מן השביל. אם יסטו ימינה יפלו לנהר ותאבד כל התבואה, אם יסטו שמאלה יתקלו בגזעי העצים ולא יכלו למשוך בעגלה ולהמשיך בדרך, כך במשך שעות במאמץ עילאי, במתח נפשי וחרדה גוברת הגעתי בשלום אל הקולחוז.

כל הזמן חשבתי איך אני אצא פעם מסיביר ומרוסיא בכלל, ליהודים הפולנים יש תקוה לצאת משם כי יש הסכם בין רוסיא ופולניה להחזיר את הפליטים. אבל אני כבסרבאי, ורוסיא חושבת את בסרביה כשטחה השיך לה, אף פעם לא אוכל לצאת משם. והנה בשנת תש״ד—1944 מגייסים אותי ממש לצבא ואחרי כמה חודשים של אימונים שולחים אותי לחזית יחד עם עוד הרבה חיילים. רכבת עם הרבה קרונות מלאה חיילים דוהרת לכיוון החזית וכאשר עברנו את העיר נובוסיבירסק קפצתי לרגע אל האחים קייסרמן — בניו של בעריל שוחט מטלנשטי — לפי הכתובת שהיתה בידי. פגשתי בבית רק את האח הצעיר קלמן — שני האחים יעקב ואהרן היו בעבודה — וכאשר הוא ראה אותי במדים ונוסע לחזית, התחיל לומר בנימה של רחמנות, ,,ווהין פאַרסט די מען קען גהארגיט ווערען, מען קען בלאבין אַן הענט אדער פיס״ ,לאן אתה נוסע אפשר להרג, אפשר להשאר בלי ידים ורגלים !! ואני עונה לו כי אני מרגיש שככה באופן כזה אוכל בע״ה לצאת מכאן. המשכנו לנסוע במשך חודש ימים יומם ולילה. החזית היתה אז בוארשה וכאשר הייתי כבר לא רחוק מהחזית, ירדתי באחד הלילות יחף בשלג כדי להתקרר ואוכל להשאר בינתים כאן — העיקר שכבר יצאתי את סיביר — אבל להשגחה העליונה יש דרכים אחרות איך להציל ולהוציא

אותי לגמרי גם מרוסיא ולהעלות אותי לארצנו הקדושה, לכן לא התקררתי והמשכתי לנסוע הלאה עד לעיר ביאליסטוק שבפולניה. כאשר הרכבת עצרה והתעכבה בתחנה זמן רב, הלכתי עם עוד חיל יהודי מפולניה לראות ולפגוש יהודים בתוך העיר. התרחקנו מהתחנה ולא פגשנו אף יהודי, לכן חזרנו לתחנה. מסתובבים ככה כל הזמן בתחנה והנה פתאום מופיע איזו בחור צעיר — כאילו נפל מהשמים — מתקרב אלינו ושואל אותנו רק מילה אחת, „יהודים" ?... נבהלנו ואחרי דומיה של רגע ענינו „כן !" „יהודים !" והוא לא חושב הרבה ואומר לנו מאחר שהגנו כבר סמוך לחזית ממש, אם אנו רוצים ללכת אתו להחליף את המדים לבגדים אזרחים ולהשאר כאן.

פחדנו, מי יודע אם הוא אינו איזה מרגל ? אחד מאנשי נ.ק.ו.ד. ורוצה להפיל אותנו בפח, אבל כאשר הוא שוב חזר על הצעתו הנ"ל, אזרתי אומץ ואחרי שהיה של רגע או שני רגעים שאלתי אותו אם הוא באמת חושב את טובתנו או שהוא רוצה להכשילנו וכאשר קיבלנו תשובה חיובית החלטנו ללכת אחריו אבל ביקשתיו רק לחכות רגע עד שנכנסתי שוב לקרון והוצאתי מהתיק את התפלין. הכנסתי אותם בכיס המכנסים והלכנו אחריו כשמרחק של כחמישים מטר מפריד בינותנו. השעה היא כבר שעת בין ערבים; השמש שוקעת ואנו הולכים אחריו דרך רחובות וסמטאות עד שהגענו לחצר גדולה ובה עומד בית של קומותיים. הוא מכניס אותנו לבית ואני רואה שם כעשרה יהודים שיצאו מיערות איפה שהסתתרו ולחמו כפרטיזנים נגד הגרמנים. הביא לנו בגדים אזרחיים ולמחרת קבלנו גם אנו איזו תעודה על שם בדוי המעידה שיצאנו מהיערות וככה יכולנו להסתובב בביאליסטוק ולראות היאך עיר ואם בישראל נחרבה. על המשקופים של הדירות, רואים עוד את המזוזות או מקום השקע של המזוזות.

כעבור ימים אחדים אני רואה שני יהודים חדשים באים מהיערות והערכתי את גילם כבני ששים. מיד התברר כי הם שני פרטיזנים שהסתתרו ביערות, שמם זושא ווילימובסקי ודוד גרשוביץ — היום תושבי כפר חב"ד — וגילם נע רק בין 23—25. מה שמענין שהיה שם רב ומשפחתו שהצליחו להסתתר אצל גויים כל זמן המלחמה. הוא הציע לנו להקים ישיבה, בס"ה היינו 5 בחורים, זושה ודוד הנ"ל, עוד בחור אחד מליטא, אחד מביאליסטוק ואני. ככה המשכנו ללמוד כמעט כל החורף של שנת תש"ד — 1944—1945 — למדנו גמרא חולין ויורה דעה הלכות שחיטה.

פעם אחת כאשר אני חוזר הביתה, רואה אני שזושה עומד באמצע הרחוב וגוי אחד פולני שכור עומד לידו ומצוה עליו ללכת אתו, זושה שחרדה גדולה נפלה עליו התחיל כבר ללכת אתו. מיד פניתי לזושה ואמרתי לו בתוקף „עזוב, בא אתי, ככה

הצלתיו ממות בטוח כי זאת לדעת שהגוי הפולני אינו פחות אנטישמי מהגוי הגרמני. באותו החורף בחנוכה הביאו לביאליסטוק משפחה שלמה, הורים וילדים שנרצחו באחד הכפרים. אחרי שהם חזרו לביתם אשר בכפר, מדובר כאן אחרי השחרור בזמן השרוסים שלטו בפולין אחרי המלחמה.

עוד לפני פסח באותה השנה אנו מחליטים שאין טעם להשאר בביאליסטוק ומאחר ששמענו כי בלובלין מתרכזים פליטי המחנות שנישרדו בחיים מהמלחמה הזאת, אנו מחליטים לנסוע לשם. זושה ודוד הנ"ל נוסעים לפני, ואני נשאר עוד יום בעיר כי המשטרה הבטיחה לתת לי תעודה המעידה כי הנני מרומניה, הואיל שדיברתי רומנית. למחרת אני גם נוסע ברכבת לעיר לובלין דרך ורשה — היא היתה משוחררת מהגרמנים, ורק דרכה אפשר היה להגיע ללובלין. כאשר אני יורד בתחנת הרכבת בורשה מאוחר בלילה להחליף רכבת — רואה אני המון חיילים רוסים. אחד מהם ניגש אלי מרים לי את הכובע מן הראש. כאשר הוא רואה שאין לי בלורית הוא מכריז בקול רם „הנה דיזרטיר" — עריק — שברח מהצבא — כי לפי הבנתו מי שאין לו שערות על הראש, סימן שהינו חייל, ואני — פחד איום נפל עלי, כל כולי אפוף חרדה וחושב „רבונו של עולם" אחרי שעשית אתי כ"כ הרבה נסים הנה שוב צרות! נפלתי בפח!! אבל בלי שאתחיל להבין כיצד ומדוע עזב אותי החייל אחרי הכרזתו הפומבית. נצלתי את ההזדמנות, חפשתי לי דרך להתחמק ולהעלם בין ההמון, והצלחתי ב"ה להגיע ללובלין.

את חג הפסח תש"ה חגגנו בלובלין ובפעם הראשונה ניתנו לנו מצות לשובע כמו בשנים שלפני המלחמה.

אחרי שלובלין כבר שוחררה, רצחו הפולנים בחור יהודי בנו של אחד מתושבי המקום. האב נתקף בחרדה כה גדולה עד שלקחני כשומר ראשו. בלילה השכיב אותי ע"ג הרצפה ע"י מטתו ממש כך שבכל מקרה, אשר לא יהיה, אם יבואו לרצחו באישון לילה ירצחוני לפניו...

שם בלובלין מצאנו רכוז גדול של פליטים בעיקר מרומניה טרנסילוניה, התערבנו יחד אתם וחיכינו להזדמנות שיביאו אותם הביתה לרומניה. כך גם אנו נצליח בע"ה להגיע לרומניה ומשם כבר הדרך פתוחה הלאה לארצנו הקדושה. כעבור ימים אחדים נסענו יחד עם כל הפליטים ברכבת עד צרנוביץ אבל לפני זה עוד הספקתי ללכת לראות את בנין הישיבה המפורסמת „ישיבת לובלין" שהפכו אותו לבית חולים וחייל רוסי שמר בחוץ ע"י השער. התעכבתי והתבוננתי ארוכות בבנין הזה. הרבה מחשבות התרוצצו במוחי, מתי יתם סבלו של עם ישראל? בכאב לב עזבתי את

המקום וכאשר פגשתי אחר כך אחדים שפתחו משרד בלובלין ה„בונד" ובשמעם שברצוני להגיע מכאן לארצנו הקדושה, הם צחקו ממני. לא יכולתי להאמין שישנם עוד היום יהודים המעדיפים להשאר כאן בין הגויים אחרי טבח איום שכזה. בראותי כל זה הייתי המום וכאב ע"ג כאב הרגשתי בליבי ובעומק נשמתי.

בצרנוביץ הכניסו אותנו לאיזה מחנה ונאמר לנו שמכאן נסע בקרוב הביתה, לרומניה. היינו כמה אלפים יהודים במחנה זה. אפשר היה להתגנב החוצה מהמחנה — ואנו, זושה דוד ואני — היינו יוצאים קונים ביצים בחוץ ומוכרים אותם במחנה, עד שפעם אחד תפסו אותי והכניסו אותי למרתף — בית הסוהר — שהיה במחנה. ישנתי כל הלילה יחד עם שכורים וכל מיני טפוסים מפוקפקים, למראשותי שמתי את החבילה עם 50 ביצים בערך, ובבקר הוציאו אותי מהמרתף.

הרבי מסקולן היה שולח מזון כשר באמצעות ילדים שעמדו מחוץ למחנה, כי החיילים לא נתנו לאנשים זרים להכנס.

בלילות ישנו על השלחנות בבית הכנסת של הרב הולנדר בצרנוביץ. פעם נכנס שוטר רוסי לבית הכנסת ותפסנו בשעת מעשה שאנו מבשלים מה שהוא ע"ג פרימוס. נבהלנו כ"כ עד כי עזבנו את האוכל על הפרימוס הבוער וקפצנו דרך החלון החוצה.

כאן במחנה היינו יותר מחודשיים עד שביום אחד מבשרים לנו שנוסעים הביתה. כולם שמחים שב"ה כבר נוסעים הביתה והחיילים מסדרים אותנו קבוצות קבוצות והולכים דרך רחובות העיר צרנוביץ לתחנת הרכבת מלווים ע"י חיילים ללא נשק, כדי שכולם יראו איך שרוסיא שיחררה פליטים ממחנות הגרמנים ועכשיו מביאים אותם הביתה.

כאשר הגענו לתחנת הרכבת אני רואה שעל הקטר כתובה בשפה הרומנית המילה Bucuresti — בוקורשטי — שמחתי מאד. הנה עוד סימן שמביאים אותנו הביתה. אמרו לנו לעלות לקרונות והרכבת התחילה לזוז. מצרנוביץ עד הגבול יש 40 קילומטר. כמה זמן צריך לנסוע ברכבת עד הגבול ? חצי יום, עוד כמה שעות. אנו נוסעים ונוסעים יום, יומים, שלשה והגבול מאתנו והלאה ! אנו נמצאים כבר הרחק הרחק מהעיר זיטומיר וברדיצוב. אז הבינותי כי סובבנו בכחש במקום להחזירנו הביתה לרומניה כפי שהם אמרו, הם מחזירים אותנו לאוקראינה או למקום אחר ברוסיה על מנת לשקם את הריסותיה.

החלטנו לברוח חזרה לכיוון צרנוביץ. בתחנה אחת ירדנו, נדברנו עם נהג רכבת שנוסע לכיוון ההפוך ובעד תשלום העלה אותנו על הפחמים שבקטר — אז

היו משתמשים בפחם להסקת הקטר — והביא אותנו 250 קילומטר לכיוון הנגדי, שם ירדנו וחיכינו כל הלילה לרכבת אחרת שתמשיך הלאה לכיוון צרנוביץ.

כמה דקות לפני הנסיעה עלינו לקרונות והנה שוטרי נ.ק.ו.ד. אחרינו, מבקשים כרטיס ותעודות לבקורת וכרגיל אין לנו תעודות ולא כרטיסים. כי לא מוכרים כרטיסים בלי רשיון — פרופסק — מורידים אותנו בתחנה עוד בטרם שהרכבת מתחילה לזוז. מובילים אותנו לבנין המשטרה שבמקום שהיה בן שני חדרים, מכניסים אותנו לחדר הראשון ואומרים לנו לחכות בו עד שיקראו לנו להכנס לחדר השני, ששם ישבו קציני משטרה שונים.

המתנו זמן רב, בינתים נצנץ רעיון במוחי. הואיל ואנדרלמוסיה גדולה שררה אז באירופה, המלחמה ת״ל נגמרה אך הנותרים התחילו לחפש את קרוביהם הניצולים לנסות לשוב לביתם והיתה נדידת עמים גדולה מן המזרח אל המערב עד שהשלטונות לא יכלו להתגבר על נחשול הנודדים הלזה.

עקב העזרה שרוסיא קיבלה מארצות הברית בזמן המלחמה, היתה האוירה נוחה כלפי אזרחי חוץ, והשתדלו למלא את בקשותיהם.

לכן החלטתי להיות לפה שלשת חברי הנפחדים, אמרתי להם כי הם יחרישו ואני אדבר בשמם אסביר להם כי אנו אזרחי חוץ.

התחלתי לדבר בבליל לשונות, מלה רומנית, אידיש, רוסית, פולנית ועוד, שאנו אזרחי חוץ, היינו בצרנוביץ ומשם הסיעו אותנו ברכבת הביתה. באחת מהתחנות ירדנו לקנות משהו בשוק. כשחזרנו ראינו כי הרכבת כבר נסעה, בגלל זה עלינו לחזור בחזרה לצרנוביץ. ב״ה הצלחתי לשכנעם בצידקת דברי ונתנו לנו לנסוע הלאה. אבל אני לא הסתפקתי בזאת ובקשתי מהם רשיון בכתב, אך את זה לא רצו לתת.

המשכנו בדרכנו, עלינו שוב לרכבת אחרת, ובתחנה הבאה שוב מורידים אותנו עקב אותה הסבה. ככה הורידו אותנו ארבע פעמים — עד שהגענו לצרנוביץ. השתמשנו בתירוץ זה בכל פעם והצלחנו ב״ה להתקדם, אבל עכשיו אנו מתקרבים לצרנוביץ וכאן אי אפשר יותר להשתמש בתירוץ הנ״ל, כי כאן הרי יודעים את האמת לאמיתה, הם יודעים שהסיעו אותנו לעבודה עמוק עמוק לרוסיא ולא הביתה...

אך ה׳ עזר גם כאן! כיצד קרה הדבר? הסכתו ושמעו. זושה, דוד ויענקיל ישבו על פלטפורמה של רכבת המעבירה דלק — מכלית דלק — ואני הייתי בקרון משא, כמה קרונות אחריהם. שם בקרון היו שלשה אנשים שהובילו חייל גרמני קשור בידיו וברגליו שוכב על הרצפה ומפליאים בו את מכותיהם.

כאשר הרכבת עצרה בתחנת העיר צרנוביץ קפצתי מיד מהקרון והתקדמתי בכיוון היציאה.

לפני במרחק של כמאה מטר הלכו גם שלשת חברי הנ"ל. פתאום מתקרבים אליהם שלשה חיילים, משומרי התחנה, אשר ודאי היו אוסרים אותם מיד, כי תעודות לא היו להם ומראה פניהם ולבושם העיד בהם כמאה עדים שהם מנמלטי בית־סוהר !!!

עצרתי לרגע וחשבתי מה לעשות ? אם הם יגשו אל חברי ההולכים לפני, מרה תהיה אחריתנו.

באותו רגע הבריק רעיון במוחי, אני אטה את החיילים לכוון אחר. בהתרגשות עוברת כל גבול רמזתי בידי והראתי לכוון הקרון שממנו בקעו צעקותיו של החייל הגרמני ואמרתי להם לרוץ ולראות מה קרה שם... ואכן הם עשו כך.

באותו זמן שהחיילים נגשו אל הקרון ההיא, אנו ארבעתנו הסתננו מבעד סורגי הברזל של גדר תחנת הרכבת ויצאנו בשלום. ראינו בזאת אצבע אלוקים בולטת !

המשכנו בצעדה מהירה עד לביתו של הרבי מסקולן. בביתו ב"ה נשמנו לרווחה, אך סכנו את חיו ואת חיי בני ביתו. פחדנו לשהות בביתו זמן רב ולכן חתרנו לקראת חצית הגבול בכל מחיר, ברם כיצד עושים זאת ?

אחרי המלחמה כשרוסיא רצתה לשקם את הריסותיה, היא דרשה מכל המדינות פצוים עבור נזקי המלחמה שנעשה במדינתה.

רומניה התחיבה לשלם פצוים בשוה־כסף, בשורים. כך שהרומנים הביאו את השורים עד לגבול המשותף מצד מערב. הרוסים באו אל הגבול מצד מזרח כדי לקבל את השורים ולהעבירם אל מדינתם.

והנה נודע כי יש אפשרות להבריח את הגבול. שלמו כסף למבריח אחד אשר העבירנו עד לגבול ממש, במסוה של עובדים אשר באו לקבל את הבקר מרומניה. הגענו עד לבית המשמר. שם המתנו יום וחצי, עד בא משלוח הבהמות — על הדשא שמחוץ לבית, וכאשר המשלוח הגיע הרים חיל אחד את המחסה ונתן לנו ללכת בשורה עורפית — אחד אחרי השני — על הכביש המוביל הישר לעיר סירט שברומניה.

מיד קמנו ובזריזות יוצאת מהכלל הסתדרנו ארבעתנו בשורה עורפית וצעדנו לאור היום על הכביש. היה עלינו ללכת מרחק של 3 קילומטרים מהגבול עד סירעט שבצד הרומני.

אחרי שעברנו כבר קילומטר אחד ראינו כי מרחוק הולך ומגיע לקראתנו חיל בעגלה בת שני גלגלים רתומה לסוס לכוון הגבול. עינינו חשכו, מה נעשה אם

יעצרונו ויבקש תעודות או רשיון מעבר? אבל ה' שתמך בנו כל הזמן ביד ימינו ועשה לנו נסים גדולים כ"כ, עשה אתנו גם עכשיו נס גדול והחייל המשיך הלאה מבלי לעצור ובלי להתיחס אלינו בכלל.

ככה המשכנו לצעוד עוד שני קילומטר עד שהגענו לסירעט. שם נכנסנו לחצר כדי להנפש ולטכס עצה מה לעשות הלאה!. כי גם כאן ברומניה הסתובבו הרבה חיילים רוסים ויש להזהר...

ביקשתי משלושת חבירי שיחכו כאן בחצר ואני אלך למרכז העיר להתענין מה יש לעשות.

והנה כאשר אני הולך עם הרחוב אני רואה ילד אחד עם פיאות ארוכות — זה היה בנו של הרבי מנודבורנה שקראו לו בעראלע — היום הוא ממלא מקומו של אביו הרבי בבני ברק — קפצתי משמחה וחשבתי כי ממנו אין מה לפחד. נגשתי אליו וסיפרתי לו שברגע זה ממש עברנו את הגבול מרוסיא, אני ועוד שלשה חברים המחכים בחצר של אחד הבתים בקצה הרחוב. מיד הלך אתי, לקח את שלשת הבחורים יחד אתי והביאנו אליהם הביתה.

שם נשארנו ימים אחדים. אכלנו ולנו בביתם. וכעבור כמה ימים נסענו לעיר הבירה בוקארשט. שם פגשנו הרבה יהודים שהתרכזו מכל ארצות אירופה וחיכו לעלותם ארצה.

מבוקארשטי הגענו יחד עם עוד קבוצות לבודפשט בירת אונגריה ואחר כך נסענו לוינה ומשם לאיטליה, בעיר קרמונה התעכבנו זמן רב, ארגנתי קבוצה בת חמשים איש בשם „לב אריה" ע"ש הרב י.ל. צירלסון, רב הכולל דבסרביה ומשם עליתי ארצה באניה וינגייט — ברכה פולד הי"ד — שנרצחה בידי האנגלים באותו הלילה כשהגענו לתל־אביב שלשה שבועות לפני חג הפסח תש"ו.

נכנסתי ללמוד עוד שנה בישיבת תו"ת — חב"ד — בתל־אביב. כדי לחזור לכחות הגופניים והנפשיים ולהרפות קצת מן המתח הרצוף של חמש שנות סבל ותלאות.

בשנת תש"ז נתקבלתי כמחנך בבי"ס „סיני" בתל־אביב. בשנת תשי"ב עמדתי לימינו של מורי הרה"ח שאול ברוק ז"ל מן הרגע הראשון של יסוד הישיבה בראשון לציון והמשכתי במשך שבע שנים למען ביסוס הישיבה.

בשנת תשי"ז יסדתי את „איגוד תלמידי ישיבת קישינוב" אשר עזרו הרבה בהקמת מוסדות חב"ד בארץ וע"י זה הנציחו את „ישיבת קישינוב".

בשנת תשי"ט, עם העליה הגדולה מטראנסילוניה — רומניה — יסדתי את הישיבה ובי"ס חב"ד בקרית־גת.

ובשנת תשל"ד חברתי את הספר „אחרי מלחמת יום הכפורים" שתוכנו שלמות התורה, שלמות העם ושלמות הארץ. הספיק כבר להופיע ב־5 מהדורות ולחדור למחו ולבו של מרבית העם.

מאז הנני ממשיך בהפצת תורת החסידות והיהדות בערים, מושבות וקבוצים. בזה הנני מקיים את נדרי שנדרתי בהיותי בסיביר „אם יהי' ה' עמדי"... ואבוא לארצנו הקדושה, אקדיש את כל כחותי למען עמנו, עד ביאת גואל צדק בקרוב ממש.

יעקב פלוסק

מובילי המים, והעכבר בתוך החבית

כמו בכל העירות הקטנות לא היו מים זורמים בבתים בטלנשטי כי אם אנשים מיוחדים, מובילי המים (ואסערפירערס) היו מביאים אותם בחביות שהיו מוסעות ע״ג עגלה רתומה לסוס או לשנים.

בתחתית החבית בצד האחורי היה חור סתום עם פקק עץ עגול — צאופין — המותאם לגודל החור. למעלה באמצע החבית היה חור יותר גדול שדרכו מלאו את החבית מים מן הקערניצים, אלה מעינות מים מינרליים שהיו בעירתנו והיה צורך לשאוב את המים במאמץ רב ע״י משאבה כדי לשאוב את המים מן המעין לתוך החבית.

אחרי זה היה ועלועל הואסערפירער נוסע ברחובות העיר ומחלק את המים לקליינטים ששילמו לו עבור זאת מידי חודש בחודשו.

על החבית היו תלויים שני דליים בצורת קאונוס, רחבים למטה צרים למעלה, עשויים עץ ומוקפים חשוקי ברזל. פתחו את הצאופין, פקק העץ, והמים נשפכו ישר מן החבית לקאוניס, אחרי שמלאו את שני הדליים במים לקחם נושא המים בשתי ידיו והביאם אל בעל הבית.

היה עוד אופן להובלת מים לבתים, זה נעשה ע״י גוי, הגוי היה נושא מוט ארוך על כתפיו — קורומיסיל — משני צדיו תלוים הדליים. בעלי בתים רבים נעזרו בו ומשלמים לו לעי אחד עבור כל דלי מים.

אך היו גם מעוטי יכולת שהפרנסה לא היתה כ״כ מצויה אצלם והיו הולכים לבדם לקערניצע כדי להביא לעצמם מים, בין אלו נמניתי גם אני. יום יום בקור ובגשם הייתי הולך לקערניצע שע״י בתי־הכנסת בקצה העיר, כדי להביא מים בשני דליים, שופכם לתוך חבית שעמדה בפינת המטבח. לפעמים היה צורך ביותר מים ואז הלכתי שנית להביא שני דליים נוספים. מים אלו שמשו אך ורק לשתיה ולבישול.

יום אחד בהשכימי קום הנני מוצא עכבר מת בתוך החבית. לא היה גבול למגינת לבי. שפכתי את כל המים והלכתי להביא אחרים.

מים לרצחה, לכביסה ולשטיפת כלים היו מביאים מן הבורות הסמוכים שהיו משלשים דלי קשור לחבל ובעזרתו מעלים את המים.

בנו של וועלוויל וואסערפירער היה אילם, אחרי המלחמה התחיל לדבר.

הוא סיפר כאשר ברחו מהגרמנים, פגשו אותו ע״י הכפר קוזינעשטי חיילים רוסיים שנסעו לחזית, העלו אותו על הרכב ובחזית שמע וראה את היריות ולפתע התחיל לדבר...

עקרת בית

אמי פרומא ז״ל היתה עקרת הבית ודאגה מאד לנקוי הבית, עשתה כל העבודות לבדה בלי משרתות ובלי המכונות החדישות של היום כגון פריזידר, מכונת כביסה, תנור בישול ועוד. אפתה לחם וחלות במו ידיה.

אפית לחם כיצד ?

מידי שבוע בשבוע ביום חמישי היתה מנפה את הקמח, עושה את העיסה — הרוסשינה — מערבבת קמח עם מים, מלח ושמרים ובלילה אור ליום ששי בשעה 2 לפנות בוקר כבר קמה והבצק הספיק להחמיץ עד אז, היא הסיקה את התנור עם שאוטקיס — שורשי עצים — שאבי ז״ל היה דואג לקנות עוד בקיץ ולאחסנם במחסן — מאַגאזאון — ובבוקר כאשר אנו הילדים קמנו כבר היה מוכן — פאפאוליקיס — פיתות חמים או לפעמים מאַלאַי מקמח תירס ובשעה 11—10 כבר הוציאה חלות ולחם — ששה לחמים — מן התנור. בשבילי היתה עושה חלה קטנה מיוחדת — אולי בגלל היותי הבכור ? — והייתי אוכל אותה כולה בליל שבת קודש ע״י השולחן.

אחרי שגמרה לאפות בא התור לנקות את הבית וככה היא עבדה עד הדלקת נרות שבת קודש.

אותי היו מכבדים בנקוי ה־גאוניג — המרפסת שלפני הכניסה לבית, ה־גאוניג הזה היה ארוך כמו האורך של כל הבית, עשוי מקרשים בלתי מהוקצעים וגם לא מונחות בקו ישר. ובחורף — במיוחד לפני פסח — כאשר הבוץ הגיע עד הברכים והעלו אותו על הגאוניג במשך כל השבוע בעת הכניסה והיציאה מהבית, היה מצטבר הרבה בוץ ומתקשה. נאלצתי לגרד בעזרת סכין וכל הפעולה הזאת נעשית בדרך כלל מתוך כפיפות הגב ומתישות את כחו של העובד עד למאוד.

הבישול

על הפריפיציק שלפני התנור מול ארובה שהעשן היה יוצא דרך שם, היו גורפים את הגחלים שנשארו בתנור אחרי שהסיקו אותו, והניחו את הקדירה ממש על רצפת

הפריפציק או על ברזל של 3 רגלים גבוע ומתחת לזה הניחו את השוטקיס — שורשי עצים.

בקיץ היו מבשלים על הקאַטלאו שהיה בנוי בחצר סמוך לבית, הקאטלאו היה בנוי מחימר וטיט שהגביעו אותו עד חצי מטר בערך ולמעלה עשו מסביב 3 דפנות נגד הרוח שלא יפריע. וככה הדליקו על הקאטלאו הזה את העצים — השוטקיס — ובאמצע הניחו את הקדירה עם בשר ומים ואסור היה לווז מן המקום כדי לסדר ענינים אחרים בבית, כי כאשר התגבר האש, המים עברו את הקדירה וכיבו את האש, או שהאש בכלל היה חלש והיה צורך לנשוב כדי להגדיל את האש ובמקרה כזה אי אפשר היה גם למנוע שלא ייכנס אפר לתוך המרק ועשן לתוך העינים, ועד שראו שהתבשיל כבר מוכן יצאו העינים מהראש ממש.

שריפות

בתי העירה היו נוחים להתלקח באש. תנורי הבתים היו קשורים לארובות אשר הזדקרו מן הגגות אל על. הגגות היו עשוים מחמר דליק אשר לא פעם הוצתו ע״י הארובות המעשנות.

הראשון אשר ראה את הגג בוער היה רץ מיד עם דלי מלא מים כדי לכבות את השרפה. אך דלי מים אחד הרי לא הספיק, לכן היה מבהיל גם את השכנים האחרים שירוצו ויעשו כמוהו. במרוצתו היה צועק: פז׳ר פז׳ר וכל שומעיו כבר ידעו מה עליהם לעשות.

שטפונות

הטשילוק נכנס לריאוט בקצה העיר בדרך לאוריהוב, וכמעט מידי שנה בשנה בהפשרת השלגים לפני פסח הציפו את בתי הנפחים הגרים בקצה העיר וקרובי המשפחה היו מכניסים אותם לביתם עד יעבור זעם.

זלמן שלייזר מרחוב הצר — די שמאלע גאס — היתה לו חנות — באקאליינע קלעיטיל — למכירת קמח. כאשר הקאנאוויס — תעלות ביוב פתוחות — עברו, נכנסו לחנותו והקמח היה צף למעלה.

חתונה בעירה

כאשר בני הזוג היו מעירות שונות והחתונה נערכה באחת מעירות, היו מגיעים אל המקום בעגלות רתומות לסוסים.

בהגיע המחותנים מצד החתן „חאסינס צאד" אל הכניסה לעיר מקדמים את פניהם מחותני הכלה „כאליס צאד" — מצד הכלה — וכולם שותים לחיים, פרט לחתן ולכלה השרויים בצום.

בהמשיכם לנסוע העירה, נתקלים הם באנשים היוצקים מים לפני המרכבה, מנהג שיש בו מעין סגולה ל„מזל טוב".

היוצקים נעמדים לפני הסוסים ואינם זזים משם עד שמקבלים דמי־שתיה מן המחותנים.

החופה היתה נערכת ע"י בית הכנסת, והסעודה בחצרות, שהיתה נמשכת כל הלילה.

עזרה לזולת

בכל יום ששי היה מסתובב דוד — דאדיל — ברחובות העירה עם סל גדול בידו כדי לקבל חלה או נתח בשר למען עניי העירה הנסתרים.

בלי שלט של משרד, בלי פומביות, היו תושבי העירה עוזרים לנזקקים. בהגשת מזון, בגדים ועצים להסקה בחורף.

עזרה לעניים היתה ניתנת בהזדמנויות שונות בעיקר לקראת החגים (מעות־חטין למשל). אנשים ונשים מן המעמד האמיד ביותר היו מתעוררים בפינות שונות בעירה כדי לעזור לעניים.

הצד השווה שבכל המעשים הנ"ל היה שהם התנהלו מתוך התנדבות מוחלטת והעזרה ניתנה בסתר ממש.

על העולם החי בעירה „הטשעריזי"

היה זה עולם דל למדי, הפרות והעגלים ולדותיהן, העזים עם התיש בראש היו חלק מהנוף הביתי, כמעט לא היתה חצר, שלא היתה בה פרה או עז — הנקראת בפי הצרפתי פרת העניים — „התנובה" של העירה.

בוקר, בוקר, עד הסתיו המאוחר, היו מובילים את הבהמה הפרטית, אחרי שנחלבה, אל העדר, באותה דיקנות ומסירות שהיו מובילים את הילדים אל החדר.

יום שלם היו הללו תחת השגחתו של הרועה „הצ'ובאן" הגוי כמובן, שהיה משרת את העדר כולו, הכיר כל פרה וידע לזהות את שייכותה. הוא היה מוביל את העדר יום שלם וקורא לו דרור עם ערב, והבהמות הפעם ללא הדרכה והשגחה היו חוזרות בדיוק לחצר שלהן, אחרי יום שלם של געגועים אחרי העגל הרך, הולד שנשאר כלוא בחצר.

המצעד חזרה הביתה היה מלווה בגעיות ופעיות, אבל הן הביאו איתן עטינים מלאי חלב ריחני וטעים, ששתייתו ישר מהחליבה היה עונג שאין לשערו. רק מעטות היו תועות, מתוך יצר של רעיה בשדות זרים, ונופלות בשבי של אכר בכפר השכן.

עזים רבות עברו על פני בית הכנסת הגדול הן היו עולות לחדר המדרגות, רובצות, שם ומבלות הרבה זמן עד שחזרו הביתה.

יום אחד בשנה צריך היה ללכת גם לקבל את הפרה מן העדר. זה היה יום הכליאה. התושבים היו קוראים לזה „פארשפארן די טשערעדע". כליאה זו היתה מעין מפקד; הפרות כונסו לחצר אחת גדולה, לשם צריך היה בעל הפרה להופיע ולשלם את חלקו בקופה להחזקת הרועה ולהוצאות הקשורות בהבאת הפר לרביעה.

לשיא המתיחות הגיע העדר משהוזמן הפר לרביעה. בבתי־הכנסת היו מכריזים השמשים לפני „מוסף" כי ממחר יופיע ה„בואי" — הפר — במחנה וההתרגשות היתה רבה. שכן אי־הפראתה של הפרה, הוי אומר ניוון הפרה, חלבה וולדותיה...

לפחות תשומת לב זכו העזים; היה זה רכושן הדל של משפחות עניות, חלבן אף הוא לא היה מקובל על אניני הטעם, אך היה בו כדי לספק חלב וגבינה לטף.

אותן עזים פרובינציאליות הפכו סמלה של הקרתנות המובהקת, וכל מי ומי מבחוץ, „מהערים הגדולות" שהיה מתחשק לו לנגח אותנו היה מנגח בעזים.

כמו העזים, כן גם הכלבים, היו חיים ומהלכים בחבורות, מעטים מאד היו כלבים מקובלים ומאומצים כמבוייתים. שלא כמו בארץ ישראל, הכלבים חיו בראש חוצות. רק מפעם לפעם היה מופיע ציד כלבים עם שוט — ציד וסוחבים את הכלבים לתוך קרון סגור.

הילדים עקבו כל אותו יום בסקרנות רבה אחרי ציד הכלבים. מדי פעם היה מופיע איזה כלב שוטה ונשיכתו בלבד גרמה שההורים יחד עם הילד הנשוך יסעו לאודסע למכון שהיה מזריק נסיוב נגד הכלבת.

ושוב לא כמו בארץ ישראל — דווקא החתולים היו מבויתים, ואין בית שאין בו חתול, הוא היה משמיד העכברים.

הומור

פעם באחד מימי החול, אחרי תפלת שחרית, כאשר כל המתפללים, בבית המדרש יחד עם הרב צוקרמן עומדים ומשוחחים בעניני דיומא על כל מיני מאורעות שארעו בעירה, סיפר מניה רפלוביץ מה שקרה ליענקיל פאווילעשטר. ובכן הסכתו ושמעו!

יענקיל פובילעשטער חלב את פרתו ברחוב לפני ביתו, פתאם החל לרדת גשם, צר היה ליענקיל כי פרתו תרטב, לכן רצה להכניסה לרפת, אך הרפת היתה בחצר

והוא לא רצה כי הפרה תירטב לכן החליט להעבירה דרך חדרי ביתו ישר לרפת, ולא דרך שער החצר מסביב.

הפרה בהכנסה לחדר הראשון ראתה מולה ארון מזוגג במראה — אז היו המראות על דלת הארון מבחוץ ולא מבפנים.

את מי היא ראתה במראה ? את עצמה אך היא כמובן לא הבינה כל זאת, היא היתה משוכנעת כי פגשה באויב נפש — בפרה אחרת.

מה עושים כאשר פוגשים אויב ? היא התכופפה כמו מי שמוכן לקרב ולנגח את אויבתה. אתם כבר יכולים לתאר לעצמכם איזה תעלול עוללה הפרה בחדר הכניסה של יענקל פובילשטר...

מורי ר' הערש לייב סיפר כי כאשר אחיו פסח שלאפיט היה נוטל ידים ומתישב ליד השלחן לסעוד צהרים, ועד שהאמא היתה מגישה את המרק, הספיק אחיו לגמור כמעט שלושת רבעי לחם, אז פנתה אמו ואמרה „פסח האב רחמנות"... פסח תרחם נא...

בעריל שוחט סיפר שבזמנו כאשר היה צעיר, היו לומדים בבית־המדרש כל הלילה אור ליום ששי ובמוצאי שבת קודש ; ועל מנת להפיג את העיפות היו בחורף הקר לאחר שעות אחדות של לימוד, צולים תפוחי אדמה בתנור החמום ע"ג גחלים לוחשות וגם היו עושים תחרות מי יאכל בייגאלע „כעך" מבלי להחזיקו בידים...

במוצאי יום כפור אחד, חזר וועלוועל סטאוליער מבית הכנסת ובאמצע הסעודה לא הרגיש טוב. מיד הזמינו את ד"ר פישר וכרגיל בעירה הקטנה מתאספים השכנים, כל אחד אומר את דעתו בהלכות הרפואה ונותן עצות מה לעשות. והנה רואים מרחוק שהרופא מגיע. אז קופץ אחד מהשכנים מתוך הקהל, צועק לרופא „וועלוועל סטוליר חולה בגלל שלא אכל כל היום". מיד באה התשובה הקולנית של הרופא — בטרם הספיק להגיע לבית החולה ועדין צועד באמצע הרחוב — „פון ניט עסען וועט מען ניט קראנק"...

פייבל וינשטוק — אחיו של חנא — התגרש מאשתו ונשאר כל הזמן גרוש, היה אוכל אצל אחיו ומתאונן שהגיסה אולתה אשתו של חנה מכניסה באוכל שמילקרוץ. וביקש את אברהם פלדמן שאשתו תבשל בשבילו. כעבור זמן רב נמאס לה עבודה זו וספרה לפיני פוקס — אמו של משה פוקס — שאין לה חשק יותר לבשל, ומה עושים ?... הגברת פוקס לא חשבה הרבה ואמרה לפייבל הנ"ל שהגברת פלדמן מכניסה באוכל שמילקרוץ, אז הוא הפסיק לבוא לאכול אצלה יותר ולא היה מסתכל עליה.

י.פ.

עם כניסת הרוסים לבסרביה

בבוקר של יום 29.6.40 שודרה ברדיו מוסקבה פקודה, לפיה היה על הרומנים לעזוב את בסרביה. כאשר שודרה ההודעה ברדיו עמד כבר כוח צבאי ממוכן לפלישה. למחרתו, היה זה ביום שבת קודש, טסו אוירונים סובייטים בשמי בסרביה ופיזרו עלוני־תעמולה.

ביום ראשון הגיעו מכוניות גדושות חיילים וטנקים לחוצות טלנשטי, ימים ספורים חלפו והם השתלטו על כל מערכת החיים, פגעו במסחר הפרטי והטילו מסים כבדים. החלו רדיפות וגירושים לסיביר.

חיילי צבא הסובייטי התנפלו על החנויות, המסעדות והמסבאות כארבה וקנו מה שבא לידיהם בדים, חליפות ,שמלות, נעלים, חבילות נרות וכו'... במשך השבוע השני לבואם של הסובייטים התרוקנו רוב החנויות מסחוריהן וגם כל המלאי הגדול שהיה במחסנים אזל.

היו נסיונות של התארגנות קואופרטיבית, התארגנו הנגרים ברחוב שלנו — די שמאלע גאס — ועבדו יחד במחסן של אהרן קאוציוו (ווערעזשענסקי).

זכור לי איך שהובילו ברחובות העיירה מתנדבים לעבוד בדונבס. למקום הובאה תזמורת כדי לטמטם אותם טמטום שיספיק לכל הפחות עד שיגיעו לדונבס.

ביום ששי טרם שנכנסו הסובייטים, רוב חיילי צבא הרומני עזב את ביסאראביה רק יחידים מחיילי רומניה נשארו עוד לשמור ע"י הגשרים והנה מתחשק לאחדים מתושבי העיירה לפרוק את הרובה מעל חיל רומני ששמר על הגשר ע"י עירתנו.

כעבור שעה או שעתיים אני בביתו של חברי בעריל פלימן ולפתע פתאם שומעים יריות. נשכבנו על הרצפה ופחדנו פחד מות, כי זאת אצלנו פעם הראשונה בחיים ששומעים יריות...

עוד מעט, יש להדליק נרות שבת קודש ואנו שכובים בלי להרים ראש וכאשר פסקו היריות, נודע לנו כי החייל שפורק מנשקו סיפר לחיילים הרומנים שעברו דרכו, ואז התחילו לירות באויר. חטפו ילד ברחוב ודרשו שיחזירו להם את הנשק ורק אחרי זה יחזירו את הילד, כמובן שלא היתה ברירה והחזירו את הנשק, וגם הילד שוחרר.

י. בן טובים

גירוש משפחות לסיביר

באביב תש"א—1941 נראו סימנים שמלחמה תפרוץ בקרוב, בעת הסכנה נזכרו השלטונות באויב הפנימי, ומי האויב הפנימי אם לא היהודים, השעיר לעזאזל הקבוע ?

ביום אחד הגיעו לביסאראביה גדודים שלמים של משטרת הבטחון הסובייטית בליל ה־11 ליוני נשלחו לכל המקומות, שבהם היה ישוב יהודי. הם הכינו, בסודיות רבה, רשימות של משפחות, שהן בלתי נאמנות, כביכול, למשטר הסובייטי. לכן דינם — גירוש לסיביר. באותו לילה שקטה העיירה, הרחובות היו ריקים ללא כל תנועה וחושך מצרים שרר בכל. האוכלוסיה עייפה מעבודת היום ועוד יותר מצרות היום — מצאה הקלה ידועה בשעות המנוחה בלילה, אך מה שעשוי היה להתרחש באותו לילה עם כמה מתושבי המקום. לא יכול היה שום אדם לחזות בחלום בלהות האיום ביותר. בשעה 2 אחרי חצות הייתי ער ופתאום הורגשה תנועה חשודה ברחוב, מעין טרטור עגלות. קפצתי מיד מהמיטה, נגשתי לחלון והגה התמונה המחרידה שראו עיני: עגלה נוסעת ובה יושב ח. מ. ביידר בראש מורד עד הברכיים ומאחורי גבו חיל עם רובה. כעבור דקות מספר עברה עגלה שניה, וכו'... המסע הנורא הזה נמשך שעה ארוכה. כה עמדתי ורעדתי מזעזוע פנימי עמוק. עמדתי וספרתי 19 משפחות על נשיהם וילדיהם הקטנים, שהוצאו בלילה ממטותיהם, מבתיהם שבהם נולדו וציוו עליהם לעזוב את הכל ולצאת לגולה. מעשה הגירוש עשה רושם מדכא על כל התושבים. זה היה מעשה זוועה שלא היה כדוגמתו.

לפני חג הפסח ת"ש התארגנו הצעירים שלמדו בישיבת קישינוב והחליטו שיש לעשות הכל, שתושבי העירה יוכלו לאפות מצות. הודענו לתושבים כי כל אחד יכין בביתו שק נקי עם כמה ק"ג חיטה שברצונו לטחון, ואנו בחורי הישיבה נאסוף את כל החבילות.

נדברנו עם הפרצידטיל — גוי שאינו יודע לחתום את שמו — ועם מר פינקלמן, בעל בית־הבד לשמן — דאס קליינע מילעכעל — והכל בסדר לכאורה, והגה הגוי התחרט, אינו מרשה לטחון, ויש צורך להחזיר את החבילות לתושבים.

בשואה

„אמרו לכו ונכחידם מגוי ולא יזכר שם ישראל עוד״
(תהלים פ״ג)

זכרונות, ערכם בכך שהם ממשיכים לשזור את קיום האומה, אומות ששכחו את עברם, עברו ובטלו מן העולם. אנו היהודים, זכרנו וזוכרים תמיד את עברנו, הן את תקופת היותנו עם עומד ברשות עצמו, בארצו שלו והן את השואות הפרענית במשך אלפי שנות גלויות על פני העולם כולו.

מלחמת העולם השניה היתה התקופה האפלה והאכזרית ביותר בתולדות עמנו. הנאצים עמדו לעקור אותנו עקירה מוחלטת, לבלי השאיר לנו שריד ופליט. למזלנו הרע עלה בידם להשמיד ששה מליונים יהודים בדרכים ואמצעים של חיות טורפות, שלא היו כמותם בתולדות האנושות. הרבה הרבה נכתב על תקופה זו וגם עלינו עדי דור השואה, מוטלת החובה למסור לדורות הבאים אחרינו כל מה שאפשר על חורבננו זה.

ביום ראשון 22.6.1941 בשעה 5 בבקר הפציצו אוירונים גרמניים את הערים הגדולות קיוב, חרקוב, צרנוביץ, בלצי ומרכזי ישוב אחרים. בחמש אחרי הצהרים, 12 שעות אחרי ההפגזה, הודיע מולוטוב — שר החוץ הסוביטי — ברדיו שגרמניה ההיטלראית התנפלה באופן פתאומי על ברית המועצות, מלחמה! מצב איום!

כעבור ימים אחדים בראשית יולי הוברר שהסוביטים עוזבים את בסרביה, בעגלות ומשאיות, עמוסות מזודות וחבילות עורקים הם בכיוון הדניסטר. הצבא האדום נסוג: תותחים כבדים, טנקים אדירים, מטילי מוקשים, קצינים וחיילים עיפים ונבוכים .על פניותינו אליהם אין איש עונה. העירה התרוקנה מכל שלטון נשאר חלל ריק, השתררה הרגשת אימה למתרחש ובא עלינו. היו משפחות שהחליטו להלוות לנסוגים, הצליחו לצלוח את הדניסטר אבל גם שם בערבות אוקראינא נפלו רבים מהפצצות האויב ונקברו בקבר אחים. הטייסים הגרמנים והרומנים כאשר הבחינו בפליטים, הנמשכים לאורך הדרך, הנמיכו טוס, הטילו בהם צרורות והשמידו בדרך זו מאות ואלפי אנשים.

הפינוי נסתיים ב־12 ביולי, ליהודים שנשארו בעירה היו הלילות האחרונים לילות נדודי שינה, ללא עצימת עין. חיכו תוך פחד ליום הבא. והנה כעבור כמה שעות נשמעו מרחוק קולות יחי! יחי הצבא הרומני והמרשל אנטונסקו! הקולות קרבו והלכו אל מרכז העירה. לאמיתו של דבר לא ראו היהודים ברומנים אויבים.

לפני המלחמה הלא דרו שניהם בכפיפה אחת בשלום. באופן רשמי היו היהודים שווי זכויות: למדו בבתי ספר ממלכתיים, שרתו בצבא, התקיימו בתי ספר וישיבות, היהודים חיו את חייהם הפנימיים ללא התערבות הממשלה. לא פיללנו שחזרתם לבסרביה תמיט עלינו אסון איום. כעת היתה רומניה פשיסטית היטלראית. למחרת התחיל ההמון להתפרע, התעללו בנו שכורים ופראים, חמסו שדדו והרגו. הם הגיעו מכפרי הסביבה עם עגלות וסחבו מבתי היהודים כל הטוב בעיניהם. ברחובות התגוללו קרעי מלבושים, שמיכות, כרים, הבתים פרוצים ומפולשים כמו אחרי דליקה.

משה הוכמן

בשתים עשרה עגלות — יחד עם עוד כמה משפחות — יצאנו לדרך, הגענו עד לבנשטי, בירידה על הכביש, נבהלו הסוסים מהרעש של היריות, החליטו לחזור לטלנשטי, והגיעו עד הכפר אינשטי. היות שתושבי הכפרים חמסו והרגו באו חיילים ושמרו עליהם עד שהגיעו לאוריהוב, שם אמרו להם קציניים, לנסוע מהר הלאה עד הדניסטר. כשהגיעו לדניסטר, הגשר היה הרוס, העבירו את כל אנשים בספינה, והסוסים עברו בשחיה את הדניסטר. נסעו עד בטיסק, עיר ע״י רוסטוב, שלשה חדשים ארכה הנסיעה. בבטיסק היו הרבה טלנשטאים, משה סורוקר ומשפחתו, שמחה הויכמן, אפרים פיכמן, נאשה קוטשוק, ד״ר וינשטוק, זוניס, אברהם בנדיר. מבטיסק עם הרכבת עד אנדיזן. חלקו אותם בקולחוזים, 3 חדשים היה להם מה לאכול, ואחר כך רעבו. בשנת 1944 חזרו עד בלצי שלושה משפחות, משה הוכמן, פרויקע הוכמן, ושמחה הוכמן. בבלצי נפגשו עם ידיד מעיר דומברוביץ, אברהם דורפמן והוא הביא אותם עד טלנשטי, הכל היה הרוס והם גרו בביתו של מוטי גלזמן.

ברחוב הצר — די שמאלע גאס — נשארו רק 3 בתים. ביתו של איציל סטאליר, פרומא פלוסק ורייזיל עליכים.

משה סירקוביץ ובנו יעקב ואשתו הסתתרו בכרם ע״י טלנשטי וגוי מהכפר בנשטי הביא להם אוכל, הם חפרו בור עמוק וכיסו אותו עם ענפים.

כאשר משה סירקוביץ יצא מהבור לרגעים אחדים, טרף אותו זאב. כעבור כמה חדשים גילו הגוים את הבור,, הוציאו את יאנקיל סירקוביץ ואשתו, הרגו אותם יחד עם משה בוטושנסקי וקברו אותם בכרם של פישר.

היה פאליפ (גוי) בשם מירון שהיו לו הרבה בנות, פעם פגשה אחת מהבנות קתרינה את משה הויכמן ומספרת לו, כי את אהרן דוד שוחט הרגו וקברו במקום זה וזה, אז הלכו יחד משה הויכמן, אברהם לוקש, אלתר וקסלר, מנדל פיכמן הוציאו אותו מהקבר והעבירו אותו לקבר ישראל בבית הקברות שבטלנשטי.

ערב יום כפור נסע אלתר וקסלר יחד עם משה הויכמן לאוריהוב כדי לחפש עוד 2 יהודים למנין כי בטלנשטי היו רק 8 יהודים.

לייב פטרושקה חזר לטלנשטי בשנת 1944 וגר בביתו של סקינובסקי.

מפי עדי ראיה

אהרן דוד שוחט ישב בטלית ותפלין והתפלל, כאשר הפאליפיס — גוים רוסים — באו כדי להרגו. הוא ביקש שני דברים: 1) לתת לו זמן לומר קריאת־שמע. 2) כשיחזור יהודי הראשון אחרי המלחמה לטלנשטי, יראו לו את מקום קבורתו הערבי, כדי שיביאו אותו לקבר ישראל. הם מלאו את רצונו, ומיד אחרי תפלתו ואמירת „שמע ישראל"... הרגוהו והטמינו אותו יחד עם הטלית ותפלין.

זאב זוניס חזר לטלנשטי מיד עם שחרור העירה, עבד כמנהל חשבונות בטחנת קמח, יחד אתו עבדה בתו של אחד הפליפיס שהרגו את אהרן דוד שוחט, והנה באחד הימים רואה זאב זוניס שהיא בוכה, הוא לא שם לב לזה, אבל כאשר היא הוסיפה לבכות יום יום בלי הרף, שאל אותה מדוע היא בוכה? לאחר היסוסים רבים החליטה לספר לו פשר הבכי, כי זה כבר 3 לילות שאהרן דוד שוחט בא אליה בחלום ושואל אותה מדוע לא מביאים אותו לקבר ישראל? ורק אז היא הלכה להראות ליהודים את מקום קבורתו והעבירו אותו לבית הקברות שבטלנשטי.

מני רפלוביץ והערש קוליכניק (בורמן) נהרגו בידי גוי צעיר מטלנשטי ישן.

הגוי, הרוצח הנ"ל נהרג אחר כך עקב קטטה עם הגוים בינם לבין עצמם.

את שמואל ראשקוווער קשרו לזנבות של סוסים וסחבוהו ברחובות העירה.

ריווה פרסמן אשתו של איציק פרסמן מרחוב הצר, נמצאת היום בסיביר, חירשת ועיורת, ביתה זלדה נמצאת יחד אתה וגם הבן לוי.

בשנת 1944 חזר מרדכי מצביץ לטלנשטי, הגויים ספרו לו כי ההורים משה לייב בן יכיט ושרה בת ליפשי נרצחו ונקברו בכפר קאריפשען, אז העביר אותם לקבר ישראל בבית הקברות בטלנשטי.

בשנת 1947 התאספו אברהם לאוקש, משה סורוקר, אהרן פלוסק וזאב ליסגאוג, פתחו את קבר־אחים שע"י הכפר אינעשטי, הוציאו את עצמות הנרצחים, הכירו גם חלק מן התושבים והביאו אותם לקבר ישראל בבית הקברות אשר בטלנשטי ועל יד זה קברו גם את קדושי קראסנושען.

הגויים ספרו, כי במקום ע"י אינשטי — שנרצחו ונקברו מאות יהודי תושבי טלנשטי — התרוממה וקפצה האדמה כל הזמן, והם נזהרים עוד היום לא לדרוך על המקום הזה.

פרוקופץ יעקב

די מוטער רחל מיט אירע קינדער

ס׳ איז שוין טוזינטער אין מיליאונין מאל דערצעלט —אין געשריבען געווארען. די שרעקליכע בילדער וואס מענשטן האבן איבער געלעבט. אין דיע צייטן פון דער 2־טער וועלט מלחמה, די שרעקליכע שטימונג וואס האט דעמאלסט געערשט אין אלע טיילן וועלט.

1941 איז שוין פריינקרייך געווען באזוגט פונם פאשיסטישן דייטשלאנד. פוילן איז שוין געווען צוקלאפט פונם בעסטיאלישן פאשיזם. גרויס בריטניה האט שוין געכאפט אויף איר טעריטאריע גרויסע פוגאסנע אין פארניכטונגס באמבעס, פונם דייטשושן לופט פלאט. א גרויסע צאל שיפן הענגלישע זענן שוין געווען דערטרונקן פונם דייטשישן ים פלאט, גרויס בריטניה איז געווען אויף גרויסע צרות. איר גורל א געפערליכער, געראטעוועט האט זי פון אונטערגאנג דער פלוצלומדוגער אנפאל אויף ראטן־פארבאנד.

דער גאנצער דייטשישער קריגס פאטענציאל איז געווארפן געווארן מיט זיין גאנצע קראפט אין חודש יוני אויף רוסלאנד.

רוסלאנד ניט צו געגרייט צו אזא שווערער מלחמה. האט געמוזט יעדן טאג זיך צוריק ציהין מיט גרויסע פארלוסטן. פארלאזן גרויסע שטחים פון אקוראינער ערד. טאג טעקליך האט די סאוועט אינפארם. ביורה געמאלדן די צאל שטעט אין שטעטליך דערפער פארלאזטע נאך שווערע קאמפן. און לאנד האט געערשט א פאניקע. די צעקלאפטע ארמעי לויפט צוריק. די עוואקואציע פארשטארקט זיך, די פאניקע וואקסט. מיליאונען מענשטען שטרענגין זיך אן וואס גיכער צו אנטלופן וואס ווייטער. דער טראנספפארט איז צו שיידיקט. קיין פראדוקטן איז נישטא. נאר שרעק. פאניקע. פארלורינקייט איז דא און א גרויסער דאוע די הוקראינה איז פאר־פלייצט מיט העוואקאוירטע.

אומהארדענונג.

די מעלדונגן פין די פראנטן האבן זיך טאג טעגליך פארערגערט. דער דייטש האט פאר יעדן פרייז אין דער קורצסטער צייט געוואלט באזוגן רוסלאנד. די צעווויל־דעוויטע בעסטיע, בארוישט פון אירע איירופעישע דערפאלגן האט זיך געריסן צו דער וואלגע פון דארט ארום רינגלען מאסקווו מיטן כוח פון אזא בלוצקריג באזוגן רוסלאנד.

יולי 1941 בין איך געווארען מאביליזירט, איך בין אויך געקראכן אין די סטאפיס פון אוקראינע.

בלאנדזענדיק אין מיליטאפאליר געגנט זיכענדיג א פלאץ ווי איבער נעכטיגן ווי זאט אפ העסן זענען מיר אַנגעקומען אין א יידישין קאלכאז. חאטש קיין אידן זענן שוין דארט ניט געווען. אין קאלכאז איז געבליבן נאר אזעלכע וואס האבן ניט געקענט. אנטלויפען די אוקראינער האבען געווארט מיט בלומען אויפן דייטש זיי זענען געווען גליקליך ווא די קאמינסטן האבען געליטן אזא שענדליכע מפלה.

אין דעם קאלחאז האבן מיר באשלאסן א גרופע יידישע אין ניט אידישע חברים צו בלייבן.

פלוצים אַ שריקליך בילד פאר די אויגן נעבן א אידישר שטיב ווי ס׳ וואוינט א האלטיטשקע פרוי פין א יאר 70 מיט 2 העניקליך. די עלטערע 18—17 יאר די קליינע 10 יאר האלט. בא איר געזיכט שטרייכן פון אריין בלוטיגע הוקראינר טאכטער חאטש די באבע אין די מוטער זענען אידישקיס.

לויטן ווייגען האב איך דערקענט אַ אידישקע, זי האט מיר דערציילט אויף אוקראינש אז צוריק מיט א וואך האט אין דער שטיב בא רבקה סעגאל געגעכטיגט אַ פרוי מיט 2 קינדער א אינגעלע איזע האלט 6 יאָר אין אַ מיידאלע שרה 2 יאר האלט, זעער מוטער א שוואנגערע מיטן נאמען „רחל״ א בעסאראבר פון אַ שטעטל טילנשט.

פון דער וועכטערן פון בית הקברות האבן מיר זיך דערוויסט אז די וועכטרן האט מיט איר טראנספורט געבראכט און קאלכאז די פרוי מיט אירע 2 קינדער אלע 3 טויטע. זי האט געזרט יעדע נאכט ווי אירע הינט האבן שהען לאנג געבילט נעבן סטויג היי וואס געפינט זיך אויפן פעלד. רחל מיט אירע קינדער האבן געוואוינט און דעם סטויג היי. דאַ זענען אלע 3 געשטארבן פון אונגר וועד פריער וועד שפייטר.

רבקה סעגאל האט אונז דערציילט אז רחל איז ניט נארמאלע געווען. נאך דעם ווי זי האט אליין געזייען אין רעזינה ווי איר מאן מענדיל 32 יאר אלט מיט איר זיהין זיסע 10 יאר האלט זענען ביידע דערטרונקן געווארען. מיט נאך אינדערטער העווא־קוארטע, די דייטשישע אוירונים האבן צו שאסן אלע בריקן אופן דנסטר.

הנפטרים ז״ל

אייזינשטיין אברהם	דבורה חיה וואלדמן
	מנחם מאניק וואלדמן
שוני בורשטיין	מנחם מנדל וינבוים
אהרן דוד ביידר	יוכבד וינבוים
משה ברלין	מנשה ואלדמן
לייב ברלין	משה דוד ויסמן
בתי ברלין	גיטל בת יהודה
הערש בורמן	וועלוועל וואליך
הערשיל ברויטמן	עטיל וואליך
משה בוטושנסקי	אהרן וריזנסקי
פריידה ברט	שרה וריזנסקי
ישראל באוירסקי	דוד וריזנסקי
חוה בוירסקי	חנה וריזנסקי
רחל גרשגזון	בן שמואל זאניס
זאב גורודנקר	שמואל זאניס
יצחק גולדמן	מלכה זאניס
ברוך גולדנשטיין	ישראל זאניס
עטיל גלייזר	יעקב זאניס
דוד (דאדיל) חזן	משה חיים יוקיליס
ד״ר דורפמן	אליהו יוסילביץ
איטלי הויכמן	חייקה לבונסקי
ישראל הויכמן	וועלוועל לאפידיס

מלכה לוברסקי

יוסף לוברסקי

מנוחה בת שמחה

שמואל סקינובסקי

ישראל פרידנטל

אידיס פלוסק

יצחק צבי פרוקופץ

חנה פריל פרוקופץ

פייגה בת יצחק צבי

שמואל בנימין בן יצחק

בילה בת משולם זיסל

בנם משולם זיסל

טוביה פלוסק

פרומא פלוסק

ברוך פלוסק

חייקה פלוסק

אהרן פלוסק

מאיקע פקירמן

וועלוועל פקירמן

בנימין פרוקופץ

לייב פטרושקין

מריאסי פטרושקין

זלמן פלדמן

מנוחה פלדמן

לוי פרסמן

אידיס בת אריה

יצחק פרסמן

משה פרונדנטל

נחמה פרוקופץ

זושא פיכמן

צבי פלימן

שרה פלימן

אברהם פרסמן

שיינדל פרסמן

לוי פטרושקין

אהרן קייסרמן

חייקה קופמן

טשאקו קודישביץ

חיים קריידלמן

פרויקע קלומוד

איציל שרה ואסתר קיזניר

לייב קולשטיין

רבקה בת שבתאי

חוה בת מאיר

ישראל ברך קישינובסקי

סנדר קיסיליו

רחל קיסיליו

שרה קיסיליו

חיים קיסיליו

חום קסיליו

נחום קסיליו

מלכה קסיליו

סנחס רבין

מלכה רבין

יעקב רפלוביץ

פרידה רוזנבלום

מרדכי רוזנבלום

חנה רבין	יצחק שפושניק
פרידה בת חיים	פייגה שפושניק
פאוויל רפפורט	מאטל שפושניק
יוסף פינקלמן	אלי שפושניק
	שלמה שפושניק
שבתאי שלייזר	יקותיאל שלפיט
מרים בת יעקב	אברהם שינדר

אבינו מלכנו, עשה למען הרוגים על שם קדשך!

יזכור אלהים את נשמות קדושי עירנו

ט ל נ ש ט י ו ה ס ב י ב ה

אנשים ונשים, ילדים וטף שנהרגו, שנשחטו, שנשרפו, שנטבעו, שנקברו חיים ע"י הנאצים ועוזריהם הרשעים כולם קדושים וטהורים

יזכור אלהים את בתי הכנסת, בתי המדרש, ספרי הקודש, חדרי תלמוד תורה שחרבו בימי השואה וקול התורה נדם בהם.
בגן עדן תהא מנוחתם

ארץ אל תכסי דמם ואל יהי מקום לזעקתם השם ינקום דמם ותהא נשמתם צרורה בצרור החיים

א מ ן

לצערנו, לא עלה בידנו, על אף פניותנו הרבות, לרכז את שמות כל קדושנו. גם הפרטים הנוגעים לכל אחד היו ברובם מקוטעים ולוקים בחסר.

סידרנו את השמות לפי סדר אלף־בית ובין אות לאות השארנו מקום, כדי לתת לכל אחד אפשרות לרשום שמות שלא הוגשו לנו, ועל־כן נשמטו.

כמו"כ צר לנו מאד שלא מצאנו אף תמונה של מוסד, של בית כנסת, של בית ספר.

שער ההמשך

י. פלס

בעריל ודאבע גינזבורג ז"ל

עלי להקדיש פרק מיוחד לאנשים שחייב אני להם הרבה בזה שהגעתי למה שהגעתי בהקמת בית ב"ה לשם ולתפארת, ללכת בדרך שהנני הולך ולפעול למען התורה, העם והארץ, במשך 30 שנה ויותר.

בשנת תרצ"ו הגיעו בעריל ודבורה גנזבורג עם שלשת ילדיהם ממוסקבה והתישבו בתל אביב.

עשר שנים לאחר מכן בשנת תש"ו הגיעה קבוצה של 3 בחורים, זלמן לוין, זרשה וילימובסקי וכותב שורות אלו.

הימים ימי ערב פסח, הפנימיה של ישיבת חב"ד בתל-אביב סגורה עקב חופשות בין הזמנים ואנו שלושתנו שהגענו זה עתה שבורים ורצוצים ממה שעבר עלינו במשך חמש שנות המלחמה בסיביר ובמחתרת ביערות, אמנם נמצאים היום ב"ה בארצנו הקדושה, אבל אין מי שישים לב עלינו. ההרגשה היא נוראה, והנה מופיע מלאך גואל בדמות ר' בעריל גנזבורג, מכניס את כולנו לביתו, אוכלים יחד עם בניו מה שהם אוכלים, חתיכת דג מלוח טבול במעט שמן זית וזית ירק אחד בבקר ואותו הדבר חוזר לארוחת ערב.

מטות פשוטות מברזל ומזרוני קש כמו בישיבה עומדות מסודרות ומוכנות ע"י הקירות בחדרי הבית עבור כולנו.

כל ימי חג הפסח אכלנו אצלם, הרגשנו שאנו בביתנו. אשתו דאבע ז"ל היתה מן הנשים הצדקניות שבדורות הקודמים, ניהלה את ביתה בחכמה ובמדת ההסתפקות. עשתה את כל עבודות בית בעצמה ובלי המכונות שישנם היום.

זכורני איך שהיתה מכבסת ושוטפת באמבטיה את הכביסה, אף פעם לא התלוננה על גורלה, קבלה הכל באהבה, האמינה באמונה פשוטה באלוקים, וכאשר הודיעו לה על פטירת בעלה, קיבלה את זאת בשקט נפשי להפליא באמרה „ה' נתן וה' לקח".

בביתם נוכחתי לראות כי מדת ההסתפקות מביאה ברכה לא רק לתושבי עירה קטנה בחוץ לארץ, אלא גם כאן בארצנו הקדושה.

אשרי חלקם.

ת.נ.צ.ב.ה.

י.פ.

מחשבותיו של עולה חדש

יציאתי מערבות סיביר אחרי סבל ותלאות שאי אפשר לתאר אותם והעליה לארצנו הקדושה שכה רבות התגעגעתי אליה, הביאו אותי להתבוננות עמוקה ולהרגשה עילאית שאין בכחי להעלות בכתב על הניר, לא היה חסר לי כלום למרות שלא הבאתי אתי כלום. לבי מתפלץ כמעט משמחה, מאושר אמיתי, טוב לי על הלב וטוב לי על הנשמה. אני דורך על אדמת קודש, אני נושם האוירה דארץ ישראל, מבקר הנני במקומות הקדושים, הכותל המערבי, קבר רחל, מערת המכפלה. האם זו מציאות או חלום ?... פשוט לא האמנתי... קפיצה כזו לצאת מחושך לאור, מגלות לחירות, מארץ הטמאה לארץ הקודש. האם יש עוד משהו עלי אדמות מאושר כמוני ?... והנה נקלעתי לישיבת תו"ת חב"ד אשר בתל אביב להתועדות ב' ניסן. יושבים עד שעה 3 בלילה, מנגנים נגוני שמחה ונגוני מרירות, אומרים לחיים, המשפיע הרב ברוק מדבר וכולם שותקים. כלי לקבלה הייתי כדברי הזהר הקדוש „חולשא דגופא תוקפא דנשמתא". כאשר הגוף נחלש, אור הנשמה מאירה ביותר. נשאר אני ללמוד בישיבה וטועם בפעם הראשונה מעץ החיים, תורת החסידות שהיא פנימיות התורה, כל זה מוסיף ומגביר אצלי ההרגשות והאושר הנ"ל.

לקראת ל"ג בעומר מארגנים נסיעה למירון, וכאשר הגיעה השעה המאושרת שנוסע אני יחד עם אנ"ש לרשב"י „אטו מלתא זוטרתא היא"... לזכות להיות במירון... מי דומה לי... קופץ ורוקד אני יחד עם זושא וילימובסקי כל זמן הנסיעה. והנה הגענו למירון, העליה להר מירון בין רבבות יהודים באמצע הלילה מוסיפה להתבוננות ולהרגשה של קדושה ורוממות הנפש. הנה הנה האהל של רשב"י, אני כבר בפנים בין המון אומרי תהלים, דמעות זולגות מעיני, התפרצות הסכרים, תפלות ובקשות בפי, רבונו של עולם, טאטע טייערער זיסער, רחם על עמך... עד :מתי עוד ?... שוב תהלים ותהלים כל הזמן ובחצר מחוץ לאהל מעגלים מעגלים רוקדים יהודים ושרים, בר יוחאי... באמצע העיגול, יהודי צפתי, מקל בידו רוקד ושר בלי הרף שעות ע"ג שעות.

„כה לחי רבי שמעון בר יוחאי... בפנים מחזה קורע לב, יהודים מכל השכבות, שופכים את ליבם בדמעות שליש לפני אביהם שבשמים ובחוץ שמחה עילאית רוקדים ושרים.

למחרת חוזרים לתל־אביב עם מטען רוחני, מחשבות טהורות והרגשה עילאית, שמחה בלבי ואור בעיני, זכיתי ב״ה להיות גם במירון... רק כאשר עברנו את רחובות ת״א חשכו עיני, רואה אני יהודים יושבים ע״י שלחנות קטנים התופסים את מרבית המדרכה וכמעט שלא נשאר מקום עבור הולכי רגל. האוטובוס נוסע לאט עקב פקקי התנועה, לכן יש לי פנאי להתבונן באנשים היושבים ובמעשיהם. אחדים שותים קפה ואחדים סודה, משוחחים אחד עם השני ועוד יותר שותקים ומסתכלים על האנשים ההולכים ברחוב, רוצים לגרש את השיעמום, או בלשון צברינו להרוג את הזמן ופניהם מעידים כמאה עדים שלא מצליחים. השיעמום שורר בכל, המרירות אוכלת אותם, ומשמחה אמתית הם רחוקים כרחוק מזרח ממערב. אם ככה לשם מה הם יושבים כאן ?... עד שבאתי לידי מסקנא כי אלו „אנשים הבורחים מעצמם, ובעיני נראה המקום הזה כמו רפת״, המילה בית־„קפה״ מורכבת משלוש מלים ו־„רפת״ שלש מלים, בתיבה בית „קפה״ נמצאת אות „פ״ באמצע ובתיבה „רפת״ מופיעה אות „פ״ באמצע. כן, פשוט מאד רפת באמצע העיר תל־אביב. ומתחיל אני לרחם על האנשים היושבים פה ומשוה את המקום הזה להבדיל למירון. שם רוקדים המון יהודים ושרים „אשרינו מה טוב חלקנו״, פניהם קורנים מאשר ומשמחה פנימית. יהודים עם תוכן ומטרה בחיים יודעים מה תפקידם בעולם הזה. ופה יושבים אנשים ממורמרים שהשיעמום אוכל אותם, לא יודעים בשביל מה הם חיים... אינם מרגישים שום טעם בחיים, מחפשים רק איך להרוג את הזמן, יושבים מתוסכלים שעות רבות על כוס קפה או משקה אחר ומסתכלים כל הזמן על השעון, וכמו להכעיס המחוגים זזים להם לאט לאט, כל רגע נראה להם כמו שעה וכל שעה כמו יומים...

י. פלס

באזכרה של יוצאי העירה קפרשטי

לאחר שקיבלתי טלפון מהמורה א. קפרוב מיוצאי העירה הנ"ל, ומבקשני שאבוא לאזכרה המתקיימת ב„בית יהודי בסרביה" ביום פלוני בשעה זו וזו, כדי לומר „קל מלא רחמים" וכו'... הסכמתי להטריח את עצמי, לנסוע לשם ביום ובשעה הקבועה.

בינתיים מודיע לי בן עירתי א. ג. הגר בתל־אביב ,שידידינו מר פ. מיוצאי עירתנו טלנשטי ממתין בביתו וברצונם שגם אני אצטרף אליהם ויחד נסע ל„אזכרה".

והנה בשעה זו וזו אנו מגיעים לבנין של „בית יהודי בסרביה", נכנסים פנימה, ומה אני רואה ?... קהל של 300 איש בערך, כולם יושבים גלויי ראש, רק איש אחד מתרוצץ ממקום למקום באולם וכיפה על ראשו.

על הבימה, 2 נרות דולקים, ויושבים חברי הועד של יוצאי העירה הנ"ל, ביניהם גם י. ק. בנו של רב העירה ותלמיד ישיבת קישינוב לשעבר וגם הם יושבים בגילוי ראש.

שני בני העירתי הנ"ל, שניהם כבר בגיל 70 ומעלה, בראותם את כל זה נבהלו, ברם כדי שלא לחשוד בהם, שהם חו"ח מ„מורדי האור" ולא מהאינטלגנציה המת־קדמת, הורידו מיד את הכובע מעל הראש.

אני מזדעזע וחורק שיניים... איזו השפלה... יהודים בגיל של 80—70 שנה, אין להם הכחות הנפשיים הדרושים לכל יהודי, לעמוד בקומה זקופה, ולהפגין את יהדותם, במיוחד בעת „אזכרה" לקדושים...

לבי מתפלץ בקרבי, היתכן ???... האם עד כדי כך הגעתם, אתם המתפארים שהנכם „ציונים"... שמתביישים עם העבר העשיר של עם ישראל. מתביישים עם הוריכם, הסבות והסבתות...

הנה לפני דו"ח של מנכ"ל הסוכנות היהודית מר להיס, על ממדי הירידה מהארץ... ומה הפלא ? אם גורסים ציונות **ללא** יהדות, אם מתביישים עם העבר, אז מה מקשר את הנוער לארץ ? מדוע שלא יזרקו חול בטנקים, ירצחו, יאנסו, וכו'...

ומה הפלא ?... שאחד מתושבי עירתנו טלנשטי, מהחלוצים הבולטים, יצא בימים אלה את רוסיא ונסע ישר ל... ארצות הברית ולא לארצנו הקדושה...

קיימת בארץ תופעה הצועקת עד לשמים, שלא נראתה כמוה בכל ההסטוריה הארוכה שלנו, אפילו בתקופות של חולשה וירידה, הכוונה לעובדה שבבתי הספר של המדינה היהודית, המכונים „ממלכתיים" — ואשר בהם מתחנכים רוב ילדי ישראל — אין זכר לעם ישראל המקורי הנצחי, בבתי ספר אלה אין הילד מקבל כל מושג מהותי על היותו יהודי, אינו לומד להכיר את הווי־החיים של עמו מדורי־דורות ; וכל עניני העם והארץ אינם מקבלים כל יסוד מבוסס, והכל תלוי על בלימה.

חינוך מסולף ומתנכר זה, הוא הגורם המרכזי לכל האסונות הפוקדים אותנו, הוא־הוא מקור כל המחלות והסיבוכים.

לכן, רחמנות גדולה עליכם, שני יוצאי העירתי הנ"ל בהסירכם את הכובע בעת האזכרה, כדי להיראות שהנכם גם בין המתקדמים... אוי ואבוי להתקדמות כזאת...

ומה אני עשיתי בראותי כל זה ?

הפגנתי והבלטתי את יהדותי, בזה שהתפללתי תפלת מנחה באולם הגדול, לעיני כולם, למרות שהיתה אפשרות להתפלל באחד החדרים הסמוכים לאולם. וברגעים ההם שניתן לי רשות לספר מעל הבימה, את מה שקרה עם שני השוחטים של קפרשטי בפגשי אותם בקוקז בעת המלחמה, נצלתי את הזדמנות זו והקראתי את דברי הרבי זצ"ל מליובאוויטש ב„ליקוטי דיבורים" המתאר בצבעים בהירים ביותר, את חיי תושבי העירות הקטנות, אז לפני יותר מיובל שנים, היו אלו חיי טוהר המושתתות על מדות טובות...

העולם לא נעצר...

כן, בדיוק ככה, את המשפט הקצר הנ"ל שמעתי מפי אישה שומרת תורה ומצוות, סבתא לנכדים, תושבת העיר בני ברק.

העולם לא נעצר... וחזרה על משפט הזה פעמים אחדות, בשיחתה אתי בנוכחות מכירים וידידים.

השיחה התנהלה בהקשר לעריכת חגיגות „בר־מצוה", „בת־מצוה" ו„חתונות" שעולות כבר היום בערך חצי מיליון ל"י ולפי דבריה יש לעשות הכל ולהשתוות עם כולם... „כי העולם לא נעצר"...

היות שמיהרתי אז לסדר דברים דחופים בתל־אביב לא היתה לי האפשרות לענות. והנני להשיב מעל דפי הספר הזה, בתקוה שתשובתי תגיעה גם לתושבת העיר הנ״ל, ולרבות רבות מנשי העיר בני ברק.

תשובתי היא חד משמעית: צדקת **במאה אחוז**, העולם **לא** נעצר״... ומתדרדר עד קצה עומק התהום... ורבים רבים הם אבות משפחות שנקברו בטרם עת, ועוד יותר, הורים שנהרסה בריאותם כי לא עצרו בעוד מועד...

מי עוד כמוך יודעת זאת... הלוא על עצמותך הרגשת זאת... הרי גם את שתית מכוס התרעלה, יחד עם עשרות ואולי מאות מתושבי העיר בני ברק, בנימוק ש„העולם לא נעצר״... ויש לרוץ יחד אתו עד עומקו של התהום ממש... ובטוחני שאז הוא יעצור... אבל רק יחידים יצליחו — ואולי גם יחידים לא — לטפס למעלה ויזהירו לצאצאיהם ולצאצאי צאצאיהם בשבועה ואלה, אל תעיזו לרדוף אחר העולם, כי סכנת חיים תלויה בזה. **עצור! עצור!** יאירו שלטים, כי תהום לפניך...

ולסיום: אשרי מי שאינו מחכה לכרוזים ולשלטים הנ״ל, עוצר בעוד מועד, מתרגל במידת ההסתפקות, המביאה ברכה ואושר אמיתי ללא גבול.

מנהיגים...

האסון הוא שמנהיגי עם ישראל, אינם מדברים עם מנהיגי אומות־העולם **בקצור לענין, ובהחלטויות**... ואותו הדבר מנהיגי היהדות הדתית כלפי יתר חלקי העם שטרם התקרבו לתורה ומצוות.

הגואל הראשון משה רבינו, היה כבד פה, פגה לפרעה **בקצור ובהחלטויות**... „שלח את עמי ויעבדוני״...

והיום מנהיגי העם — שלוטשים עיניהם רק לכסא — מדברים אך ורק סביב לנקודה, מבול של מלים...

מתוכחים על המלה „שטחים״ או „השטחים״...

א״כ מה הפלא שהגאולה מתמהמהת...

י. פ.

עירתי טלנשטי שבבסרביה *

עירתי הקטנה, שברחובותיך הצרות נולדתי וגדלתי;
מאנשיך התמימים והפשוטים רבות למדתי
הרבה הרבה אני חייב לך עירתי
על עצם חיי, ועל התום והיושר שנסכת בי.

רעב וקור וכל מיני פגעים רעים בימי חיי עברתי
ואותך עירתי החביבה, אף פעם לא שכחתי
כי את גרמת, שגופו ונפשי יהיו מחוסנים
ומפני תאוות העולם ויצר הרע יהיו מרוסנים...

נספגת בדמי, במוחי ובלבי
ואת כולך נמצאת בקרבי...
לכן סיביר ומלחמות רבות לא שברו אותי
והנני שולט ב"ה עוד היום ברוחי...

את אמירת תהלים של יאנקיל החרש בשבת בבית הכנסת
לא אשכח אף פעם, כי בדבר הזה עשה אתי הרבה חסד.
ואהרן הכהן, שישב על יד התנור בבית המדרש יום יום,
השריש בי הרבה תמימות וגם חום...

מורי היקר ר' הירש ליב ה' יקום דמו
שהקדיש לי את כל כחו,

---

* (מתוך הספר „אחרי מלחמת יום הכפורים")

העמיד אותי בגיל צעיר על הדרך הנכונה
ומאז המשכתי על דרך זו בדעת ובתבונה...

עירתי היקרה! את, רק את, עזרת לי בע"ה בכל —
על דרך ישרה לצעוד, ולא להסחף בעניני חול!
את רק את, פקחת לי את העינים —
איך להסתכל על העולם אף בגיל ביניים...

בך ראיתי כוונת הבריאה
שלא תהי' לי לחידה.
להסתובב בין בתי הכנסת אהבתי מאד
ולחשוב על עמנו מי היו האבות....

בבית המדרש לשבת אהבתי
ומהבלי העולם הזה תמיד ברחתי.
בקלויז התחתונה, שם היה מקומי,
יום יום התהלים גמרתי, ולא נחר גרוני...

כי לספר זה גם היום נמשכת נפשי
וכפי הנראה זה חיי וגורלי;
ובבית הכנסת הגדול התפללתי בשבתות
וגם הוא נחשב היום בין כל החורבות...

לבי לבי עירתי עליך,
כועס אני מאד על מחריביך
ולא חשוב, אם מצד ימין או מצד שמאל...
כי עיני עיני ירדה מים על חורבן הכל...

מחוץ לעיר לטיל תמיד אהבתי
את כל הבריאה, בלי הרף חקרתי,
לטבע נמשכתי מאז ומתמיד
כדי לדעת מה הוא התפקיד...

של כל יהודי עלי אדמות
שבשביל זה כדאי כ״כ הרבה קרבנות...
מעז ועד היום סוף לא רואים
ומה עוד מחכה לנו — ה׳ ישמור — מכל הגויים...

עירתי עירתי, מה עוד לאנשים אספר ?
שמתגעגע אני אליך, לפחות פעם לבקר,
עוד היום ללכת בכל הרחובות
מוכן אני גם בעינים עצומות...

לבתי הכנסת ובית המדרש ישר אגש
למרות שיד זדים, כל המקומות חרש...
ואשאל אותם למה ? ומדוע ? החריבו אותם כה ?
עד שאפילו „שרעלים לא הולכים בה״...

יעקב פלס

והימים ההם נזכרים...

(פרקים מחיי ישיבת קישינוב — מוקדשים למורי ר' אלתר הי"ד) *

ר' אלתר, או כפי שחבריו לספסל הלמודים כינוהו: אלתר ליפקאנער, הוא שם האומר הרבה למכיריו, ואגב תאור חיי הישיבה אתעכב במיוחד על אישיותו. זכיתי להיות מתלמידיו של ר' אלתר, ואף הכרתיו מביקוריו אצל חותנו ר' אהרן דוד שו"ב מדי שנה בעיר מולדתי טלנשטי. על העירה הזאת ותושביה היה טבוע חותם הפשטות, יהודיה היו אנשים ישרים ותמימי דרך, חיו את חייהם מנותקים מן העולם הגדול ורחוקים מחיי שאון ורעש, ובעיות העולם הגדול לא העסיקו אותם במדה יתירה. החיים היומיומיים התנהלו שם לאיטם, וגלגל המסחר ומו"מ הסתובב לו ללא עודף מרץ ויזמה מרובה. וזכורני שבבואי בפעם הראשונה לקישינוב — כרך גדול וסואן — והתאכסנתי יחד עם חברי לייב אוקשטיין במלון הטלנשטאי (דער טעלענשטער חאן), לא יכולתי לעבור בשופי את הרחוב עקב רעש החשמלית (טראמוויי) כי מיום היוולדי עד גיל בר־מצוה לא יצאתי מתחומה של עיירתי, והתרגלתי רק לחיים שקטים ללא ריצה ובהלה, ואף מונית שהיתה עוברת לפעמים ברחובנו („די שמאלע גאס") היתה מעוררת בנו סקרנות והיינו מסתכלים על „הפלא" המשבש את חיינו הרוגעים.

בניגוד לחיי החולין היו חיי הרוח בעיירתנו די ערים ולפרקים אף גועשים־סוערים, ור' יענקל החרש — יהודי פשוט ותמים כל ששת ימי המעשה — היה „מתחמם" עם אמירת התהלים בבית הכנסת הגדול בשבת אחרי הצהרים, ובלהט היה מגגן את פרקי התהלים: „ואני בתומי אלך" „אל תעזבני ד' ".

ור' אהרון הכהן שהיה מתפרנס מתיקון שקי הקמח במאפייתה של ליבה האופה, היה משכים קום לבית המדרש, ואף בלילות חורף, כשהכל מכוסה מעטה של שלג צח, כבר היה יושב בשעה ארבע לפנות בוקר ליד התנור המוסק ותוך כוונה רבה

---

* (מתוך ספר „ישיבת קישינוב" שנדפס בשנת תש"כ)

וקול גדול השמיע בחלל בית הכנסת את פסוקי התהלים: „אשרי תמימי דרך ההולכים בתורת ד׳", והפסוקים ההם חדרו עמוק לנפשי הצמאה ואף ליוו אותי בדרכי הארוכה עד סיביר הרחוקה, ועד היום רישומם ניכר.

עלי אף להזכיר את מורי הראשון לגמרא — ר׳ הירש לייב הי״ד — מלמד ב„תלמוד תורה" בעיירתי. הוא היה בעל כושר הסברה, היטיב — כפדגוג מומחה — לנתח את הנושא. שיטת הוראתו ודרכי לימודו עומדים לי לעזרה כיום בשמשי כמורה. אל יקופח גם חלקו של רב העיירה ר׳ ברוך צוקרמן שליט״א (כיום רב בקליוולאנד שבארה״ב) שהעניק לי 50 לעי דמי הוצאות הנסיעה לישיבה. כל אלה גרמו לכך שגיליתי למקום תורה (לקישינוב) ולא נעשיתי זבן באחת החנויות בעיירה כהרבה מבני גילי ומעמדי.

*

לישיבת קישינוב הגעתי בקיץ תרצ״ה בעגלה. אמנם אפשר היה להגיע תוך כמה שעות באוטובוס דרך אורהיוב, אולם מחוסר כסף נאלצתי להיטלטל יומיים בעגלתו של ר׳ לייב קאבאק, והדרך בת ה־80 קילומטר היתה רבת קשיים, שני סוסיו עמדו בקושי על רגליהם הרזות וגלגלי העגלה התנודדו לכל עבר, ליד כל הר ירדנו ועלינו ברגל וכך הגענו בנסים למחוז חפצנו. חברי לוי פרסמן — הוותיק — הציג אותי ואת אהרון קאסקוסבקי (הי״ד) לפני המשגיח ר׳ ישראל קרייזלמן והוסיף מתוך הנאה עצמית: הבאתי שני תלמידים חדשים. המשגיח נעץ בנו את עיניו, נרתע והפליט תוך הצטדקות: והיכן אשכיבם? הלא הכל תפוס ומלא עד אפס מקום;! לשמע הדברים נבהלתי וחששתי שאצטרך לחזור כלעומת שבאתי, אולם חברנו לוי לא אמר נואש והוביל אותנו אל ר׳ אלתר ששימש שו״ב בבית השחיטה שממול הישיבה, הוא ראה בצערנו, עודד אותנו („כך היא דרכה של תורה" וכולי) ויעץ לנו לקנות מיטות מתקפלות ולהעמידן בפרוזדור ליד המדרגות המובילות לקומה השניה, כך הווה, ומאחר שטרם קבלנו כלי מיטה, נאלצנו לישון בבגדים ולהתכסות במעילינו וככה עבר עלינו הלילה הראשון בישיבה תוך שינה נדודה וצפיה לבאות.

מאחר שכבר למדתי גמרא בבית נתקבלתי ישר לכיתה ב׳. כמלמד שימש אז בכיתה זאת ר׳ יצחק מטרנסילבניה. הוא היה לן ב„מושב זקנים" הסמוך לישיבה והיה היחיד שהיה לו מפתח המחבר את שני המוסדות הללו. הוא היה בעל קול ערב ובשבת היה מנעים זמירות אתנו. מחמת מחלת־עור שחלה בה הפסיק את לימודיו ור׳ אלתר נקבע כממלא מקומו וכך נהייתי לתלמידו.

נהגנו להסב אצלו לסעודת „מלוה מלכה" כל מוצש״ק, ואם כי מערך השולחנות

לא היה לפי האופנה האחרונה, הרגשנו בכל זאת חמימות ביתית. במיוחד היינו אנחנו הטלנשטאים קרובים לביתו קרבה יתירה בזכות אשתו הרבנית, שהיתה בת עירנו. היין והחלות, הדגים והלפתן שיוו למסיבה „סעודת מצוה", הרב היה משמיע דברי תורה או היה מספר מעשה בצדיק תוך מוסר השכל, ולפעמים, כשדעתו היתה זחוחה עליו, היה משוחח שיחת חולין של ת"ח, וזכורני שפעם הסביר לנו — תוך בדיחות הדעת — מה ראו על כך החסידים לאכול באצבעות ידיהם ולא במזלג? הוא הקשה והוא תירץ: מכיון שאת ידינו הנגו נוטלים ורוחצים ללא ספק עובר לאכילה, בניגוד לשטיפת המזלגות ספק שטפה המשרתת אותם ספק לא שטפה... ואברהם שמואל (כעת שמואלי מזכיר בית הדין ברחובות) היה שר ממנגינות ר' יוסל רוזנבלט כגון „את צמח דוד" וכד', והאוירה היתה מעודנת, מלבבת ומשפחתית. במיוחד התענגנו אנחנו הצעירים, שעזבנו את פינת ביתנו החם והגעגועים היו פוקדים אותנו תכופות. עלי להודות שנהניתי לא רק מדברי התורה, השירה והאוירה, אלא גם מהאכילה לשובע שזכיתי לה במסיבה הזאת, מכיון שתזונת הישיבה היתה דלה ורחוקה מלהשביע. בבוקר היינו מקבלים מנת לחם זעומה, ולא פעם עברנו על מצוות עשה של „ובבוקר תשבעו לחם". במבט פיקח רמז לנו המשגיח שרק שתי פרוסות הן לחם חוקנו ותו לא, ותה ממותק — מאן דכר שמיה, והסתפקנו רק בשתי סוכריות קטנות לשתיית תה. תלמידי ישיבה שהפרוטה היתה מצויה בכיסם קנו להם מכספם תוספת מזון, כגון דג מלוח וחמאה וכד', אולם רובם — ואני בתוכם — מוצאם היה מבתים לא אמידים והרגשנו לא פעם מחסור במזון. לא פעם עמדו לנו במצוקתנו „צידה לדרך" וחבילות שנשלחו מהבית, אף לי היתה צנצנת ריבה שאמי ציידה אותי בה עם נסיעתי לישיבה, ריבה מתוצרת בית. וזאת לדעת שבעיירות היתה כל משפחה רוקחת לה ריבה משוזיפים, תפוחים ואגסים שאדמת בסרביה היתה מבורכת בהם, כל בני הבית היו מתגייסים להוצאת הגרעינים. הפירות, בתוספת כמות גדולה של סוכר, היו מתרקחים־מתבשלים בקלחת גדולה שעמדה על אש פתוחה ובני הבית היו בוחשים — בתורנות — בכף עץ מיוחדת למען לא תקדח הריבה ותדבק לתחתית הכלי. העשן היה מתימר ונכנס לתוך עיניו של הבוחש שהיה מרותק לעבודתו. זאת היתה עבודה קשה וממושכת שדרשה מאמץ רב. במשפחות העניות שימשה הריבה מזון עיקרי למשך כל החורף. אמנות מיוחדת היתה השמירה עליה לבל תחמיץ־תתסיס ותתקלקל, לרוע מזלי הבחנתי שרכושי היקר, — הריבה בצנצנת, התקלקלה והעלתה עובש. ניסיתי להציל את המצב ע"י הורדת העובש אולם למחרת — שוב חזר חלילה, והייתי נאלץ לצערי לותר על מזון יקר זה.

בקיץ היו הרוכלים על דוכניהם מציעים לבני הישיבה דובדבנים ופרי עץ בזול. אולם הכסף מאין יוקח? והפרוטות המעטות שנתנו לי בבית היו קדושות ליין לקידוש (הישיבה לא סיפקה מצרך זה) כי כל תלמיד היה תורם 1 לעי לרכישת יין לקידוש וכל אחד מהמשתתפים ב„מבצע" זה היה זכאי ללגום לגימה, ואוי לו לזה שלגם לגימה גדולה ויתירה מדי. נוסף לכך היינו משלמים שכר עבודה לזקנה מ„מושב הזקנים" שלידינו בעד תיקון הגרביים, 16 זוגות בעד 1 לע"י, שכר קבוע בדיוק!

לארוחת הצהרים בישלו עפ"י רוב מרק־שעועית וזכורני שפעם הזדמן אלינו ר' משה'לה קליגמן ע"ה לארוחת צהרים והמשגיח רצה לשכנעו שבמרק של ממש קא עסקינן ולא במים גרידא, ותחב את התרוד הגדול לתוך הסיר והעלה לעיניו... מספר שעועיות שבשלו ברוב גדול של קליפות, ופניו המסכנים חפו.

תכופות היה האופה מפסיק לספק לנו לחם עקב החובות שהיו חבים לו, והגזבר ר' שמעון צחובול הי"ד היה מתרוצץ בין הנדיבים ומטכס עצה איך לצאת מן המיצר, ואותנו היו בינתיים מפטמים ימים שלמים ב„מאַמאַליגה", זה המאכל הלאומי הבסרבאי. כך שתלמידי הישיבה לא סבלו מעודף אוכל... ובמיוחד לא זכו לראות מאכלים טובים ומעדנים, וטבעית היתה ה„תקלה" שארעה לנו בביתו של ר' משה'לה דיין הינשפרג ע"ה, ומעשה שהיה כך היה: רבנו ז"ל השיא את בתו הצעירה טריינה'לה (הי"ד) עם מרדכי טברסקי (הי"ד, בנו של הרבי מאזרניץ). החתונה התקיימה ברוב פאר באולמי הישיבה ביום ד'. י"ט שבט תרצ"ט, ואנחנו הטלנשטאיים נשארנו לשמור על הבית וגלינו שם „אוצר בלום": עוגות, מעדנים ומעשה מאפה ודברי מתיקה לרוב. התנפלנו על „המציאה" כחגבים ולא השארנו אף כזית, כקינוח סעודה שמשו לנו הסיגריות שבבית, ולמרות שלא היינו מעשנים עד כה לא משה ידינו מהן עד שהרקנו את כל הקופסא וכל זה תוך הרחבת הדעת ורוח טובה, והשתדלנו לא לעבור על הלאו של „לא תותירו ממנו עד בוקר". בין היתר גלינו עתון אמריקאי באידיש ובו מאמר מחברו של ר' אלתר לספסל הלימודים בישיבה ובו הוא מתאר את ר' אלתר העורך תיקון חצות ולאור נר דלוק ומבליח היה רושם את תמצית חידושי התורה מיום העבר. המחבר כתב עליו בהערצה רבה ואף אנחנו התרשמנו מהמאמר. חששנו מנזיפה, אולם רבנו ר' משה'לה דיין עבר על הענין בשתיקה מוחלטת. נראה שאף הוא הבין שהיינו צריכים להיות טפשים מטופשים לו היינו מסתפקים רק בשמירה גרידא בליל הלולא זה, וייתכן שבסעודה זאת לא זכינו במקרה, אלא היתה מתוכננת כשכר שמירה ופיצוי בעד אי השתתפותנו בחתונה...

הארכתי לספר כל זה למען לא תחשדו בתלמיד ישיבה שהיה להוט אחר אכילה וזלזול והסיח את הדעת במסיבת „מלוה מלכה" מדברי תורה, אלא למען דעת שהיה רעב ממש ולכן יש לדונו לכף זכות כי ה„הכרח לא יגונה". ומדי דברי במורי ר' אלתר זכור אזכרנו עוד שפעם בעמדי בבוקר ליד חלון בית הכנסת בישיבה הוא בא לפתע בריצה ושאלני אם כבר אמרתי ברכות השחר וכשעניתי בחיוב הוא פנה לאחרים באותה השאלה, אח"כ נודע לנו, שהיה ספק בידו אם אמר באותו בוקר ברכות השחר ורצה לצאת ידי חובה בשמיעת הברכות מפי אחר, וכשלא הצליח היה מודאג ואם לדון לפי קווי פניו הרציניים אפשר היה לחשוש שקרה לו אסון...

מידת התמדתו בלימוד התורה היתה עצומה, וזכורני שפעם עברתי לפנות בוקר על יד דירתו (חזרתי עם עגלה עמוסה חיטה שמורה משעת קצירה למצות) ובשעות המוקדמות כבר ישב לו ליד החלון הפתוח ועסק בתורה, ואף כשביקר בטלנשטי אצל חותנו קבע לו עתים לתורה מדי יום ביומו בקלויז התחתון. ומהיכן עמדתי על כך? אלא זאת לדעת שכמעט כל בתי הכנסת של עיירתנו היו מרוכזים במקום אחד והם: בית הכנסת הגדול, ולידו בית התפילה של חסידי חב"ד, ואף ה„טאַלנער קלויז" ובית הכנסת התחתון (די אונטערשטע קלויז) היו סמוכים להם (רק בית התפילה של חסידי סאדאגורה נמצא ברחוב אחר, מול ביתו של הרב שליט"א), ובארות העיר היו מצויות ליד בתי הכנסת הללו, ומאחר שלא היו ברזים בבתים היו שואבי המים ממציאים מים לבתי העשירים תמורת תשלום ומתפרנסים על כך, ובני משפחות העניים היו הולכים בעצמם לשאוב את המים, ובלכתי פעם עם דלי המים ששאבתי מהבאר שליד הקלויז התחתון קלטה אזני קול ערב של ניגון גמרא הבוקע משם. היה זה קולו של ר' אלתר. נצמדתי לקיר והמנגינה משכה אותי בכוח טמיר ועוררה בלבי געגועים חזקים המפעפעים בי עד היום...

נוסף להתמדתו ושקדנותו היה גם עמקן בלימודו, ושח לי פעם מורי ורבי ר' דוד צימרינג שליט"א (כעת בבני ברק ובשעתו היה משתתף יחד אתו בשעור גמרא קבוע שלימד ר' משה'לה דיין ע"ה בבית המדרש הגבוה), שהיה ר' אלתר מרבה לשאול, להתוכח ולהתפלפל בעת הלימוד ושאלותיו־הערותיו היו קולעות לענין ותורמות הרבה להעמקת הסוגיא.

ומהמלמד —לסדר הלימוד בישיבה:

בכתה הגבוהה היינו מתחילים ב„שער התערובות". לימוד ההלכה וה„יורה דעה" היה אהוב עלי. במיוחד נהניתי מהלימוד אחרי שעברתי לפני זה על המקורות והראשונים, ורק אז הבנתי אל נכון את האחרונים — הש"ך הט"ז והפרי־מגדים. —

ומסקנת ההלכה הופיעה כ„חיה" לעיני. ר' בן ציון שיינברג הי"ד היה מגיד את השעור, אולם מפאת חולשתו לא היה מאריך בהסבר הקטעים שב„פרי מגדים" („עיין — וי"ל"...) והיינו נעזרים ב„משמרת שלום". תכנית הלימודים היתה גדושה ופעם נסיתי ללמוד כמה לילות רצופים מחצות לילה עד אור הבוקר לאור מנורה דולקת אולם חשתי כאבי ראש וסחרחורת והפסקתי את דרך הלימוד הזאת, ואף על פי כן נבהל אבי ז"ל למראה פני בחזרי הביתה, כי הייתי רזה וחור — עור ועצמות.

*

באותו הפרק התחלנו אנחנו — בוגרי הישיבה — לתת את הדעת על „תכלית" ועתידנו, ועל מקורות פרנסתנו עם צאתנו מהישיבה. מקובל היה שאפשר למצוא מקום כשו"ב בעיירה או כפר — ולא כרב — אולם השוחטים בקישינוב סרבו ללמדנו את מלאכת השחיטה, והתהלכה שמועה שבישיבת יאסי מאפשרים לימוד האומנות הזאת. אי לזאת החלטנו לשלוח את חברנו אהרון קאסאקובסקי בחשאי למען יעמוד על אמיתת הדברים ודיוקם. כדי להעלים את הדבר מהמשגיח, קמנו — אהרן קאסאקובסקי ואני, כמלוהו עד הרכבת, — בהשכמה התגנבנו מבנין הישיבה ואף אחד לא הרגיש בכך והלכנו ברגל לאורך רחוב ניקולייעווסקי עד תחנת הרכבת. היה זה בוקר חרפי והחשמלית עדיין לא פעלה בשעה מוקדמת זאת והדרך ארוכה ארוכה ובהגיענו סוף סוף נודע לנו שהרכבת כבר יצאה, מאוכזבים חזרנו לישיבה ולמחרת הקדמנו את צאתנו והגענו במועד הנכון, אחרי יומיים חזר אהרון ותשובה שלילית בפיו והחלטנו להישאר במקום ולהמשיך בלמודים עד גמירא. אגב: כשסיפרתי אחרי זמן מה למשגיח על נסיעת־הגישוש ליאסי, כמעט שלא האמין לי והתפלא מאוד על כך שלא הרגיש במשך יומיים בהיעדרו של תלמיד. ואמנם היודע באיזה מידה היה ר' ישראל קרייזלמן מסור לכל תלמיד ותלמיד בישיבה וילווהו באופן מתמיד — תוך דאגה — בכל שבילי הישיבה — ישתומם אף הוא על הדבר!

בשנה האחרונה ללימודנו — שנת ת"ש, והאחרונה לקיום הישיבה, הגיעה השעה הגדולה, ואחרי מבחן ממושך ע"י מורנו ר' משה'לה דיין ע"ה הסמכנו על ידו כמורי הוראה בישראל. את נוסח ההוראה (הורמנא) הוא כתב בכתב ידו, ואנחנו — אהרון קסקובסקי הי"ד, בריל פלימן ואנכי — שמחנו על כך. ונזכרתי שלפני 5 שנים, כשהוסמך על ידו אליה' פרוכטר (כעת מנהל בנק הפוהמ"ז בירושלים), קינאנו בו. אולם כשקיבל תעודת רבנות מודפסת היו שרינגו שלתעודה בדפוס אין אותו ערך אשר לתעודה הכתובה ממש בכתב ידו, והפעם זכינו אנחנו להורמנא בכתב,

אטו מלתא זוטרתא! מהרנו לתרגמה לרומנית. התעודה „חיממה" ועודדה אותנו ושמרנו עליה בקפדנות יתירה. כשפרצה מלחמת גרמניה רוסיה וברחתי לרוסיה השארתיה בבית, ומי יודע מה עלה בגורלה? אולי היא עדיין תקועה באיזה פינה נדחת אי־שם.

בקיץ אותה שנה (ת״ש) ביקרתי בקישינוב, סרתי לחצר הישיבה, נמשכתי למקור נשמתי... קול התורה נדם, בבנין נעשו תיקונים ושפוצים, התבוננתי בכל פינה ופינה, הנה העצים בקצה החצר שבצלם למדתי בעת שהחום בפנים הבנין היה מחניק, מן הצד היתה קיימת עדיין הגינה שהמשגיח טיפל בה במרץ רב, הנה פרוזדור הכניסה שבו נטלו ידיים עובר לארוחות, הרמתי את ראשי והסתכלתי לחדרי השינה בקומה השניה שחלונותיהם פונים לחצר, והתחלתי לצעוד בפיק ברכיים על המדרגות המובילות לתוך הבנין, הגעתי למקום שם ישנתי בלילה הראשון בישיבה (על מיטה מתקפלת) ולא עצרתי כוח להמשיך, עמדתי כמרותק למקומי ולא ידעתי את נפשי מכאב. השקט המוזר העיק עלי והפחידני, והרהרתי: מה עומדים לעשות כאן? למה הופכים את המקום הקדוש הזה? לבית חרושת? לבית סוהר? בצעדים מהירים עזבתי את החצר, המשכתי ללכת עד קצה רחוב פופובסקי, ובפנת הרחוב הפניתי את ראשי על מנת להסתכל בפעם האחרונה על הישיבה שבמשך שמונים שנות קיומה — תר״כ־ת״ש — שמשה מגדל אור ומצבר רוחני ליהדות בסרביה ודרום רוסיה והיום שועלים מתהלכים בה, עוד מבט רווי געגועים... ובלב דואב ורגליים כושלות נפרדתי מהבנין. ונדמה לי שהרגעים הללו בהם עמדו רגלי — כאחרון תלמידי הישיבה — על הריסות חורבנה הרוחני הם הם שדוחפים־מדרבנים אותי כיום לעשות, לפעול ולהפעיל להנצחתה, וזה שנתיים שנתגלגלה זכות על ידי והנני עוסק תוך עבודה מאומצת ורבת ברכה ב״ה להקמת מצבת זכרון למוסד כביר וקדוש זה, והנני מקוה שכל אלו שהם קשורים עם זכר הישיבה יטו שכם להגדיל ולהאדיר את המפעל הגדול הזה, והיה זה שכרנו.

א. ב. ידור

פולס נתיבות *

בין העולים לארץ־ישראל באניית המעפילים „ברכה פולד", הגיע לחופי תל־אביב, מאחד ממחנות־העקורים באיטליה, גם אברך גבה קומה ושחום פנים, שפרט לעיניו השחורות־היוקדות ולרוחו הסוערת — לא הביא עמו לארצו החדשה שום רכוש אחר. שבועות אחדים עבר האברך על פני הארץ לאורכה ולרוחבה ותר אותה, כאדם הלומד פרק קשה בהלכות־החיים. וראה זה פלא: לכל מקום שאברך זה הלך, צעדה אחריו קבוצה של אברכים, שבאו יחד עמו באניית המעפילים, והם אומרים לו: „באשר תלך — נלך, ובמקום שתיקלט — ניקלט..." ולא עברו אלא שבועות מעטים בלבד ושמו של האברך, גבה הקומה ושחום הפנים, שדיבר ביידיש עסיסית, בעלת ניב בסרבאי מתנגן, נתפרסם כ„ראש קבוצת החלוצים שהגיעו באניה ברכה פולד". כך כתבו עליו עתונאים, שתיארוהו איך הוא עובר ברחוב וקבוצת „אנשיו" עמו, וכך כינוהו עסקני המפלגות השונות, שניסו לקרבו אליהם.

באיטליה במחנה העקרים לשם הגיע מבסרביה בימי מלחמת העולם, מצא לו „פטיש העסקנות" שלו — שבו ניחון כנראה מלידה „סדן" נרחב. שם היה מעין „ריש גלותא" — ראש־הקהל של קהל יהודים מבוהל ומבולבל, שברוחו השקטה הרגיע אותם והכניס אותם לחיים קהילתיים מסודרים ומתוכננים. ילדי המחנות שהתרוצצו ללא תורה וללא דרך־ארץ — מצאו עד מהרה את תקנתם ב„תלמוד תורה", שהוא ייסד וכלכל, ויהודים רעבים שסכנת גוויעה ברעב איימה עליהם — יכלו מעתה לקבל ארוחת־חגם במטבח הציבורי הכשר, שנוסד על ידו. וכך, מבלי משים, הפך להיות ה„מנהיג" של הפעילים במחנות, ואלה שבאו באניה יחד עמו, או שהכירוהו משם — רצו שהוא ינהיגם גם כאן, בעלותם לארץ־ישראל.

אולם, בארץ צמצם ה„ריש גלותא" מאיטליה את כל פעולתו הציבורית. הוא

---

*) פורסם בשבועון „פנים אל פנים" מיום כ"ח באייר תשי"ט.

מיהר להכיר את הארץ ואת תנאיה הציבוריים והוא גמר אומר: „זה לא בשבילי". כי כדי לנהל כאן עבודה ציבורית, הרי יש הכרח להצטרף לאיזה גוף מפלגתי, והוא סלד מרעיון זה תכלית סלידה. „הכל רק לא מפלגתיות, כי זהו סם המרעיל את חיינו" — הוא אומר ומושך ידו מן ה„רעל" הזה.

אבל, הרי פטור בלי כלום אי־אפשר. שכן מי שבכל נימי נפשו הוא עסקן־ציבורי, היחדול לפתע להיות כזה? לכן צמצם עצמו לפינת־עשייה אחת ובה השקיע את כל כשרונו ומרצו — הוא החל להניח יסודות לישיבות במקום שאחרים לא עשו זאת. וכדי שיוכל לבצע את אשר תכנן לו בשטח זה צירף לו שלשה דברים — א) את הרבי מליובאביטש שליט"א, שבו הוא קשור עוד מימי צעירותו; ב) את תלמידי הישיבה הגדולה, של הרב צירלסאהן הי"ד, בקישינוב — בה למד עד פרוץ מלחמת העולם השניה; ג) את מרצו הכביר וגישתו הנבונה לעניני הכלל.

מאז עברו כבר יותר מעשר שנים והוא לא רק שאינו מצטער על שבחר לו בדרך זו, אלא מאושר הנו בכך. ואם תחפש פעם יהודי שעלה לארץ ישראל לאחר השואה והוא באמת מאושר, במלוא המובן של מושג זה, אליו פנה!

שלא על מנת לקבל פרס

נדמה, כי כבר הגיעה השעה לגלות גם את שמו. ובכן, שמו כיום ר' יעקב פלס. בעבר היה נקרא: ר' יעקב פלאסק מטלנשטי, זה היה לפני ש„עיבר" את שמו.

רכוש, אין לו גם כיום יותר מאשר היה לו ביום עלותו ארצה. אלא, שבינתיים גם הצמיח זקן שחור ונאה, שגם הוא יכול לעזור קצת במשימה הגדולה של הקמת ישיבות חדשות וכלכלתן.

„ראשונה לברכה" היתה הישיבה שנוסדה בראשון־לציון. יחד עם חבריו הרב שלמה קופצ'יק, והרב מנחם מלוב שאתם נפגש בישיבת „תומכי תמימים" תל אביב ועל ידם תוכנן היסוד לישיבה זו, שבראשה התייצב אחד ה„אריות" שבחברות חב"ד בארץ־ישראל — הלא הוא הגאון ר' שאול ברוק.

התחלתה היתה, כמובן, עם מספר קטן של תלמידים ובצריף רעוע, ששימש פעם כבית־תפילה של החב"דניקים בראשון־לציון. אבל, לנגד עיניו של ר' יעקב פלס, כבר הצטייר אז בניין גדול, רב חדרים וקומות. כאשר גילה ר' יעקב את פרטי תוכניתו מליבא לפומא, היו שלעגו לו, פשוט גיחכו למראהו של „האברך התמים" המקרה בשמים עליותיו, והיו שניסו אפילו להסביר לו „שלא יהיה שוטה" כי דבר כזה לא יקום. ברם, הוא לא נרתע מפני הספקנים ולא בוש מפני המלעיגים — פרוטה

לפרוטה צירף וכעבור שנים אחדות פיאר את ראשון־לציון בניין נאה ורחב־מידות, בדיוק כפי שר׳ יעקב ראה בחלומו...

נכון, שלא ביום אחד נעשתה המלאכה ולא בקלות נעשתה. הרבה קילומטרים עבר ר׳ יעקב ברגליו הזריזות כדי להגיע למה שהגיע. ושני יסודות קבע לעצמו, כאשר החל במלאכה זו: א) כל העבודה תיעשה שלא על מנת לקבל פרס. ב) כל הכספים הדרושים לבניין הישיבה, יגוייסו בארץ־ישראל דוקא. והוא אמר ועשה: את פרנסתו משך מהוראה בת״ת סיני בתל־אביב, כאן הוכיח את כשרונו כמחנך נעים הליכות, היודע להלך עם תלמידיו ולהצעידם בדרך התורה והמידות; ואת התרומות גייס על ידי ביקורים מתמידים מבית־כנסת לבית־כנסת, בבתי־הכנסת הרבים, שתל־אביב נתברכה בהם.

מדי שבת בשבת, היו מתפלליו של בית כנסת אחר עדים להופעתו של אותו אברך שחור־זקן, שהופיע בבית־הכנסת שלהם וביקש את רשות הגבאים לעורר את ציבור המתפללים לתרום למען בניין הישיבה בראשון לציון. כאשר רשות זו ניתנה לו, עלה האברך לבמה ותיאר בהתלהבות את דבר בניינה של הישיבה ו„עם אלוקי אברהם״ תרם בעין יפה וכמובן שהתרומות כולן היו קודש אך ורק למטרה שלמענה נתרמו. לא חסרו גם מקרים בהם סרבו גבאים להרשות לו לנאום, או שאחד המתפללים פגע בו וטען: „די לנו בשנוררים״. אבל, דברים אלו לא החלישו את ר׳ יעקב ואפילו לא דרבנוהו כי יגלה, שכל מה שהוא עושה זה רק מתוך התנדבות ושלא על מנת לקבל פרס איזה שהוא.

בעת ובעונה אחת הצליח גם לרכז את תלמידיה לשעבר של ישיבת קישינוב הגדולה, שעשרות מהם נמצאים בישראל ותופסים בה עמדות נכבדות, ו„אירגון תלמידי ישיבת קישינוב״ לקח על עצמו את המשימה להשלים את הבניין, כזכר לישיבתם שחרבה בבירת בסרביה.

ר׳ יעקב מדרים

שבע שנים תמימות עסק ר׳ יעקב פלס בבניינה, שכלולה וכלכלתה של ישיבת ראשון־לציון — משנת השמיטה תשי״ב עד שנת השמיטה תשי״ט — עד שהחלה לזרום לפני כחצי שנה העליה הגדולה מרומניה והרבה מן העולים נקלטו בעיר החדשה „קרית גת״, 50 קילומטר דרומית מראשון־לציון.

עולים אלה וקריית העולים החדשה, משכו את לבו של ר׳ יעקב פלס. העבודה למען ישיבת ראשון־לציון שוב לא נראתה „די חלוצית״ בעיניו, הוא חיפש לו

שדה־פעולה חדש. את הישיבה בראשון־לציון מסר לידיהם הנאמנות של מנהליה ואילו הוא עצמו הלך ל„קרית גת".

באחד מחודשי החורף השתא, הגיע מתל־אביב לקרית גת גם ר' יעקב פלס והחל מהלך בין בתיהם של עולי רומניה, שהגיעו זה מקרוב לישראל. הוא קרא את העולים להתאסף לתפילת מנחה בבית הכנסת המקומי והודיע שלאחר התפילה ידרוש ברבים. העולים הביטו על האברך שחור־הזקן הגדול בתמהון ובמקצת חשד. „שמא רוצה כבודו להתמנות אצלנו כשוחט? ידע שיש לנו שוחט משלנו" — אמר לו אחד העולים. הוא הרגיעו: „חלילה, אין בדעתי להיות לא שוחט ולא רב". עולה אחר, שכבר הספיק להבחין שיותר מכל דבר באים לפני העולים בהצעות מפלגתיות שונות, שאל: „האם בשביל איזו מפלגה ברצונו לדרוש?" ר' יעקב התחייך במלוא הפה ואמר: „וכי מה זה עלה על דעתך? אני אנאם בשביל מפלגות?" הסקרנות גברה ובין מנחה למעריב היה בית הכנסת, בשכון הרכבת בקריית גת, מלא מפה אל פה.

כאן שמעו העולים מפי ר' יעקב דברים כדרבונות על „חינוך הילדים ועתידים" ואף המסקנא לא איחרה לבוא: „ישיבה צריכים לייסד פה במקום הזה! יש מביניכם יהודים תלמידי חכמים? התחילו ללמד את הילדים ממחר בבוקר! פרנסה? אני אשלם את שכר המלמדים" וכדי לשכנע את השומעים, כי לא הבטחות־סרק בפיו מיהר ר' יעקב לשלוף 500 ל"י מכיסו, הניחם על השולחן והכריז: „הרי בשביל שני מלמדים משכורת לחודש אחד, למפרע אני מוכן לשלם את שכר המורים!" (ומודה ר' יעקב, כי בשעה שהבטיח מה שהבטיח לא היו בידיו שום הבטחות מהיכן יקח את התקציב לכלכלת הישיבה. „אבל ידעתי שיהיה לי" ובינתיים אפילו את ה־500 ל"י שהניח על השולחן היו בידיו רק כגמ"ח לכמה ימים, שהצליח „לחטוף" מאחד מידידיו בתל־אביב).

עוד באותו ערב נוסדה בשעה טובה ומוצלחת „ישיבת קרית גת", וכעבור ימים אחדים רתם ר' יעקב בעולה של ישיבה זו את ה„אירגון של תלמידי ישיבת קישינוב" ואת המנהלים של הישיבה הליובאביטשית בלוד — ואם יאמר לכם ר' יעקב פלס, כי בעוד תקופה קצרה יתנוסס בקרית גת בניין לתפארה וישיבת „קרית גת" תשכון בו ובה תלמידים לעשרות מכל הסביבה — האמינו לו!

י. נ.

שלא שם חלקנו כהם

לפני שנים דיברתי עם חילוניים בני הקיבוץ, וכאשר הוכחתי להם את ההבדל בין עובד השם ללא עבדו, במעוט החטא והפשע בין הנמצאים באהלי תורה, התריסו

ואמרו, כי לא התורה והדת שומרות על האדם מפני החטא אלא המסגרת החברתית, הנבדלת מהחברה כולה. כהוכחה על כך הצביעו על הקיבוצים שגם הם מסגרת סגורה היא ואין בני הנוער בה שקועים בחטא.

מאז עברו הרבה מים בים, ואף מסגרתם של בני הקיבוצים נפרצה ונחשפה לגלי הניוון של החברה החילונית כולה. בתוספת לגליון ערב שבת האחרון של הארץ כותב אבי וולנטין מחקר על השימוש בסמים בקיבוץ. והתוצאות הנגרמות על ידו אף בתחומי המוסר החברתי. בני הקיבוצים החוזרים מהצבא מתקשים לראות ברפת את האתגר שראו בה טרם לכתם לצבא. הם מרגישים ריקנות וחוסר ענין. הם מאמצים לעצמם את הפילוסופיה מבית מדרשה של אוניברסיטת בראקלי, בתקופת המחאה על מלחמת וויטנאם, רוצים אף הם לערער על כל המוסכמות, וכאן השתלב עישון החשיש כחלק בלתי נפרד, של חשיבה חדשה זו. הסופר מספר על מסיבה של חשיש שלא במחתרת, ואף מזכירי הקיבוצים שהכחישו פעם הימצאם של מעשני סמים בקיבוץ מודים כעת, שהסטיה החברתית הזאת הגיעה גם אליהם. התנועה הקיבוצית שטמנה עד הנה ראשה כבת היענה מנסה להתמודד עם הבעיה באמצעות „וועדת הסמים". הפסיכולוג דוד גרין המטפל בקיבוציניקים אומר שכמעט ואינו קיים קיבוץ בישראל, שהתופעה אינה קיימת בו בסדר גודל זה או אחר.

מקור אחר סיפר שנציגי הדור הצעיר הפכו במקום אחד את בית הקברות לשטח צומח עלי מריחואנה לעישון.

בד בבד עם העישון, מוסר אבי וולנטין, נאלצים אלה שלא עברו לשיטת הייצור העצמי לפנות לצנורות השיווק המקובלים של העולם התחתון. הצורך במזומנים כופה דרכי התנהגות דומות למקובל על חבורות המשתמשות בסם בעיר, והן: משתמשות גם בפשע להשגת הסם. לקיבוץ נתווספה בעייה של עבירות רכוש בתוך הקיבוצים, המבוצעות בידי בני נוער, וצעירים ערב הגיוס. בקיבוץ אחד במרכז הארץ נפרץ הסופרמארקט. בשני נגנבו חפצים אישיים בחדרים. בשלישי נודע על שיתוף פעולה בין בת משק עם עבריינים מהעיר הקרובה. בקיבוץ אחר התמסרו עצמן שתי בנות לחיילי או"ם כדי להשיג סמים.

אבי וולנטין אומר, כי הבעיה נפוצה גם בין חבורות הנוער בבתי הספר האיזוריים של הקיבוצים. הקיבוצים מתלבטים כיצד לסלק נגע זה מקרבם. הם בוחרים לטפל בעצמם בבעיה ולא למסור אותה למשטרה. אך קיבוץ אחד בצפון, שפחד שמא הסם ישפיע על העומדים בגבולות להקהות ערנותם, פנו גם למשטרה. מר גרין מספר על הסיבות והגורמים שהביאו לידי מצב זה, והוא אינו אופטימי ביחס לתוצאות המגע, שנוקטים הקיבוצים.

אכן כעת אנו רואים כי לא המפגרת, אלא התורה והוראה מגינים על בני הנוער מהחטא. בקיבוצים הדתיים, ובעיקר בישיבות ובאולפנות הדתיים אין זכר לסמים, ואין הבעיה קיימת כלל וכלל. אולם הקיבוץ החילוני נפל ונכשל אף הוא בשטח זה, והניוון אוכל שורותיו כמו את שורות בני הנוער בעיר.

רחל פלם:

ועתה קורא היקר לאחר שקראת את הספר תהיה כן עם עצמך.

עצור! התבונן חשוב והסבר לזולתך — מה טוב יותר לפרט, למשפחה ולעם כולו:

ערכי חיים, המושתתים על אדני נצח, הנותנים בטחון רוחני ופיזי מן הינקות לארך כל החיים עד לרגע האחרון ממש. אף אם הצד הגשמי אינו מפותח כ״כ ואפילו לוקה מאד בחסר, כמו שהיה בעירתנו טלנשטי ובעירות רבות אחרות; וסבלו בהן מרעב קור ומעבודה קשה. אך האמונה הבלתי מעורערת והבטחון בבורא עולם נתנו, למרות כל הקשיים, טעם, ספוק והנאה רבה מן החיים.

או — ערכי חיים המושתתים על אדנים נשברים הנהרסים ומתחלפים עם דור יוצריהם. ערכים נסיוניים המתחדשים חדשות לבקרים, אינם עומדים במציאות הזמן ואינם עונים על דרישות הדור הבא אשר נאלץ לעמוד שוב על פרשת דרכים ולחפש את ושועתו. במר לו — כל דרך, אף הקלוקלת והמזיקה ביותר, תישר בעיניו וההנאה מן החיים מדומה ונגוזה.

רגילים אנו לשמוע לא פעם כי גם לדתיים חסרונות, נכון הדבר! גם הדתיים אינם אלא ילודי אנוש אשר גם להם יצרים מפתים, שלא פעם קשה לעמוד בהם, אך יש הבדל מהותי בין חטאים הנעשים בחוג הדתי לבין חטאים הנעשים בחוג השני הגובלים ברצח, שוד עשון סמים ועוד...

גם אם הראשונים נכשלו פעם או פעמיים הם חוזרים מהר למוטב כי יראת החטא בכל זאת טבועה עמוק בלבם באשר מורא שמים עליהם. לא כן אצל האחרונים, אין כל מורא בליבם ולכן כאשר נתקו כל רסן מה יעצור בעדם? כל אמצעי יקדש את מטרתם! העיקר להגיע אל המטרה.

המטרה הנכספת היא בריחה מן המציאות שאינה מספקת את מאויהם, הם מסוגלים לכל מעשה פשע, שוד, גנבה, הרג ורצח אנשים זקנים בודדים וגלמודים, העיקר להשיג סכומי עתק על מנת לרכוש חשיש, מריחואנה וכל סם באיזו צורה שהיא הנותן להם לפרט האינדיבידואלי הנאה רגעית חולפת ומסוכנת ביותר.

דרך זו הרת אסון לפרט הבודד ולאומה כולה...

לא טוב כי בנינו יסבלו חו"ח ממחסור — אך עוד יותר לא טוב כי יסבלו משפע אשר מביא לדרך השניה, בבחינת „וישמן ישורון ויבעט" !

נסיון הדורות של עמנו הוכיח כי ישנה אך ורק תרופה אחת ויחידה והיא החנוך מינקות לתורה ולמצוותה.

לאחר נסיונות נפל כה רבות אין צורך להמשיך בחפושי דרכי העמים שתוצאותיהם הוכיחו עצמן כמסכנות את צפור נפשנו ועצם קיומנו.

הדרך הבדוקה והמנוסה, זה אלפי שנים, היא דרך התורה הקדושה. היא הוכיחה לנו דורות על דורות כי כל הדבק בה הולך ונבנה. הוא בונה את ביתו על אדנים יציבים ובנינו בנין עדי עד. והעם המושתת על בנינים כאלו חי וקים לעד...

איגרת ממורה למורה

מחנך יקר, אנא ! **לטובתך,** לטובת **משפחתך** ולטובת **עם ישראל כולו,** קרא בעיון ומסור נא גם לאחרים לקריאה.

ב״ה

ב ק ש ה

אחים ואחיות !

יקבלו **כל** ילדי ישראל

חינוך לתורה ומצוות

המזינים ומרוממים את הנפש בימי מלחמה כבימי שלום,

נותנים ומחדירים עוז, בטחון ואמונה

בעתיד עמנו וארצנו

בית יעקב לכו ונלכה באור ה׳

ב״ה

אחרי מלחמת יום הכפורים — תשל״ד

מורה נכבד

שלום וברכה !

מפי עוללים ויונקים יסדת עז

למען צורריך להשבית אויב ומתנקם (תהלים ח׳)

המודעה הצנועה הנ״ל הסתתרה בין המודעות הרבות שלפני הבחירות לכנסת השמינית. מעין קול קורא במדבר... פרסמתי אותה ב„מעריב״ וב„הד החנוך״ אחרי מלחמת יום הכפורים בעקבות בקורי ושיחותי המרובים עם חילים בחזית ובעורף הפצועים והבריאים על מנת לעודדם כדי שלא יפלו לזרועות המבוכה והיאוש **עקב השאלות הרבות המציקות להם..**

בכנס של מנהלי בתי ספר שהתקיים לאחרונה לאחר מלחמת יום הכפורים קמו שני מנהלים **„לא דתיים"** ואמרו בפה מלא: רבותי מה אנו מוכרים לתלמידינו! **נפסיק כבר לרמות את עצמינו ואת הילדים! צריך לחזור למסורת!...**

קריאה כזאת צריכים להשמיע ברמה, לא רק שני מנהלים אמיצי לב, אלא עשרות ומאות מנהלים — יחד עם אלפי מורים... האם לא נראה בעינינו לאן מוביל החינוך ה„חילוני"...?

הנוער רואה את האלילים מתנפצים לנגד עיניו והוא עומד אובד עצות ותוהה על מוצא ודרך ליהדות.

מחנך יקר, נא ונא! הצטרף גם אתה למנהלים האמיצים ולאלפי יהודים שהתעוררו לחיי תורה ומצוות, להרעיף טל תחיה — תורת **חיים** ותורת **אמת** — לתלמידיך. „כי קרוב אליך הדבר מאד בפיך ובלבבך **לעשותו**". (דברים כד').

אנא! פעל והפעל, ונצל את כל האפשרויות העומדות לרשותך, **כי בנפשנו הדבר!** ויפה שעה אחת קודם!

יש צורך להדגיש ולשוב ולהדגיש, כי חנוך לתורה ומצוות נחוץ לנו בימי שלום, **לא פחות** מאשר בימי מלחמה. הרי בלי חנוך זה, תכלה אותנו חו"ח **ההתבוללות** — נוסף להתדרדרות **המוסרית** שהיינו עדים לה ממלחמת ששת הימים ועד מלחמת יום הכפורים.

יה"ר שנוכל לומר „ראו גידולים שגידלנו!" שלא נבוש ולא נכלם ולא נכשל לעולם ועד!

כי מציון תצא **תורה ודבר ה'** מירושלים!

בכבוד ובברכה,
יעקב פלס מורה
כפר חב"ד

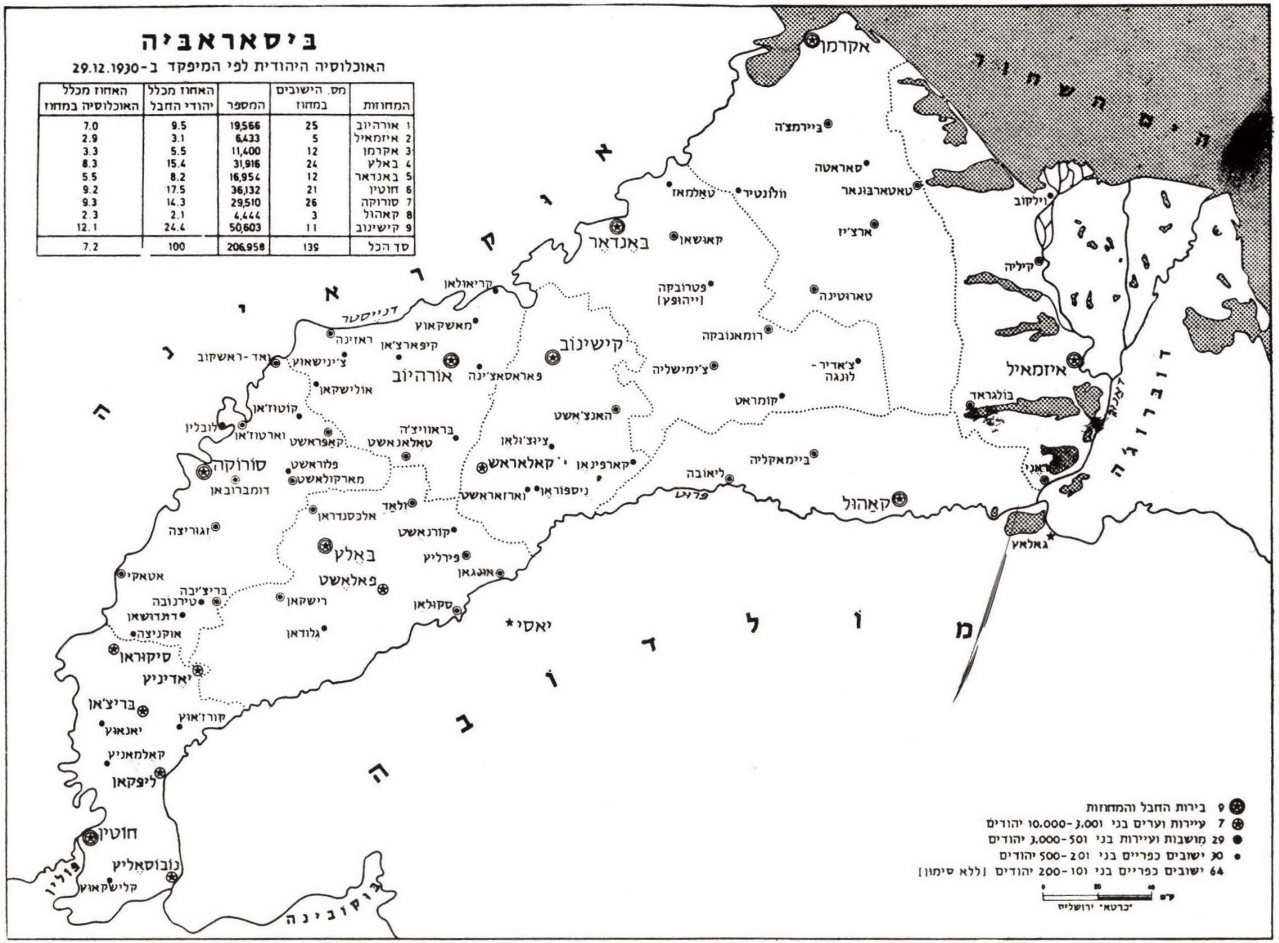
(אגרת שנשלחה לכל בתי הספר בארץ)

שער מראות

ביסאראביה

האוכלוסיה היהודית לפי המיפקד ב-29.12.1930

מחוזות	מס. הישובים במחוז	המספר	האחוז מכלל יהודי החבל	האחוז מכלל האוכלוסיה במחוז
1 אורהיוב	25	19,566	9.5	7.0
2 איזמאיל	5	6,433	3.1	2.9
3 אקרמן	12	11,400	5.5	3.3
4 באלץ	24	31,916	15.4	8.3
5 בנדאר	12	16,954	8.2	5.5
6 דוטין	21	36,132	17.5	9.2
7 סורוקה	26	29,510	14.3	9.3
8 קאהול	3	4,444	2.1	2.3
9 קישינוב	11	50,603	24.4	12.1
סך הכל	139	206,958	100	7.2

9 בירות החבל והמחוזות
7 עיירות וערים בני 3,001-10,000 יהודים
29 מושבות ועיירות בני 501-3,000 יהודים
30 ישובים כפריים בני 201-500 יהודים
64 ישובים כפריים בני 101-200 יהודים [ללא סימון]

0 25 50 ק"מ

"כרטא" ירושלים

קבוצת חלוצים בחזיתו של בית אשר גגו הרעוע מכוסה שחיפי־עץ (שינדעל).

פייגה פרידנטל (פלוסק) בפתח ביתה.

לוי פטרושקע ואשתו, הבנות שוניה בוקאלה ובנם באורה, בכניסה לביתם.

בטי ברלין עם בתה רבקה ובנה משה ז"ל.

(ראה עמוד 47)

חלוצים ע"י באר מים בקבוצת ההכשרה מסדה.

אברהם ושרה גלברג ובתם על רקע ביתם.

משפחת לוי פטרושקה במגררת החורף רתומה לסוס בשלג העמוק.

קבוצת חלוצים חוטבת עצים. שלמה, זאב זוניס, (יצא בימים אלה את רוסיא ונסע ל...ארצות הברית), יעקב גלמן, משה ברלין, לעבל גורודנקר.

העורכת רחל פלס ולצדה אסתר מוצניק, באחד מהמוסדות שהקים יעקב פלוסק מרחוב הצר — פון דער שמאלע גאס — שבטלנשטי.

שער הפנקס של חברה־קדישא בטאלאנאשט

המים על רקע ביתו של ישראל מוצ'ניק ז"ל.

(ראה עמוד 85)

מתולדות חייו של בן המחבר זצ"ל

במהדורא החדשה הזאת של הספר שו"ת מנחת הקומץ שהוא בבחינת אוד מוצל מאש השריפה הגדולה אשר שרף ה' בבית ישראל שבפולין ובשאר ארצות אירופא בימי הצר הצורר ימ"ש, רצתנו להציב ציון לזכר נשמת בנו הבכור של הגאון המחבר זצ"ל שהיה גדול בתורה וביר"ש, ה"ה הרב הגאון ר' **ברוך בענדיט** זצ"ל. לשעבר הרב אבד"ק טלנשט אשר בבסרביה, ואח"כ רב בעיר קליוולנד. אהיו שבארה"ב ערך ט"ו שנים, נפטר שם בש"ק י"ט בתמוז תשכ"ב.

ונעלה פה על הכתב מקצת מארעותיו וקורותיו בימי חלדו הוא חוגתו הרבנית הצנועה והחסידה מרת **יהודית הדסה** ע"ה בת הרב הגאון ר' משה הכהן זצ"ל גינשפארג אבד"ק קישינוב. ויען כי לא השאירו אחריהם זש"ק אמרנו נחזות פה זכרם במגילת ספר.

הרב ר' ברוך בענדיט זצ"ל נולד לאביו הגאון המחבר זצ"ל בכ' באדר שנת תרנ"ז, ונתחנך על ברכיו לתורה ולי"ש טהורה. בימי מלחמת העולם הראשונה בשנת תרע"ד נמלט אביו הרב זצ"ל מעיר יאבלאנוב אשר בגליציא ששם שמש רב אב"ד עם כל בני משפחתו לעירווינא שבאוסטריא, מאימת המלחמה ומחמת המציק, אחרי שהיתה גליציא שדה קרבות בין חיילות הקוזקים הרוסים לבין חיילות הקיר"ה. ואחב"י הי' לבז ולמשיסה להרג ולשמד.

בווינא שהיתה באותן הימים מקום מקלט לאלפי פליטים מכל ערי גליציא, לא היה מצב החומרי של המשפחה משופר ביותר, אבל נגד זה זכה הגאון המחבר זצ"ל לכבוד גדול בקרב שאר הרבנים הפליטים שהיו ביניהם הרבה מגדולי הדור שעבר, ובקהל תושבי ווינא. ונחשב שם מאד, כי הכל הכירו בגדלותו בתורה. גם להיותו איש האשכולת במידותיו התרומיות ושמש שם בווינא כהרב בבי דינא רבתי יחד עם הרב הגאון ר"מ מאירזון זצ"ל הראב"ד דשם.

בגמר המלחמה חזר הגאון המחבר זצ"ל לעירו ולרבנותו בעיר יאבלונאב עם כל בני משפחתו. בשנת תרפ"ד נשא בנו הרב הגאון ר' ברוך בענדיט זצ"ל לאשה את מרת רבקה ע"ה בת הרב הגאון חסידא ופרישא ה"ר חיים רבינוביטש זצ"ל מיאסי שברומניא. זקן הרבנים בקהלה מפורסמת זו להיותו גדול מאד בתורה וביר"ש, לאחר זמן קצר נלקח הרב בן המחבר אחר כבוד לכהן ברבנות בעיר טלנשטי שבבסרביה. אשר על כסא הרבנות בה ישבו רבנים גדולים ומפורסמים. רוב יהודי העיר שהיו בה כשמונה מאות משפחות, היו אמנם אנשים פשוטים בעלי מלאכה וסוחרים ומגדלי פירות וכרמים, אבל יראי ה' ומכבדי ת"ח וגומלי חסדים ונותני צדקה. היו בה גם כמה וכמה נגידים ת"ח מובהקים מצוינים בחסידות ובמידות טובות והם הי' באים את בית הרב להשתעשע עמו בד"ת.

הרב זצ"ל הי' חביב ביותר ומקובל על כל הבעלי בתים. אצל פשוטי העם בגין פקחותו ונועם הליכותיו וכשרונו להתהלך עם כל אדם ואדם לפי ערכו. ואצל פני העדה בלמדנותו ובחכמתו חריפות שכלו ובקיאותו בהויות העולם הזה. ביתו היה בית ועד לחכמים, ולפרנסי הקהלה, שלא הי' עושים שום דבר בצדכי הכלל בלא לשאול תחלה את פי הרב. וכל ענייני העיר הי' נחתכים על פיו. והוא היה ראש לעושים ולמעשים בכל מוסדות הצדקה והחסד, ת"ת וביקור חולים וכל כיו"ב. וזכה לכבוד גדול מאת כל זקן ונער. לדאבון הלב נפסרה זוגתו הרבנית ע"ה אחרי כארבע שנים. ועמד הרב זצ"ל בצער ובבדידות איזה שנים עד שנשא לאשה את מרת יהודית הדסה ע"ה בת הגאון המפורסם ר' משה הכהן זצ"ל גינשפארג אבד"ק קישינוב המהוללה ור"מ של הישיבה הגדולה שם שהעמיד תלמידים הרבה שהי' אח"כ מגדולי התורה בקהלות בסרביה ורומניה עד אשר עלה עליהם הכורת בעוה"ר.

כשבאה הרבנית הצנועה חסידא מרת יהודית הדסה ע"ה לטלנשט נתחדשה תפארת בית הרב וחזר אליו כבודו הראשון ואף ניתוסף עליו משנה כבוד מבראשונה. הרבנית ע"ה היתה נהגת בצניעות ובחסידות וכילכלה את תהלוכות הבית ברווחה בנועם ובמישור גמלה חסדים וקיבלה כל אדם בסבר פנים יפות ומעשי הצדקה שלה הקנו לה שם טוב בכל העיר. רק דבר אחד העיב על שמחת הבית הוא אשר מנע ה' מהם פרי הבטן, ולא זכו לזש"ק.

הרב הגאון זצ"ל כאמור היה מוחזק בכבוד גדול בעיר וכל בני הקהלה הי' סרים למשמעתו, ואפילו מבין אלה שלא שמרו דתם כדבעי, לא העיז איש להמרות את פיו. ואפילו המשכילים בעיר כמו הרופאים והרוקחים ועורכי דין וכיוצא בהם, היו מכבדים את הרב כבוד גדול על שום ידיעותיו בחכמות חיצוניות ובקיאותו בלשון המדינה ובינתו הרחבה בהויות העולם. הי' בידידות מופלגה עם הרב הגאון הגי' ר' יהודא ליב צירלזון זצ"ל האבד"ק קישינוב, והגאון זצ"ל הוקירו מאד והתיעץ עמו כמ"פ אף בדברים הנוגעים לרבים.

הרב ז"ל היה נוהג להתפלל בכל הבתי מדרשות שהי' בעיר. בכל א' בשבתו ויומו הקבוע, להיות מעורב עם כל בני הקהלה. רמי המעלה ופשוטי העם כאחד. הוא היה מקדיש הרבה מזמנו בטיפול בענייני התלמוד תורה. משגיח על הלימודים ובוחן את התלמידים. הנערים שהגיעו ללמוד גמרא היה מביא אותם לעתים מזומנות אל ביתו ללמוד לפניהם שיעור באיזה סוגיא. את המציונים שבהם הי' מקרב במיוחד ודואג לשלחם להישיבה אשר בקישינוב, כדי להמשיך את לימודם שם. לדרשותיו בשבת הגדול ובשבת שובה, או לרגל איזה ענין מיוחד, הי' נוהרים כל בני העיר כי הי' מושכים לבבות ומלאות דברי תורה וחכמה ומוסר.

כפי שעדיין הי' אז נהוג ברוב ישובי ישראל שב־ בסרביה, הי' גם יהודי טלנשטי נמנעים מלהביא דר"ד שביניהם לפני ערכאות שלהם, אלא הי' משתדלים לפנות לפני הרב לדין תורה. לכן הי' בית הרב ז"ל הומה לעתים קרובות מקול טענותיהם של בעלי דין. והוא הרב ז"ל הי' שומע בנחת ומאזין באורך רוח, והיה משתדל להרגיע את הרוחות, ולבסוף הי' מוציא את פסק דינו השקול ע"פ רוב לשביעת רצונם של שני הצדדים. בהיותו בקי בשפת המדינה הי' משמש לעתים קרובות פרקליט ושתדלן בענייני הקהלה לפני השלטונות כי הי' מקובל ונחשב גם אצלם, וכה אצלם לכבוד גדול.

אך לא ארכו לו ימי השלוה, בראשית הקיץ שנת ת"ש נכנסו לבסרביה צבאות רוסיה, והפכו את כל קערת היהדות על פיה. עברת הרבנים נאסרה ע"י השלטונות, ונפסק כל תלמוד תורה. לאחר שנה (בראשית קיץ תש"א) חזרו ונסוגו צבאות רוסיא. בפרוץ המלחמה בין ברית המועצות לבין קלגסי הצר הצורר ימ"ש. הרב והרבנית ז"ל ברחו על נפשם, מאימת הגרמנים הרומנים הצוררים, ועזבו כל אשר להם, ונמלטו בעירום ובחוסר כל.

חדשים הרבה נדדו בדרכים המשובשות בגייסות ובהפצצות ברחבי רוסיא. וכל אשר עבר עליהם בימי זוועה אלה ילאה העט לתאר. סחופים וטרופים דווים הגיעו לבסוף אל ערבות רוסיא שבאסיה, ושם בתחלה בעיירה נידחת בבוכארה בשם טשיראק־ טשי ולאחרונה בעיר הגדולה סאמרקאנד מצאו קצת מנח לכף רגלם. מנח אבל לא מנוחה. כי גם שם נרדפו על צוארם. מלבד המצוקה הגדולה וחוסר כל מקור פרנסה, לעתים סבלו חרפת רעב ממש, ולעתים הי' חייהם תלויים להם מנגד מחמת המציק ומלשינות.

הרבנית ע"ה שהיתה אשת חיל וכפיה עושות מלאכה עמלה קשה בעבודת האריגה כדי לפרנס את עצמה ואת בעלה הרב, כי הוא הרב ז"ל שכבר הי' חולה ותשוש כח, לא יכול לעשות כלום. אף לא הסכין מעודו לשום עבודה ומלאכה, רק בחמלת ה' עליהם עלה בידיהם להחזיק מעמד עד תום המלחמה. אף כי היתה מנת חלקם כל ימי שבתם שם אך עוני חזולי ודחקות.

בגמר המלחמה קיבל הרב ז"ל שהי' יליד פולין רשות לעזוב את רוסיה וללכת לפולין, אמנם כן עשו הרב והרבנית ז"ל. אולם לא נתעכבו בפולין זמן רב, אלא המשיכו דרכם הלאה לאוסטריה, צכיה, ושוויץ, עד אשר הגיעו לפאריס שבצרפת, כדי להמשיך בדרכם לארצות הברית, ששם הי' להרבנית ע"ה קרובי משפחה [אח בשיקאגא ה"ה הרב נחמן יוסף הכהן גינשפארג ז"ל ועוד קרובים אחרים]. למעלה משנה ארכה ישיבתם בפאריס, וגם שם קנו להם ידידיי נפש מבין הרבנים הפליטים שישבו שם, הרב ז"ל נתמנה שם למנהל לשכת הרבנים הפליטים שעשו שם גדולות ונצורות בענייני עגונה וכדומה.

בשנת תש"ז הגיעו לארה"ב. ישבו חדשים אחדים בשיקאגא אצל אחי הרבנית הנ"ל. ואח"כ נתיישבו בקליוולאנד. ושם הצליחו בעזהי"ת ובסיוע דודה של הרבנית ע"ה הרב ר' מרדכי לנדא ז"ל לרכוש איזה מעמד פרנסה לקנות ידידים ולהגיע אל המנוחה ואל הנחלה. וקנו בית בכספם המועט והקימו בו בית מדרש לתורה ולתפילה.

ביקשו הרב והרבנית ז"ל לישב שארית ימיהם בשלוה. אבל לא כך נגזרה גזירה מלמעלה. אחרי שנים מועטות חלתה הרבנית ע"ה במחלה הנוראה, תחלה בעין שנעשה בה ניתוח. והיתה תקוה כי בכך יצילו את חיי, אבל לאחר שנתים נראו בה שנית אותה המחלה, והפעם ידעה כי נחרץ גורלה, היא נשאה יסורי' בדומי', וכל דאגתה נתונה אך לבעלה הרב ז"ל, בידעה שהוא חולה ותשוש כח, על אשר יהיה עמו בהשארו שוב לבדו בלא עזר וסעד כנגדו. חדשים אחדים סבלה יסורים קשים עד אשר השיבה נשמתה הטהורה למרומים בי"א ניסן תשי"ד.

קשים הי' חיי הרב ז"ל היותו נשאר גלמד ויחידי וביותר במצב חולשת גופו הרפוף מאד. אמנם כן מצא נחומים בעבודת הק' בסביבת ידידים אנשים לומדי תהי"ק וירי"א באי בית מדרשו ערב ובוקר לתפלה ולשיעורי לימוד.

גם בעבודת הכלל ובמרכז הרבנים שהוא היה כאחד מהם. בעמדתו האומרת כבוד השפיע על סביבתו. והי' רוח חזי' בין עסקני היהדות הנאמנה בקליוולנד. לחם בקנאות נפרזה נגד זרמים חדשים ונגד כל פרצה בחומת הדת. כשהיתה הצעה במרכז הרבנים ליסד אקדמיא עברית שותפות עם הדזואיש עדזיקיישאן. והי' הצעה שילמדו נערים ונערות יחד. קם הרב כארי ולחם נגד תרבות זרה זו. עמד איתן כצוק על דעת תורה, ללא נטיות וסטיות, וללא ויתור ופשרה, דברותיו הי' בשלהבת בוערת לתורה ולאמונה, מעורר ומזעיק, ומתוך התרגשות עצומה נתעלף והובילו אותו לבית החולים ופעל שנתבטל כל הענין.

המצב החמור של טהרת המשפחה לא נתן לו מנוח. ולמרות מצב בריאותו הרופף נטל עליו המשימה הקדושה והשתדל הרבה מאד בבנין מקוה כשרה ומהודרת. והודות ליזמתו הוקמה המקוה שהיא לשם ולתפארת. והיתה תחת השגחתו הפרטית.

מבין פעולותיו הברוכות של הרב ז"ל, יש לציין שהוא יסד חברה ש"ס העירונית. תעודתה היתה לחלק גמרות לבני תורה ולבעלי בתים, כדי לסיים בתום השנה את כל הש"ס ולחוגג את חגיגת סיום הש"ס לפני קהל רב ובמעמד רבני העיר, שזה היה מראה נהדר, והפגנה תורנית לאהבת תורה ולכיבוד חכמים לשם ולתפארת להציבור היהודי בעיר קליוולנד. הוא הרב ז"ל היה הנשיא של חברה הש"ס עד יומו האחרון של ימי חייו.

הוא ז"ל עשה השתדלות ועבודה רבה להנהיג בסביבתו חלב ישראל ואחר התאמצות מרובה עלה הדבר בידו, והיה שמח בזה כמוצא שלל רב.

בזמן האחרון עשה מאמצים להוציא לאור מחדש את הספר היקר שו"ת **מנחת הקומץ** של אביו הגאון הקדוש הי"ד, אבל לדאבון גודל חולשת גופו ותשת כחו באחרונה, גרמו שלא עלה בידו להגשים את חפצו.

עוד היתה תקוה בלבו לעלות בסוף ימיו לארץ ישראל ע"מ להשתקע שם. ויהי' גם סמוך לבני משפחת זוגתו הרבנית ע"ה ולהרבה מכירים וידידים מסביבת עירו טלנשטי שבבסרביה מקום רבנותו מאז. אלא מפני תשישות כח וחולשותו שהתגבר עליו מאד לא עלה בידו להוציא מחשבתו מכח אל הפועל.

במכתבו האחרון לגיסו הנכבד ונעלה ר' נפתלי גינתן שיחי' מתל-אביב, כ' חדשים לפני פטירתו, כתב שהוא מתעתד למכור ולגמור את כל אשר אתו ולבוא להשתקע בבני ברק בא"י, אבל כבר אמר דהע"ה רבות מחשבות בלב איש וגו'.

בימין האחרונים נתגברה עליו מחלתו, ובליל ש"ק י"ט תמוז תשכ"ב חש ברע ונלקח לביה"ח והשיב את נשמתו הטהורה לשמים. ביום א' נערכה הלוייתו בקליוולנד. הספידוהו הרבנים דשם ור"מ הישיבה דטלז שם. אח"כ הועבר לנ"י, ומשם ביום ב' הוטס ארונו לקבורה בא"י. ביום ג' כ"ב תמוז הוטמן ארונו בעפר ארץ הקדושה בהר המנוחות בירושלים עה"ק ת"ו. אחר השתדלות מרובה הועבר גם ארונה של הרבנית המנוחה ע"ה ביום ב' מנ"א תשכ"ד מבית העלמין שבקליוולנד, והובא למנ"ע בעה"ק ירושלים ת"ו ליד קבר בעלה הרב ז"ל. ינוחו בשלום על משכבם ויעמדו לקץ הימין לגורלם, תנצב"ה.

הרב ברוך בנדינט והרבנית יהודית הדסה צוקרמן ז"ל.

ב"ה בחודש אלול תרפ"ה יאבלאנאב.

שלום וכל טוב סלה וכוחש"ט לכבוד בני הרב הגדול החריף ובקי בחדרי תורה מהולל בתשבחות כש"ת מו"ה **ברוך בענדיט צוקערמאן** שליט"א
אבד"ק סטלענעשטי במדינת בסרביא.

עד המקרה רעה ר"ל שנתהוה דליקה על העמוד מנר יא"צ והגיעה עד לארה"ק ותשעה ס"ת נחרכו מהאש ונפסדו מהמים ששפכו עליהם והרבה יריעות נשרפו כליל ונפש בני העיר לשאול הגיעה מה יעשו לכפרת נפשם בזה ע"כ.

הנה בענינים אלו הארכתי בכמה תשובות ומיגמר בעתיקא קשה מחדתי והכל ערוך בספרי. האחרונים לכן אבוא בקוצר אמרים. נודע מהש"ס דמו"ק דף כ"ו הרואה ס"ת שנשרף חייב לקרוע ב' קריעות ואמר שם לא אמרו אלא בזורע וכמעשה שהי' ועי"ש בפרש"י בזורע שאין יכול להציל ובשו"ת ברכת רצה סי' ק"א כתב דשיטת רש"י הוא דאפילו במיעוט השגחה מיקרי בזורע ולכך בענין לטעם דיכול להציל ובענין המנהג להתענות כ' שם דעיקר הטעם בס"ת שנשרף משום דדמי למת אדם ושם לא מצינו להתענות רק בזורע כמו שהי' בשאול או במיעוט השגחה (ובאמת בש"ס שם אמר גבי מת אדם לא אמרו אלא ברוב צבור וכמעשה שהי' פרש"י בשאול ויהונתן ולא נזכר שם בזורע רק בענין ס"ת ואין ת"ל כעת הברכת רצ"ה לעיין בדבריו) ובתשובה אחת העירותי דלפ"ד שם דבקריעה מחמירין יותר מבתענית דבמיתה סבעית ג"כ חייב בקריעה ובתענית בענין בזורע וא"כ בענין ס"ת דבקריעה תרוייהו בענין בזורע או מיעוט השגחה וגם אין יכול להציל למה בתענית אפילו ביכול להציל חייב דבנפילת ס"ת ותפלין המנהג להתענות אף דודאי מיקרי יכול להציל דדוחק לומר דבשעת נפילה אין יכול להציל מיקרי וכתבתי שם דקריעה דהטעם משום צער וביזיון שייך רק באינו יכול להציל דאז הצער וביזיון הוא יותר משא"כ תענית דהוא משום כפרה ותשובה י"ל דבכ"מ שהי' בלתי השגחה וי"ל דהעון גרם לזה מיחייב בתענית ובשו"ת דב"ח ח"א סי' נ"ט הביא סמך מש"ס דתענית ט"ז דהיו מוציאין התיבה לרחובה של עיר לומר כלי צנוע הי' לנו ונתבזה בעונינו הרי שהעונות גורמין לביזיון הס"ת והארכתי שם בזה ואכ"מ ומי הצריכין להתענות וכמה יתענו עי' במג"א בסי' מ"ד ובשיורי ברכה ביו"ד סי' רפ"ב בשם הרמ"ז ובמק"מ שם בשם עיקרי הד"ט ובד"ח הנ"ל כתב דרק בני בית הכנסת הזאת יתענו שהי' להם הכלי צנוע ונתבזה ולא אנשי העיר, ובסי' קל"ז כתב דיתענו רק הראוין ולא כל בני הביהכנ"ס ובאב"צ היו"ד סי' קס"ז החמיר דהאיש הזה יתענה ו' תעניתים יום א' בשבוע בימי השובבי"ם והרואים שהיו שם יתענו בה"ב ובברצ"ה שם כתב דהרואים יתענו רק יום אחד ועי' בבי"צ חיו"ד ח"ב סי' קס"ה בשם מהרש"ק ז"ל ושו"ת מהר"י הכהן סי' ל"ז ומהר"ש ח"א סי' פ"ב שכולם שכולם שכתבו דהרואים יתענו רק יום א' והאיש שגרם זה יתענה בה"ב ואם קשה עליו יתענה יום א' וב' ימים יפדה ושאר בני העיר יתנו צדקה ויאמרו תהלים ועי' באב"צ הנ"ל ועי' בד"ח שם דהנשים אין צריכות להתענות בשריפת ס"ת ר"ל והנה בדור חלוש כזה בודאי דאין להחמיר בתעניתים אך הלב דואב במקרה רע כזה שנשרפו ונתבזו תשעה ס"ת והי' ממיעוט השגחה להניח נר בביהכנ"ס אצל האה"ק בלי שמירה אחר שכבר נשמעו מקרים רעים מענין כזה והוי כמותרה ועומד וגם להנ"ל דהעון גורם והיינו מבני העיר ובפרט מבני בית הכנסת הזאת לכן דעתי שהאיש שהעמיד את הנר יא"צ שם והשמש המשגיח בבית הכנסת יתענו ג' ימים אם אפשר להם ויכולין לדחותם לימי החורף שהימים קצרים ואם א"א יתענו יום א' וב' ימים יפדו ונכון שבעד עוד ג' ימים אחרים יתנו צדקה כדי לחוש לחומרת האב"צ הנ"ל והראוין שראו שריפת הס"ת אף שאינם מבית הכנסת זה יתענו יום א' ומי שקשה לו להתענות יפדה התענית וכל פדיון תענית צריך להיות כפי יכולתו העשיר ירבה והדל ימעיט ובתשובה כתבתי טעם נכון במה שמחמירין לגבי הרואים יותר מלשאר בני העיר. ושאר בני ביהכנ"ס הזאת אין צריכין להתענות רק יפדו יום תענית א' כפי המנהג שנותנין בעד תענית אחד אבל אין להחמיר להם ליתן כפי יכולתו כנ"ל ושאר בני העיר יתנו כל אחד איזה סכום קטן כופר נפש ועי' בברכת רצ"ה הנ"ל דהמחמיר בענינים אלו הרי זה משובח והמיקל לא הפסיד ומהמעות הזה יתקנו את הס"ת וכל בני העיר יתאספו בבית הכנסת הזאת ויגמרו כל התהלים ויתפללו להשי"ת על נפשם ויקבלו עליהם שמירת וכיבוד הס"ת ואם יהיו עשרה מתענין יתפללו ביחד ויקבעו התענית על יום ב' או על יום ה' ויאמרו סליחות ובבוקר יקראו פרשת השבוע דאין דוחין פרשת השבוע ובערב יקראו ויחל וכתבתי בתשובה דהש"ך לא יאמר בבוקר עניני כיון דיכולין לפדות התענית והאחרונים כתבו דאפי' קיבל עליו התענית מבעוד יום יכול אח"כ לפדות אם קשה לו להתענות כיון דנעשה התענית ע"ד כן ואם כן אולי יפדו אח"כ התענית ובזה בענין דוקא עשרה מתענין ואם לא יהיו עשרה המתענה יאמר עניני בשומע תפלה כיחיד ויקבל התענית ביום הקודם בתפלת המנחה ונכון לכתוב על הלוח יום שאירע בו המקרה הרעה הזאת ויקבעוהו בבית הכנסת הזאת לזכרון שיהי' כמו יא"צ ובכל שנה יאמרו ביום זה בבית הכנסת תהלים בצבור ויתנו צדקה והעיקר להזהיר העם ביומי דחושבנא איליו להיטיב דרכם לשוב בתשובה לחשי"ת ולקבל על עצמן מצות התורה הקדושה ולקבוע עתים לתורה ולהחזיק ידי לומדי תורה וזהו עיקר כיבוד התורה הקדושה ובזה יפיסו את התוה"ק. וד' הטוב ישמרם מכל מכשול ועון ויצילם מכל פגע ומקרה רע ח"ו
אמן כן יהי רצון.

הנלענ"ד כתבתי אביך הדוש"ת

ה'קלונימוס קלמן צוקערמאן

האבדפ"ק הנ"ל.

שלמה יוקיליס ויעקב שרייבמן מובילים חלב לקבוצת ההכשרה מסדה.

ר' אהרן דוד שוחט הי"ד

(ראה עמוד 62 ועמוד 95)

אברהם פרסמן — אברימיל חאוזין — ואשתו שיינדל ז"ל

ארקע לבונסקי, ארקע מלמד, ואשתו.

אהרן פלוסק ואשתו חייקה ז"ל.

(ראה עמוד 61)

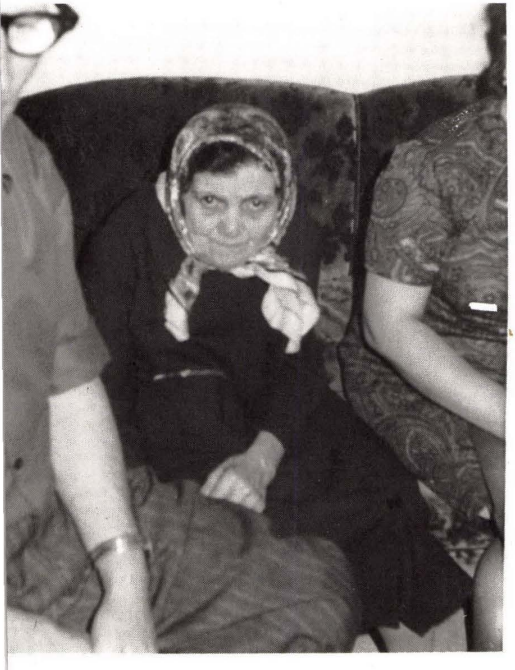
וועלוועל וואליך, אשתו עטל ובתם דבוסי.

ר׳ פנחס רבין ז״ל.

ישראל הויכמן וביתו עטל גלייזר והנכדים.

ליבע פרידנטל — ליבע די בעקערעז.

(ראה עמוד

של פלימן ז"ל

(ראה עמוד 63)

ואשתו שרה ז"ל

מנזיסטים בקישינוב, ישעיה הויכמן, פיקע פיכמן, חיים הויכמן.

ציקינובסקי

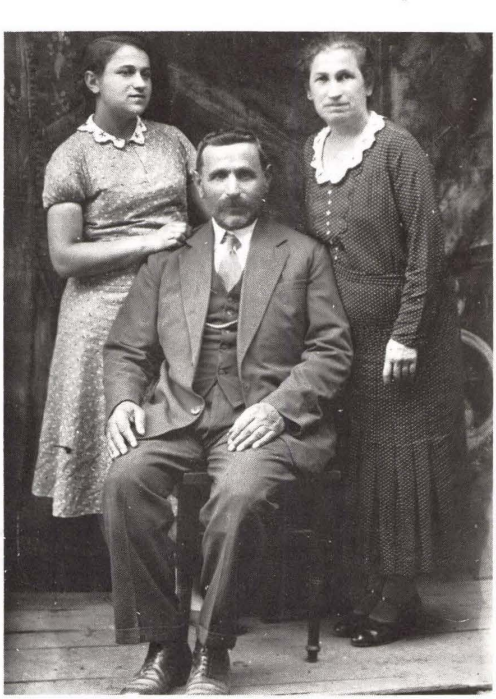

משפחת פרומא פלוסק, מימין הבן ברוך ז"ל ואשתו ושני ילדיהם. משמאל הבת פייגה ובעלה מאיר ובנם טוביה. (ראה עמוד 112)

הרבי מטאלנא — דער טאלנער רבי —

זביקר פעמים רבות בטלנשטי. (ראה עמוד 17)

לייב פטרושקע, אשתו מריסי ובתם גיטאלה.

מילכה רבין ז״ל.

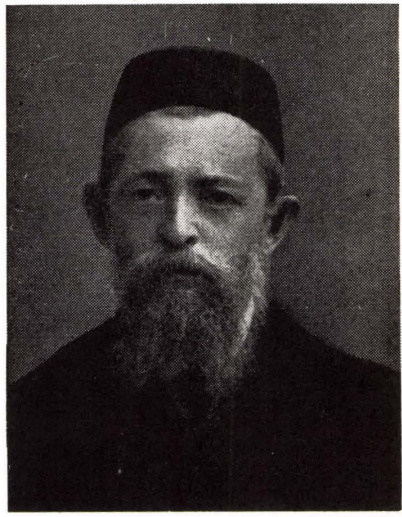
וועלוועל לפידות ז״ל היה פרימר — ראש המועצה — במשך 12 שנים. נפטר י״ג חשון תרצ״ו.

ד״ר דורפמן ז״ל.

שרה וועריז׳ינסקי — שרקע דאדילס.

הרב משה גינשפרג — חותנו של הרב צוקרמן מטלנשטי
— שהסמיך תלמידי ישיבת קישינוב,
ביניהם גם את בעריל פלימן, יעקב פלס,
אהרן קאסאקובסקי ולוי פרסמן מטלנשטי.

יעקב פלס (פלוסק).

שלשת הטלנשטאים אשר סיימו את לימודם בישיבת קישינוב וקבלו הורמנא — היתר
הוראה ביום ד' ה' לחדש חשון תש"ש.
ואלה הם :
בעריל פלימן מעון עולים כפר חב"ד
יעקב פלס (פלוסק) כפר חב"ד
אהרן קופקובסקי ז"ל נעלם במלחמת עולם השני־ה

שבועיים לפני כניסת הרוסים לבסרביה, קבל גם לוי פרסמן — כעת בנחלת הר ת
סמיכה לרבנות.

אהרן קאסאקובסקי ז"ל.

הרב

משה במו״הר יצחק אייזיק גינשפארג

רב בקעשינוב

וריש מתיבתא דישיבת קעשינוב בסרביא

הורמנא

ב״ה יום [illegible] לחדש [illegible] שנת תר[illegible] קישינוב

[illegible] ... פה קישינוב. אחרי [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] ... יורה יורה

וראוי הוא להיות רב בישראל

כ״ד הבא״ח לכבוד התורה ולומדיה [illegible] פה קישינוב

[illegible] רב [illegible]

Rabinul M. Ghinsparg
הרב
משה גינשפארג
Chisinău

היתר הוראה של אחד מן הנ״ל.

AZILUL „EŞIVA"
In numele
Ş. şi G. Perelmuter
M. şi S. Cligman
Chişinău, str. Miron Costin No. 6

ישיבה צבורית
על שם
שלום וגיטל פערלמוטער
משה ושרה קליגמאן
קישינוב, רחוב מירון קאסטין No. 8-b

ב"ה, יום ..... לחדש ..... שנת תרצ"

16 Oct. 1939 Nr. 226

C E R T I F I C A T

Se certifica de noi prin prezentul ca t â n a r u l

E M I L FLIMAN-DUHOVNAI

fiul lui G h e r ş Fliman-Duhovnâi din Com. Teleneşti Jud. Orhei a urmat in mod regulat cursurile religioase ale acestei şcoli E ş i v a (pentru studii religioase evreeşti superioare) timp de 5 ani incepând din anul şcolar 1935 şi până anul şcolar 1939/40.-

Dupa examenului depus susnumitul a obţinut D I P L O M A D E R A B I N .-

Drept care i s'a eliberat prezentul Certificat spre a-i servi la necesitate.-

PREŞEDINTELE COMISIUNII PEDAGOGICE „E Ş I V A"
din C h i ş i n a u

S e c r e t a r :

היתר ההוראה בתרגום הרומני.

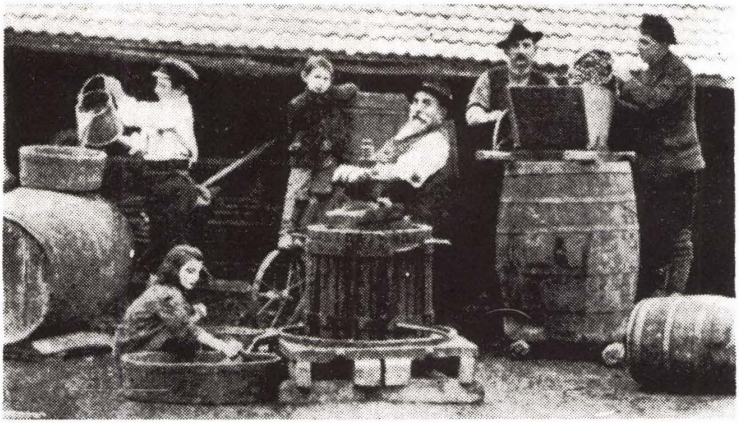
אברהם רבין ז"ל, נפל בחזית הרוסית ג' בתמוז תש"ד.

מענדיל רויטמן ז"ל תלמיד ישיבת קישינוב ויא

דיש במושבה. באופן כזה היו עושים גם „סיטשקע", מזון לבהמות.

תעשיית יין־כשר במושבה פטרובקה

קבר אחים בכפר איסאקאווע — ע"י אורייהוב — שנטמנו בו רבים מתושבי טלנשטי.

קבר אחים של הקרבנות, יהודי טלנשטי, שנרצחו ע"י הכפר אינעשטי.

קבר אחים של יהודי קרסנישען שנטמנו בבית העלמין שבטלנשטי.

באוסטריה : יעקב פלאוסק (מצד שמאל מארגן את נצולי השואה השבורים בגופם ובנפשם.

באיטליא : לומדים תורה בצוותא. מימין : משה פולק — כעת ביסודות — זלמן לוין וזושא ווילימובסקי — כעת בכפר חב"ד — אברהם דנציגר, נחמיה שיינגוט, כעת שו"ב בתל־אביב. עומדים : יעקב פלוסק,

(ראה עמוד 119)

ההסתדרות הכללית של העובדים בישראל
מ ס ד ה
קבוצת גורדוניה לחתישבות שתופית בע"מ
דאר נע עמק חיזרן 15140 טל. 057-50252/3

תאריך ד' אדר ב' תשל"ח
13.3.1978

ב"ה

לכבוד
מר יעקב פלס,
כפר הב"ד

א. נ.

הנני החתום מטה מודה בשם קבוצתי לכבודו עבור החרומה החשובה לטפרית קבוצתנו בסדרת הטפרים "שיחות-לנוער". סדרת הספרים הזאת תחפוס מקום חשוב במדור היהדות של ספריתנו. הם יעזרו לנו, הקוראים, להבין את תנועת חב"ד ויקרבו את הקוראים המעוניינים לאחד המקורות של היהדות שהזל לפני כ-180 שנה וחוללה מהפכה במחשבת החסידות והיהדות, וכפי ששם התנועה חב"ד שמהוה ראשי-תיבות של "חכמה בינה דעת". נקוה שהספרים האלו יקנו לנו דעת במקורות היהדות.

בכל הכבוד,

משה בן-יצחק
ספרן קב' מסדה

מזון לנפש עבור החלוצים, ביניהם גם יוצאי טלנשטי.

מאות תלמידים, מילדי שארית הפליטה, במוסדות שהוקמו ע"י הרב יעקב פלס (פלאוסק) מטלנשטי בעיר הפתוח קרית-גת שבה התישבו רבים מיוצאי טלנשטי.

(ראה עמוד 119)

נכדו של טוביה פלוסק מטלנשטי — טוביה פלס שיחי' — שומר על בן־גוריון. ועל שאלתו איזה קשר יש ליהודי לא דתי לארץ ישראל, דבר בן גוריון שעה וחצי ותשובה לא נתן. בזה מובן מדוע יורדים כ"כ הרבה מהארץ...

ספר הזכרון פאר טעלענעשטי, בעסאראביע

אין אמעריקע געפינט זיך איצט, אויף יום טוב ביים ליובאוויטשער רביי"ן, דער באקאנטער מחנך און עסקן פון כפר חב"ד, הרב ר' יעקב פעלעס (פלאסק), א לאנדסמאן פון טעלענעשטי, בעסאראביע, וועלכער האט זיך אונטערגענומען, אויף דער אריגינאלסטוע פון לאנדסלייט אין ישראל, צו אריסגעבען א ספר זכרון פאר די קדושים פון דער אמאל־שיינער אידישער שטעטל. הרב פעלעס איז אויך דער מחבר פון א בוך שירים אונטערן נאמען „אחרי מלחמת יום הכפורים", וואס האט ארויסגעפופען א גרויסען אפקלאנג אין דער לי־טעראריש־ער וועלט אין ישראל.

לאנדסלייט פון טעלענעשטי, וואס זענען פאראינטערעסירט אין דעם פראיעקט פון א ספר זכרון פאר זייער שטעטל, קענען זיך פארבינדן מיט הרב פעלעס'ן ביי נאך סוכות אין 770 אינסטערן פארקווי, ברוקלין, נ. י.

אידן לערנט תורה

אף אחד מיוצאי טלנשטי לא ענה לפניה הזאת.

הברכה שבהסתפקות

מאת הרב י. סגל

אנשי חב"ד מתחנכים ומתעלים מן היקף הביצוע למעשים טובים, להרבות חסד עם הזולת, ולהפצת מעיינות החסידות והיהדות.

במיוחד מצטיינים אלה המסורים בלב ונפש לכ"ק אדמו"ר שליט"א, גדול התורה והיראה — שמנצח על העבודה ומניפה.

ביניהם ראוי לציין ר' יעקב פלס, הי"ו, המורה הוותיק שזכה והעמיד אלפי תלמידים הגונים — חניכי תלמוד תורה „סיני" ועוד.

הוא ניחון גם בכשרונות ספרותיים מעולים כפי שבאו לידי ביטוי בחוברת „אחרי מלחמת יום הכפורים" שזכתה להד נרחב בציבור המגוון. עורך שערים הרב ד"ח ר' יהודה נחשוני הי"ו כותב: „תקפו וחזקו של הספר הוא בדעות וריעיונות המובעים בו, שהם ממקורות הדעת והאמונה וטוב אם הם יגיעו לקרובים וכל שכן לרחוקים".

הרה"ח ש. י. גרוס נ"י כותב: „ספר שירים יפה, נכתב בקולמוס הלב ובהתלהבות חסידית".

ניחון הוא גם בכשרונות ריטוריים נפלאים ויצליח להרתק את הקהל בנאומי החסידיים, כפי שמעתיו לנאום ולחזור מאמר חסידות בבתי הכנסת אשר בקרית שלום בת"א.

חיין הצנועים בכפר חב"ד ראויים לציון, רחוק מכל מותרות ומתפק במועט.

זכה במשך שלושים וחמש שנותיו בארץ יחד עם רעיתו תחי' המיומדת והמתמכת, להקים בית למופת, ולהשתתף בהקמת מוסדות לשם ולתפארת.

בני ביתו חינכו גם המה בדרך החסידות החב"דית הדוגלת בחיים אידיאליים תוססים מלאים פעולות למען החינוך היהודי וערכיו הקדוש, מסתפקים במה שיש להם וכילדים מכל מותרות.

שמעתי מפרופסור פישל שניאורסון ז"ל שנפשו איוותה לכבד את הגאון מרן ר' יצחק זאב סלוביצ'יק זצ"ל בירושלים. הוא קנה עבורו שולחן כתיבה הדור ישלחו לביתו. כ"ב הגאון לקבל, באמרו שאסור לו ליהנות ממותרות. כשנלחץ על ידו בדברי תמיהה, הרוצה ליהנות יהנה כאן לעולם — ענה הגאון: גלישע קיבל דברים הכרחיים, מלוה, שלחן, כסא וכנורה ולא מותרות, וכשהוסיף הפרופ' ואמר לו: לכבודו נחוץ שולחן כתיבה כאש"ל ציבור — ענהו: אצל אבא (הגאון ר' חיים מבריסק זצוק"ל) לא היה כדבר הזה, שמע מינה שאין זה חיוני, כיון שזה מותרות יש להתרחק ולא להרגיל את הנפש להתאוות עוד ועוד. הפציר בו הפרופ' — שיגמול איתו חסד וקבל. ענה לו הגר"ש זצ"ל: קיבלתי, זיכיתי אותך, יהנני תיכף מפקידו לכל הרוצה לזכות בו, לכל יכשל מאן דהוא בגזילה. ציווה הגאון על הסבל להוציאו החוצה ועמד והסקורו.

הפרופ' סיפר את הענין הזה בזכותי למו"ר הגאון הרב עמיאל זצ"ל.

כעת מוציאה לאור רעייתו של ר' יעקב, מרת רחל פלס תחי', חוברת צנועה על חיי העיירה טלנשט בבסרביה, שתושביה הצטיינו גם הם בצניעות חייהם ובהסתקותם במה שביידיהם.

בזמן האחרון מרבה כ"ק אדמו"ר שליט"א להתריע נגד רדיפת אחר מותרות.

מי יתן והדברים היוצאים מן הלב ייכנסו לאותם לבבות, אשר ביכולתם לעשות ולפעול, כדי להביא ענין זה על תיקונו.

(ראה עמוד 7)